

ARISTOTEL MICI

ELEKTRICISTJA E BETONIERËS

BIBLIOTEKA
SHTETIT

854-32

M 70

TREGIME

814-32

M 70

ARISTOTEL MICI

ELEKTRICISTJA E BETONIERËS

tregime

2638

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

ELEKTRICISTJA E BETONIERËS

Qe e para elektriciste që vinte në atë kantier, andaj të gjithë u bënë kureshtarë ta njihnin. Interesimet për të filluan që atë mbrëmje kur u hap lajmi se në betonierë do të vinte një vajzë. Natyrisht më shumë u bënë kureshtarë djemtë, por edhe kureshtja e tyre erdhi e u zvogëlua, kur u mor vesh se ajo ishte e fejuar. Këtë gjë e dinte mirë sidomos banakieri i bufesë, i cili kishte të bënte me burrin e tezes së saj. Bufetieri thoshte se ai i kishte rregulluar Vjollcës një fat të mrekullueshëm.

Javët kaluan dhe ajo u njoh me njerëzit e re-partit. Nuk e pati të vështirë të mësohej me jetën e kantierit. Ajo ngrihej herët si të gjithë, punonte me turne dhe hante në mensë. Kjo jetë për të u bë e zakonshme. Kur futej në mensë, shumë vështrime ktheheshin drejt saj. Ata që akoma s'ia dinin emrin, e thërritnin «Sykaltra». Si elektriciste, duhej të merrej vetëm me elektromotorin, por ajo nuk rrinte e mënjanuar nga punëtorët. Shpesh bashkë me ta mbushte me çimento dhe zhavorr tamburin e betonierës.

Në mbrëmje u shkarkuan disa makina me zha-

vorr. Meqë kishte dhe gurë të mëdhenj, duhej bërë pastrimi, të hiqeshin gurët e mëdhenj veç e të çoheshin te gurëthyesja, para se të grumbulloheshin në lavatriçe. Kjo ishte një punë që donte shumë njerëz. Midis atyre që filluan pastrimin e pirtgut me zhavorr ishte edhe Vjollca, që dallohej midis të tjerëve nga një shami ngjyrë limoni, me të cilën kishte lidhur flokët.

Në mbarim të turnit erdhi dikush dhe kërkoi Vjollcën. Ishte bufetieri, që e lajmëroi se po e priste burri i tezes. Vjollca lidhi mirë shaminë pas flokëve, shkundi duke ecur pluhurin e kominosheve dhe unis ta takonte. Ai kishte qëndruar pas repartit të hekurthyesve dhe s'dallohej mirë. Burri i tezes iu afrua, e përqafoi dhe i tha:

— Po ç'je bërë kështu, moj çupë? Gjithë pluhur çimentoje!

— Ç'të bësh, — foli ajo, — kështu e ka puna në betonierë.

— S'ka gjë, s'ka gjë, — shtoi ai, — punë e shëndet, kjo është kryesorja.

— Si është teza? — pyeti Vjollca.

— Mirë është, mirë; ka merak për ty. Ajo dhe jot ëmë nuk të lënë nga goja.

Vjollca buzëqeshi, kurse burri i tezes vështroi anës dhe vazhdoi:

— Sa për tezen... ajo vdes për ty fare. Ne kemi pesë djem dhe asnjë çupë, prandaj i pikon zemra për një vajzë.

Vjollca dëgjonte si me mosbesim e, duke parë me bisht të syrit, mendonte se diçka duhej të fshihej prapa atij kujdesi e atyre lajkave pak të tepruara. Ishte mes jave dhe kuptohej se burri i tezes nuk qe nisur kot deri në kantier për ta takuar.

— Po pse je munduar? — i tha Vjollca.
— U bëmë merak, moj çupë, u bëmë merak.
Dy të shtuna pa ardhur!
— Kemi pasur punë, xhaxhi Fani, — iu përgjigj ajo, — është ngritur një repart i ri që do shumë beton.

— Mirë, moj bijë, puna punë, po ti ke dhe familje. Pastaj je dhe e fejuar, s'duhet t'i japim shkas tjetrit për dyshime.

— Kështu e ka kantieri, xhaxhi Fani.

— Ashtu është vërtet, moj bijë, në kantier punët dalin njëra pas tjetrës çdo orë. Po di ç'të bësh ti? Kërko ndonjë punë andej nga qyteti. Duhet të ketë ndonjë vend bosh nga ndërmarrrja elektrike, nga komunalja.

— Unë sapo erdha, s'kam shkelur mirë akoma, xhaxhi Fani, si të bëj kërkesë për t'u larguar? — i tha ajo burrit të tezes.

Pastaj të dy, pasi hynë nëpër dyqanet e kantierit, u drejtuan nga stacioni i autobusave. Para se të priste biletën, ai i tha Vjollcës:

— Mos harro të na vish të shtunën nga shtëpia për darkë. Kemi një gosti të vogël, meqë mbaroi Drita shkollën.

— Me Dritën jemi si motra, patjetër do të vij.

— Për Lakon s'ke ndonjë porosi? — e pyeti ai për të parë se ç'do të thoshte ajo për të fejuarin,

— Po ç'të them, ai vjen vetë këtu.

— Ah, ç'djalë është ai! S'i gjendet kollaj shoku. Pa shiko, edhe pse s'ka punë nga kantieri, prapë vjen këtej vetëm e vetëm nga dashuria! — tha burri i tezes më në fund dhe hipi në autobusin urban që po nisej.

Atë mbrëmje, me të ikur burri i tezes, erdhi i

fejuari i saj, Lakoja. Ai vinte në kohë në ndryshme, kur Vjollca nuk e priste fare. Po, megjithëse vinte shpesh, ai s'para dukej i qeshur si gjithë të fejuarit. Sytë e tij dukeshin të menduar dhe në ballë i formoheshin rrudha. Kishte një farë shqetësimi në vetvete, që nuk e thoshte dhe mendohej ta fshihte, por ajo e kishte kuptuar arsyen pse ishte mërziur. Ai rrinte pak i dëshpëruar për shkak se ajo nuk kishte dashur të largohej nga kantieri. Ai i kishte gjetur vende të qeta në qytet, por ajo s'donte të largohej e të ndërronte punë.

Vjollca e dëgjonte në heshtje dhe nuk po e kuptonte dot këmbënguljen e Lakos për ta larguar nga betonera. Ajo vriste mendjen dhe s'po dinte si ta kuptonte këtë kërkesë. «Mos e bën se do të më rehatojë, — thoshte Vjollca me vete — apo vuan se unë punoj midis punëtorëve, midis djemve, që ai nuk i njeh? Po të jetë kështu, ai nuk ka besim tek unë.»

— Ku ka më mirë sesa elektriciste në plazh? — i thoshte Lakoja atë mbrëmje. — Bën edhe punë, edhe jetë të mirë. Atje ke jodio, ajër të pastër, det të freskët dhe rërë të ngrohtë; kurse këtu, ç'ke këtu?! Vetëm... zhurmë dhe pluhurin e betonierës.

— Ashtu të duket, po këtu ka njerëz shumë të mirë, Lako. Ec bëj këtu punën në prodhim që ta kuptosh dhe ta ndiesh jetën e kantierit.

— Atë e kam të qartë, unë, — u dëgjua Lakoja, — po e kam fjalën te shëndeti.

— E ke gabim, — i tha përsëri Vjollca. — Pse, kush janë më të fortë dhe të shëndetshëm, punëtorët e kantierit, apo nëpunësit e zyrës sate?

— Me detin unë nuk barazoj asnjë, — shtoi Lakoja.

— Plazhi më pëlqen dhe mua. Të kalosh pesëmbëdhjetëditëshin atje, e ku ka më mirë!

— Unë po përpiqem që t'i të kalosh rehat-rehat gjithë verën, jo vetëm pesëmbëdhjetë ditë.

Këto fjalë i kujtuan Vjollcës burrin e tezes, se afërsisht ashtu fliste edhe ai. «Duket që këta u marrkan vesh midis tyre — mendoj ajo. — Jo më kot thonë se lajmësi udhëton mbi këpucët e dhëndrit. Diçka bluajnë në mendjen e tyre». Kështu mendonte Vjollca dhe iu kujtua koha kur e fejuan ca muaj para se të mbaronte shkollën: Tezja, burri i i tezes dhe ca miq të tjerë ditë për ditë do t'i flitnin për Lakon. E ngrinin Lakon në qiell dhe e mburrnin kush e kush më shumë, se ishte në qytet, se kishte diplomë, punë të mirë, shtëpi të kompletuar. Mbi të tërë e lavdëronte burri i tezes, se e kishte në qendrën e punës. — «Në shtëpinë e tij gjendet dhe qumësht dallëndysheje, — i tha ai një herë nënës së Vjollcës, me të cilën fliste fare pa drojtje si kunatë që e kishte.

— Rast i mirë, — i tha ajo, — po duket ca i madh.

— Burri e plak gruan, nuk e plak gruaja burrin, prandaj ka qenë në çdo kohë burri më i madh se gruaja, — ia ktheu burri i tezes.»

Vjollca në fillim nuk kishte pranuar, pastaj kishte heshtur dhe më vonë nuk i kishte bërë dot ballë presionit, që e rrethonte.

« — Gjithë këto fate të kanë ardhur, — i thoshte tezja, — vendos për një, se nga qielli nuk do të zbrese ai yti.

— Po si të vendos, moj teze, pa u njohur, pa u dashur fare?

— Ooo dhe ti, dashuria!... Dashuria vjen dhe pas fejesës.»

Vjollcës i qe mbyllur goja. Nuk bëri dot më qëndresë. Kishte pranuar dhe po priste që t'i lindte dashuria pas fejesë.

Ndërsa Vjollca po përfytyronte kështu ditët e para të fejesës, Lakoja po thoshte:

— Meqë nuk të pëlqen elektriciste në plazh, ç'do të thuash për ndërmarrjen elektrike? Nuk është më mirë se këtu?

— Pse do të më ndash nga shokët dhe shoqet e klasës? — tha ajo. — A e di sa prej tyre kanë ardhur në kantier?

— Nuk e kam fjalën që të të ndaj, por të të sjell brenda në qytet, në një qendër ku ke mundësi të aftësohesh më shumë nga ana profesionale.

— Këtu ia kam marrë dorën punës, Lako, dhe e kam të vështirë të largohem nga kolektivi, — tha ajo.

— Po ti s'bëhesh merak fare për dëshirat e mia! S'të kuptoj, — tha Lakoja dhe u nda duke e përshëndetur ftohtë. Iku ashtu si erdhi, i mërzhitur, i menduar. Vjollca u nis për në fjetore, duke pritur që t'i lindte dashuria pas fejesë, ashtu siç kishte thënë dikur tezja. Por dashuria nuk po i zgjohej!...

*

*

*

Një pasdite tjetër, Lakoja erdhi prapë në kantier, por më i qeshur e më i gëzuar. Të paktën ashtu dukej. Kishte sjellë me vete një qeskë nailoni plot me rrush. E lau rrushin në çesmë me ujë të boll-

shëm dhe u ul në bar-bufe për të pritur Vjollcën kur të mbaronte turnin.

— Kur ke ndër mend ta bësh dasmën? — e pyeti bufetieri.

— Nga fundi i muajit tjetër, — u përgjigj Lakoja.

— Mirë bën — shtoi bufetieri, — erdhi koha, s'ka lezet më të zgjatet koha e fejesës!

Si mbaroi turni, Lakoja doli ndanë rrugës, ndenji pak duke përgjuar rrugën dhe ja tek pa atje tej, duke ngjitur të përpjetën e vogël të rrugës me kalldrëm, Vjollcën që vinte bashkë me shoqet e re-partit.

Asaj i erdhi mirë që ai nuk ishte i mërzitur. «Siç duket — tha ajo me vete — do të ketë hequr dorë nga mendimi për të më larguar nga kantieri.»

U ulën në hijen e një ulliri aty pranë. Duke ngrënë rrush, Lakoja foli për martesën.

— S'kemi ç'presim më, — tha ai, — në fillim të shtatorit mendoj të bëjmë dasmën.

— Si shumë shpejt, — i tha ajo, — unë vetëm dy muaj kam në punë.

— Po pse të presim? — u dëgjua zëri i tij. — Mua s'më mungon asgjë. Lekë kam në arkën e kursesimit, pajën ta bëj shpejt e shpejt.

Vjollca rrudhi ballin. I ra nga dora veriga e rrushit dhe vështroi përreth. Kantieri ziente. Me dhjetëra kamionë, motokarro, vinça, skreperë e bulldozer lëviznin duke bashkuar uturimat e tyre në një buçimë të vetme. Atje, te kodra e vogël, nën hijen e ullirit ajo e ndjeu veten midis dy botëve. Nga njëra anë ishte Lakoja, shtëpia me bahçe e me pemë, ku kishte edhe «qumësht dallëndysheje» dhe nga ana tjetër shoqet dhe shokët e kantierit. Nga

njëra anë ishte fisi, zakonet, mirësjellja me një lloj delikatese të shtirur, kurse nga ana tjetër ishte vru-lli dhe buçima e kantierit, njerëzit që ngjiteshin nëpër lartësi dhe që ngrinin një vigan prej ferrobe-toni. Kështu, edhe për afatin e dasmës ata nuk u morën vesh.

* *

Një herë tjetër i fejuari i Vjollcës erdhi para-dreke. Atë ditë vinçi-kullë kishte shumë punë. Ka-voja e tij lëvizte pandërprerë. Furnizonte me beton repartin e paratensionimit, kështu që edhe beto-niera e re duhej të prodhonte pa pushim. Vjollca qëndronte në gatishmëri tek aparatura për t'i dalë përpara çdo të papriture.

Po atë ditë në kantier kishin ardhur edhe dy njerëz me lapsa dhe karton nëpër duar. Dikush ata i kishte marrë për gazetarë, tjetërkujt i qenë dukur gjeometra. Njerëzit e porsaardhur, që mbanin ndër duar lapsa dhe kartonë, si vështruan rreth e rrotull, u ulën mbi ca gurë, afër themeleve të hapura. Atje çoç shkruanin mbi letrat e bardha e mbi kartonin e trashë.

Pas një gjysmë ore u mor vesh se ata ishin pik-torë. Njëri vizatonte betonierën dhe tjetri vinçin. Mi-dis dy objekteve kishte njerëz. Paradreke piktorët u morën vetëm me panoramën e përgjithshme. Tek vizatonin peisazhin, ata vështronin dhe tipa punë-torësh interesantë me tipare të vizatueshme.

Në mesditë, në kohën kur punëtorët niseshin për në mensë, piktorët bënë edhe portrete. Këto skica

i mbanin nëpër dosje, për t'i përdorur më pas në tablotë dhe kompozimet e tyre. Më pastaj njëri nisi të pikturonte elektrikisten e betonierës dhe tjetri vinçierin. Që të dy ishin figura të kapshme për penelin dhe me tipare të theksuara. Pasi bënë ca portrete me karbon dhe me pastel, piktorët ftuan disa nga njerëzit e vizatuar që të qëndronin edhe më për t'i pikturuar me ngjyra.

Mirëpo qëlloi që pikërisht atëherë, kur ata u futën në zyrën e ofiçinës që e mbanin si studio për të pozuar, i fejuari i Vjollcës kishte qëndruar para klubit përkarshi dhe po vështronte. Ai u ul në klub dhe nga dritarja e hapur shikonte derën e dhomës së ofiçinës që piktorët e mbanin si studio. I fejuari i Vjollcës nuk po e lëshonte atë karrige që kishte zënë. Piu arançatë, kafe, më në fund porositi edhe akulllore. Tek pinte, nuk ia hiqte sytë derës së zyrës së ofiçinës. Atje hynin e dilnin shumë njerëz, se atje e kishte tavolinën e punës llogaritarja dhe normistja, kështu që përveç atyre që vajtën me piktorët, shkonin për çështje të ndryshme dhe njerëz të tjerë. Lakoja ia ngulte sytë edhe derës, edhe dritares, po Vjollcën nuk po e shikonte dot. Ai priste, po ajo nuk po dilte. Vinçieri u largua i pari nga studioja e piktorëve, kurse Vjollca me një vajzë tjetër po vonohej akoma. I fejuari porositi kafënë e dytë dhe një paqetë cigaresh. Duke shikuar derën e studios nga tavolina e klubit, lloj-lloj mendimesh i vinin në kokë. Atij i bëhej sikur ata i afroreshin Vjollcës për t'i matur qerpikët, kraharorin, qafën; sikur i hiqnin shaminë e flokëve dhe i lëmonin flokët bukle-bukle. Lakos nuk iu durua më. Me të paguar kamerierin, u nis për nga dhoma ku punonin piktorët. Tek ecte, i dilte përpara kaltërsia e syve të Vjollcës. Sa më

herë me radhë ajo e kishte kundërshtuar atë dhe nuk kishte dashur të vinte me punë në qytet, nuk pranoi të martohej në muajin që vinte pas, ja, tani, kjo çështje e pozimit para piktorëve...

*
* *
*

Kur u thye dita, pasi u la dhe u kreh, Vjollca u nis nga reparti i hekurthyesve për të takuar dy shoqe, me të cilat do të shkonte në zyrën e oficinës, ku vizatonin piktorët. Duke ecur anës vinçit, dikush e thirri. Ngriti kokën dhe pa se e kërkonte vinçieri, i cili po zbriste me nxitim nga shkallët metalike.

— Çfarë ke? — e pyeti ajo.

— Ja, nuk e shikon, — u dëgjua ai duke zgjatur një dorë në drejtim të vinçit, — përsëri ndali. Se ku e ka hallin, s'po e marr vesh. Më vjen dhe rëndë t'i them inxhinierit elektrik përsëri.

Vjollca, tek e pa ashtu të nevrikosur, të djersitur dhe të lodhur, i tha me të qeshur:

— Mos u nxeh, Sokol, merre më shtruar; edhe makinat nganjëherë kanë huqe dhe naze. Kështu më ndodhi edhe mua me betonierën. Se ç'dreqin kishte një ditë dhe nuk merrte udhë. Plasa sa e vura në punë. Të dy ata u ulën në një traversë betoni. Sokoli nxori një paqetë «Arbëria» dhe ia afroi asaj.

— Uuu, — ia bëri ajo, — nuk e kam vënë kurrë në buzë.

— Ka aromë të këndshme.

— Ja, po përtyp mente, — i tha ajo duke nxjerrë një tubetë të vogël nga xhepi.

Atë çast në rrugicën para tyre po kalonte një motokarro. Meqë ajo ngrinte pluhur, ata u çuan nga vendi ku ishin ulur. Të dy po i ngjiteshin vinçit nëpër shkallët e çelika.

— Mos ka nevojë për remont? Mos i është vjetëruar ndonjë mekanizëm?

— Nuk ma merr mendja, — tha Sokoli, — është i ri.

— Ta provojmë edhe një herë, — i tha Vjollca, — mbase tundet nga vendi.

Ata qëndruan disa minuta te kabina e drejtimit të vinçit. Mbasi kontrolluan gjithë veglat e komandimit, luajtën mekanizmin që e vë në lëvizje. Vinçi mori udhë, nisi të ecte mbi shina. Për një gjysmë minute ai vajti te betoniera. Si një lejlek vigan që ngul sqepin në kënetë vinçi uli krahun dhe mbushi kovën me beton. Ndërsa vinçieri mbartte betonin e squllur si llaç i njomë, Vjollca vështronte rreth e qark. Që atje lart horizonti bëhej shumë i madh dhe kantieri dukej qartë. Kudo dukeshin trarë, kolona dhe kulla prej betoni. Vjollca sodiste atë panoramë dhe i dukej se kudo nëpër godina dhe themele kishte dicka nga betoniera e saj. Fare pranë vinçit disa «Skoda» po ngarkoheshin me parafabrikate. Vjollca i ra në sup Sokolit dhe i bëri shenjë me dorë që të ndalte.

— Ku do të shkosh? — pyeti ai duke luajtur lëvën.

— Do të thërres hekurthyeset dhe do të shkoj tok me to në oficinën e kantierit, te piktorët.

— Do të dilni me ngjyra, si lum ju! Te ju do t'i kenë sytë gjithë vizitorët e ekspozitës.

— Mos na lëvdo dhe shumë, se mos na marrin sysh, — tha ajo tek mori të zbriste.

— Unë them të vërtetën, — ia ktheu ai, — gjëja që duket s'ka nevojë për lëvdatë.

Kur po zbriste shkallët, asaj iu kujtuan fjalët le-dhatuese të të fejuarit. Shpesh ai i drejtohej me figura dhe merrte poza si të ishte poet. Ai i pati thënë sa herë: «Flokarta ime», «kukulla ime». Mirëpo ato fjalë s'e vakin fare, kurse ky vinçieri fliste hapur dhe pa fjalë të bukura, por që të jepnin një farë trullimi.

Ndërsa ajo po zbriste, ai e vështronte dhe iu kujtuan ditët e para, ato ditë, kur e pa për së pari dhe e kishte pëlqyer. Atëherë një natë të tërë e kishte parë në ëndërr. Po ç'e donte ëndrrën... ajo kishte ardhur e fejuar.

*
* *
*

Piktorët nuk e kishin ndërprerë punën. Piktori me flokë pak të rënë, që kishte skicuar Vjollcën, vazhdonte të studjonte portretin e saj «Që të dalë e plotë në atmosferën e punës, ajo duhet të vendoset në një tablo.» Më shumë i kishin bërë përshtypje krahët dhe sytë e elektricistes. Nga ata sy buronin rrëke kaltërsie dhe zgjuarsie. Rrallë kishte parë ai të tillë kaltërsi të butë dhe vezulluese. Shikimi i Vjollcës piktorit i kujtonte detin e qetë dhe qiellin e pastër. Po më shumë ata sy përngjasonin me lule-cikoret.

— Është figurë interesante, — i tha shokut të tij piktori me flokë pak të rënë.

— Ashtu është, — iu përgjigj kolegu atij, — figurë e gjallë dhe energjike, meriton një tablo me subjekt.

Kur piktori po përpiqej për të gjetur nuancat e ngjyrave, dera trokiti. Brenda hyri elektrikistja me dy shoqet hekurthyese. Pasi panë vizatimet e shpërndara nëpër dhomë, ato u ulën në karrige dhe biseduan me piktorët për figurat dhe skicat që ata kishin vizatuar. Pas një gjysmë ore ato dolën dhe u larguan nga zyra e ofiçinës.

Edhe i fejuari i Vjollcës nuk kishte bërë pushim tërë vapën. Pasi hëngri drekë në shtëpi, mendja i ngrit prapë për në katier. Me të arritur, u fut në bar-bufe. U ul te tavolina pranë dritares dhe që atje përgjonte me ligësi. Ai pandehte se do ta shikonte Vjollcën të shëtiste midis dy piktorëve, ose duke u qerasur prej tyre, duke qëndruar përkarshi në tavolinë. Po ja që s'qe ashtu.

Kur elektrikistja erdhi te stacioni i autobusave urbanë, Lakoja i thirri asaj në emër, por ajo shkoi drejt pa e kthyer kokën, sepse nuk e dëgjoi, ose nuk deshte ta dëgjonte.

...Atë çast Vjollcës iu kujtua mbrëmja e vallëzimit në klubin e kantierit ca ditë më përpara. Asaj mbrëmje ai s'la radhë pa kërcyer me të. Sa fillonte muzika, çohej dhe e merrte me qëllim që djemtë e tjerë të mos kërcenin me të. Që atë mbrëmje ajo qe bindur se ai e shikonte si një lule që i përkiste vetëm atij, si një pronë që s'duhej ta preknin të tjerët.

2638

* * *

Nga fundi i muajit të dy piktorët hapën në një sallë ekspozitën e tyre me motive nga kantieri. Ata nuk kishin vënë emra të punëtorëve nëpër krijime, po, duke u nisur nga tiparet kryesore, dallohej se cilët ishin vizatuar. Më shumë tërhiqte vëmendjen portreti i elektricistes së betonierës. Ajo ishte dhënë me një pamje energjike, me vështrim të kthjellët dhe optimist. Me buzëqeshjen e saj ajo përshëndeste dhe përcillte gjithë vizitorët.

Vetë Vjollca vajti në ekspozitë disa orë pasi ajo qe çelur, atëherë kur njerëzit qenë rralluar. Më me vëmendje nga të gjitha krijimet ajo pa një grafikë që vizatonte figurën e një vinçieri. E dalloi menjëherë se ai ishte Sokoli dhe mundohej të bënte përgjasimin midis tij dhe vizatimit. Tek po dilte nga salla, u takua me Sokolin dhe me ca punëtorë të tjerë.

— E pe portretin tënd? — i qeshi vinçieri. — E sheh se doli fjala ime. Në vendin më të dukshëm të kanë vendosur, djall i madh! — shtoi ai, sikur e kishte shok të ngushtë.

— Ashtu të duket, po nuk jam unë, — ia ktheu ajo, — a ishte emri imi poshtë saj? Jo! Ehu sa elektriciste ka nëpër betoniera... s'jam vetëm unë, — qeshi edhe ajo.

— Elektriciste ka shumë, po me flokë të verdhë, me flokë të verdhë, me sy të kaltër është vetëm një në betonierë, — tha ai. — Kështu që doli fjala ime — dhe tani ke borxh të na qerasësh me nga një arançatë.

— Kur nuk ka asnjë që të jetë kavalier midis

gjithë këtyre djemve, pa tjetër që do t'ju qeras, — bëri shaka Vjollca.

— Ke rast! — foli një punëtor.

— Rast ka edhe Sokoli, — tha Vjollca, — edhe ai është vizatuar.

— Po ai është vizatuar bardh e zi, kurse ti je me ngjyra, — u dëgjua përsëri punëtori i montimit.

— A e pa i fejuari yt? — pyeti një tjetër.

— Ish — i fejuari im, — iu përgjigj ajo, — tani s'është më imi.

Atë çast punëtorët heshtën, i lanë shakatë. Me këtë heshtje ata dukej se thoshin: «Ke vepruar drejt, tani zgjidhe vetë fatin tënd». Punëtorët nuk u çuditën kur e dëgjuan, dukej sikur ata kishin parandjenjen se kjo do të ndodhte. Edhe Sokoli nuk shprehu habi, ai i hodhi asaj një shikim sikur deshte t'i thoshte të qëndronte krenare dhe të mos brengosej fare.

*
* *
*

Në mensë filluan diskutimet. Sykaltra e kantierit e kishte lënë të fejuarin.

— Mirë ia paska bërë! — u dëgjua një i ri. — Me sa shikonim ne, ai e ruante sikur ta kishte ndonjë plaçkë të shtrenjtë se mos ia vidhnin.

— Dukej se vuante nga xhelozia, andaj mbiu në kantier, — shtoi një tjetër.

— I lumtë sykaltrës! — u dëgjua një burrë që kishte nisur të thinjej. — Me njerëz të molepsur nuk shkohet jeta.

Ishte dita e parë që u hap fjala se Vjollca e kishte lënë të fejuarin, andaj ajo rrinte pak e druajtur.

Po, kur dëgjonte fjalët e punëtorëve, ajo bëhej më e qetë. Më shumë i bëri përshtypje ai burri që kishte nisur të thinjej. Ai iu afrua pranë tavolinës në mensë kur po hanin bukë dhe i tha:

— Mos u mërzit, moj bijë, jeta i ka këto. Mirë që e kuptove shpejt se nuk mund të kaloje jetën me atë njeri. Nuk është burrë ai që kujton se e ka gruan të blerë si bagëti.

Tek dëgjonte punëtorin me flokë të thinjur, Vjollca hapi sytë dhe shikimin e mbërtheu mbi rru-dhat e ballit të tij. E vërteta që ajo, nuk ishte e para dhe e fundit që ngrihej kundër tekave të burrit, ia forcoi edhe më shumë bindjen se kishte vepruar shumë drejt. Mendja i vajti prapë tek ai që hiqej se e donte shumë, që i pëshpëriste fjalë dashurie, që i thoshte: «Sykaltra ime» «kukulla ime».

«Po unë nuk mund të mbetesha kukulla e tij» — tha ajo me vete duke dëgjuar montatorin e thinjur.

RRETH OMBRELLËS METALIKE

Atë ditë Vasoja nuk u gdhi i qetë. Gjumi i doli herët, prandaj u ngrit shpejt e u nis për në mëngjesore. Mori dy byrekë me mish dhe u drejtua në she-shin e montimit. Atë ditë do të vinin përfaqësues nga byroja teknike për të dorëzuar projektin e ri. Me të mbërritur atje, ndezi një cigare e u shtri mbi një stol të gjatë prej dërrase para barrakës së kantierit. Duke pirë duhan, fundin e cigares e përtypte me dhëmbë. Diçka bluante në mendje tek shikonte vinçin maç që ishte ngritur mbi bazament. I mbërthyer me kavot e çelikta, vinçi dukej si një kolos i lidhur, që priste urdhrat e njerzve, për t'u vënë në veprim. Mirëpo puna nuk po fillonte akoma, sepse midis brigadës që ndezur një debat teknik. Çështja nuk ishte e qartë për të gjithë. Disa ishin për të montuar si gjithnjë, duke e ngritur rezervuarin pjesë-pjesë, të tjerët ngulnin këmbë për një mënyrë të re.

Ata që e përkrahnin mënyrën e re, kërkonin që ndërtimi të fillonte me ombrellën metalike dhe pas-taj, duke e ngritur atë me vinç, të bëheshin montimet e rrathëve të rezervuarit.

Vasoja po qëndronte akoma mbi stol dhe po ty-

Në fillim e priti me pak mërzitje këtë punë, s'i vinte mirë të largohej nga rezervuari as edhe një orë, por më vonë po i pëlqente. Nga dita në ditë ai po bëhej më i ngazëllyer. Këtë gjë e vunë re edhe shokët. Ngazëllimi i tij dukej në sy, diktohej edhe në sjelljen e përgjithshme. Deri ca kohë më përpara Vasoja rruhej tri herë në javë, tani filloi të hiqte brisk në faqe përditë, të lyhej me pak kolonjë dhe nuk harronte kurrë të pastronte dhëmbët. Bleu sapun me erë dhe furçë për të fshirë rrobat. Në fjetore gjumi e zinte vonë dhe zgjohej i pari. E kishte humbur qetësinë dhe dukej pak i hutuar nga një ndjenjë e pakuptuar që e guduliste në kraharor dhe i dehte gjithë trupin. Ky hutim dehës filloi një ditë vjeshte kur vinte në makinat metalprerëse për të parë se si pregatiteshin elementet e rezervuarit të naftës. Tek hodhi sytë nga smuratriçja, vuri re se në sediljen e saj ishte ulur një vajzë e re flokëverdhe. Ajo kishte veshur një bluzë ngjyrëbanane me mëngë të shkurtra dhe pantallona prej doku bezhë. Shkëlqimi i artë i flokëve të saj i kujtoi verdhësinë e butë të lulegjineshtrës. Vasoja ishte nga një fshat kodrinor që kishte shumë lule gjineshtre, me të cilat bënte kurora për të luajtur kur ishte i vogël. Tek iu afrua më shumë, pa se ajo kishte lëkurë të hollë e të bardhë që mezi e zinte dielli, tipare të lëmuara e të rregullta dhe sy ngjyrëgështenjë. Kur ajo ndali makinën, ai e pyeti:

— Ti je nxënëse?

— Para ca muajve kam qenë nxënëse, tani jam montatore, — iu përgjigj ajo.

— Po bën smuzo?

— Natyrisht, smuzatriçja vetëm për këtë punë është, — i tha flokëverdha.

Ai deshte të vazhdonte bisedën me të, por ajo

ishte e prerë, lakonike dhe me shikim depërtues që ta kapte mendimin pa e nxjerrë nga goja. Vasos para saj iu duk vetja guak e s'dinte si të bënte. Ta pyeste prapë, druhej se mos bëhej qesharak. Të ikte, s'e linte sedra, sepse do të tregohej i pazoti për t'u njohur me një vajzë që po i pëlqente. Papritur i erdhi në kokë një mendim dhe ai e pyeti:

— Si të del ashkli metalik?

— Shumë në rregull, me precizion milimetrik,
— tha ajo.

Ai deshi të futej në hollësira profesionale, mirëpo atë çast erdhën nga kalandra dy djem e dy vajza për të marrë llamarinën e smuzuar. Kur panë se s'ishte mbaruar, ata thanë:

— Enkelaa! Mjaft bisedove!

— Enkela, u hutove!

Ajo luajti levën dhe makina u vu në lëvizje mbi shina. Vasoja u hoq mënjanë, pastaj u largua. Bashkë me zhurmat metalike në vesh i tingëllonte edhe emri Enkela. «Emër i çuditshëm, — tha me vete — këtë emër nuk e kam dëgjuar kurrë!» Ja, kështu, qysh atë ditë që pa atë vajzën me emrin Enkela, ai filloi të humbiste qetësinë. Një ndryshim i ngadalshëm po vihej re tek ai gjithnjë e më shumë. Ai u bë më i heshtur, më i sjellë. Shokët e kuptuan se diçka gazmore buronte nga shikimi i tij i ëmbël. Kishte nisur të pinte duhan me filtër dhe po e tymoste më dendur. Kur i dha shokut që kishte pranë krevatit një cigare, ai i tha:

— Më thuaj të drejtën, ti diçka ke, Vaso.

— E ç'të kem, a derëzi, veç zbatimit të projektit të ri?

— Jo, jo, Vaso! Mos ma fshih mua. Ty me siguri të ka zënë qymyri i ëmbël.

— Jo, a derëzi. Ti thua ashtu, se do të kesh rënë vetë brenda.

— E po mua s'ma mban dot të fshehur për shumë kohë ti, jo. Pse më kot përpëlitesh nga pagjumësia tërë natën?

— Jo, or, jo, po ti flet në tym.

— Unë do të flitja në tym, sikur ti të mos shihje ëndrra për Enkelën.

— Siii! Unë paskam folur në gjumë? — foli i habitur Vasoja.

— Mos u çudit shumë, por hajt të vishemi dhe të kthejmë nga një gotë birra.

Mbrëmja sapo kishte rënë. Ata dolën të dy dhe morën rrugën e përpjetë që të çonte te klubi i kantierit.

*
* *
*

Ombrella metalike, e cila do të shërbente si çati e rezervuarit, ishte në përfundim. Vëmendja e montatorëve u drejtua te ngjitja e plotë e brezit të parë me ombrellën. Prova doli me sukses, por një lloj druajtje për anën teknike qëndronte midis brigadës. Duke u shtuar rrathët si breza njeri pas tjetrit, shtohet edhe pesha e rezervuarit, rritej vështirësia e ngritjes lart të kupolës. Llogaritjet ishin të sakta, por meqë ishte hera e parë që një rezervuar i madh naftë ndërtohet duke u nisur nga kupola, shqetësimet nuk zhdukeshin.

Numri i punëtorëve rreth rezervuarit u shtua.

Midis të tjerëve në brigadë erdhi edhe Enkela. Ajo e përdorte mirë pincën e saldatriçes. Në smuzatriçe kishte vajtur një vajzë tjetër për t'u përgatitur.

Enkela filloi saldimin e pjesëve të çelikut. Elektrodat ishin të llojit të fundit dhe ngjitja bëhej shumë mirë. Vasoja e vërente Enkelën dhe shpesh kërkonte rast për të punuar afër saj.

Një herë, kur Enkela po ecte pa kujdes, ai i tha:

— Mos lëziv pa maskë e pa gjyzlykë saldimi.

— Unë s'po saldoj këtë çast, — iu përgjigj ajo.

— Sidoqoftë, këtu është shesh saldimi.

— Edhe unë e di rregulloren e sigurimit teknik.

— Tjetër që ta dish e tjetër ta zbatosh, shoqe.

Dëshira për t'u afruar me atë sa vinte e shtohet.

Ca ditë më pas tek po montonin një cilindër të madh. Vasoja u tha Enkelës dhe një shoqes saj:

— Saldimin e brendshëm e bëj unë, se brenda është më vështirë, ju punoni jashtë.

Ai mundohej të kujdesej gjithnjë për Enkelën, por pa rënë në sy. Të paktën kështu i dukej atij. U siguronte vajzave bileta kinemaje, mundohej që të gjenin vend për t'u ulur në autobus kur ktheheshin nga kantieri bashkarisht. Edhe djemtë e tjerë tregonin kujdes për vajzat, por ata s'dukeshin të druajtur para tyre, kurse Vasoja e ndiente veten si në gjemba, sidomos kur ato vinin buzën në gaz dhe shikonin nga Enkela.

— Pse qeshin këto shejtanka? — mendonte me vete. — Ku e dinë këto se ç'mendoj unë?

Vetëm kur venin në mensë s'kishte si t'i ndihmonte, pasi sporteli i burrave kishte plot njerëz; kurse nga ana e vajzave, kishte gjithmonë më pak. Përkundrazi, në mensë ishin ato që e ndihmonin Vason.

Kur merrnin pjatat e gjellës së tyre, merrnin edhe për të.

Një të shtunë, në drekë, para se të futeshin në mensesë, vajzat montatore kishin vajtur në dhomat e gjumit, kishin lënë atje kominoshet dhe qenë veshur me fustanë.

Atë pasdite do të organizohej mbrëmje vallëzimi, prandaj vajzat po nxitoheshin që të venin sa më shpejt në fjetoret e tyre, të bënin banjë, të qetësoheshin e të rregulloheshin.

Pasi ndreqën format e flokëve, vajzat u shtrinë në krevate. Vetëm Enkela s'ra, ajo vazhdonte të hekuroste. Tek nxitonte, tundi tavolinën dhe bëri të binte në dysheme ena që mbante ujin. Të tjerat i folën:

— Mjaft, Enkela!

— Ja, se po mbaroj, — tha ajo.

— Na e bëre dhomën qull, apo s'mbeten blanat e ujit.

— Mos u mërzit, se do t'i pastroj vetë, — iu përgjigj Enkela.

— Na lini, moj, të lexojmë.

— Pushoni, se po më vjen gjumë, — u dëgjua një zë tjetër.

— Ja, e lashë, — tha Enkela, — më mërzitët.

— Se ç'ke sot ti, Enkelaa, — i foli ngadalë shoqja pranë krevatit.

— Asgjë veç lodhjes e vapës.

— Po pse nuk shtrihesh atëherë.

— Sepse nuk më vjen gjumë, pastaj me rroba të pahekurosurat s'mund të shkojmë në mbrëmje.

— O, dhe ti me gjithë mbrëmjen. Unë s'e vras mendjen fare, kurse ti...

— Po pse i ke bërë flokët me bukle atëherë?

— Po pse, se mos më hëngri kohë? Një minutë punë ishte.

Tek lexonin ashtu gjysmë të mbuluara me çarçaf, ato filluan të dremitnin njera pas tjetrës. Vetëm Enkela e kishte syrin pishë e s'po i vinte gjumi. Hoqi çarçafin me këmbë, sepse ndiente vapë. Ngriti llërën e zhveshur dhe pa se kishte bula djerse. «Siç duket më vjen zagushi nga hekurosja» — tha me vete dhe shkoi te rubineti e u freskua me disa grushte ujë. Pastaj u kthye dhe u shtri në shtrat. Me llërët e vëna poshtë flokëve, ajo nisi të ëndërronte. Fare papritur iu shfaq Vasoja. Iu kujtua dita e parë kur e pa te makina e smuzimit, pastaj kur mbajtën bashkë një petë çeliku dhe e çuan në kalandër. E përfytyroi edhe në sheshin e montimit të rezervuarit. Në të gjitha rastet ajo i kishte qëndruar e prerë në të folur e pa i dhënë të kuptonte asgjë. Por megjithë indiferencën e saj, ai s'kishte reshtur së hedhuri shikime vjedhur, me bisht të syrit.

Dritarja e dhomës u hap fare. Nga lindja po frynte era e malit. Enkela e ndjeu e para freskinë dhe u mbulua me çarçaf. Ktheu kokën nga e djathta dhe pa se shoqja tjetër ishte duke fjetur, mbi ballë kishte bula djerse. Ajo i hodhi shoqes çarçafin mbi kraharorin e zbuluar dhe u zhyt prapë në ëndërrimet e saj derisa e koti gjumi..... Sirena e trenit buçiti fort. Enkela hapi sytë. Shoqet përreth ishin në lëvizje. Njera krihej, tjetra hekuroste bluzën, dikush rregullonte sandalet. Aroma e këndshme e një parfumi e rriste dhe më shumë atmosferën e mbrëmjes së vallëzimit.

— Kush e ka këtë parfum kaq të mirë që na kundërmoi? — tha Enkela duke krehur flokët me gishtrinjt.

— U kujtove vonë, — tha njera.

— Fli dhe ca — u dëgjua një zë tjetër, — tani vetëm shishja ka mbetur.

— Mirë, ma hidh, se e shtoj me ujë, — foli Enkela. Ajo që kishte parfumin e hodhi shishen lart. Di-sa duar u zgjatën, po vetëm njera nga ato e kapi. Enkelës i ngeli dora bosh.

— O, si bëjmë ne, vajzat, kur nisemi për në mbrëmje?... Kështu vallë bëjnë dhe djemtë? — tha Enkela.

— Më keq, — u përgjigj njëra duke u krehur.

Një vajzë tjetër, tek rregullonte format e flokëve, u kthye nga Enkela dhe i tha:

— Me këpucë apo me sandale do të shkosh në mbrëmje?

— Me sandale, — iu përgjigj ajo, — më shkojnë me fundin.

— Epo m'i jep këpucët mua për sonte.

— Megjithë qejf, moj, po ti sikur i ke më të reja të tuat...

— Epo kanë taka të larta, — i tha tjetra dhe iu afrua për t'i thënë diçka në vesh.

Enkela e shikoi thellë në sy, dhe duke buzëqeshur, i tha:

— Mos u tremb nga gjatësia. Kjo gjë mos të shqetësojë fare. Ai mua më duket më i gjatë nga ti.

— E po kur unë mbath këpucë me taka të larta, bëhem barbar me të, Enkela.

— Punë e madhe! Ja, merr e mbathi të sheshtat e mia.

Sirena e trenit zgjoi edhe djemtë. Vasoja u çua menjëherë, mori veglat e rrojes dhe shkoi te pasqyra e korridorit, mirëpo atje kishin zënë radhën tre të tjerë. Pastaj në korridor kishte filluar «kursi» i vallëzimit. Në këto raste në korridorin e kapanonit nuk mund të qëndroje i qetë, sepse ai kthehej në një sallë përgatitore, ku ata që dinin ua mësonin kërcimet atyre që s'dinin.

Vasoja e pa se do të ishte më mirë të rruhej te komodina pranë krevatit. Mori pasqyrën e shokut që po flinte akoma dhe nisi të rruhej. Tek desh të ndërronte pozicionin, ajo i shkau nga dora dhe u nda në dy pjesë. «Filloi ters kjo mbrëmje», — tha me vete ai dhe nisi të rruhej përsëri me gjysmën. Shoku që po flinte, u ngrit. Kur dëgjoi Vason që i tha se i kishte thyer pasqyrën, ai s'ia mbajti gjatë, por i tha:

— Të thashë, ore Vaso, që të ka zënë qymyri, po ti e mohon! Kot s'rruhesh ti dy herë në ditë.

— E po kemi mbrëmje, o t'u mbylltë.

— Mirë, ore, mirë, por edhe dy herë në ditë të rruhesh, s'është parë...

Mbrëmja filloi pa ceremoni të madhe. Atë e çeli kryetari i bashkimeve profesionale, që tha se ajo mbrëmje ishte organizuar për nder të brigadës komplekse të montatorëve që ndërtonin rezervuarët. Në

fjalën e tij ai përmendi edhe emrin e Vasos, që kishte bërë ç'ishte e mundur për ta zbatuar në praktikë idenë e re të montimit.

Vasoja, tek dëgjonte ulur, tundte kokën, se nuk i erdhi mirë që lëvdata ishte ca e tepëruar. Pas fjalës së kryetarit filloi muzika. Kësaj radhe orkestra ishte zgjeruar. Përveç fisarmonikës dhe kitarës ishte dhe një klarinetë. Vallëzimi filloi me tango. Muzika zgjati dhe salla u mbush plot e përplot. Pas ca minutash orkestra ndali, por, pa u ulur mirë njerzit, filloi një valle popullore. Të parët qenë pak dhe formuan një rreth të vogël, por pastaj rrethi i valltarëve erdhi e u zgjerua.

Vasoja që ndër të parët që nisi vallen popullore. Sa herë hidhte këmbët ose luante dorën, tundte shaminë. Enkela e shikonte dhe një ndjenjë e ngrohtë e pakuptuar i ngrohte trupin e i ngacmonte kraharorin. Të dy e shikonin njeri-tjetrin, por, duke u ruajtur që të mos u ndesheshin shikimet.

«Ndoshta më gënjen mendja, por diçka duhet ta shtyjë atë drejt meje... nuk di pse më duket kështu» — tha Enkela me vete kur ishte duke parë vallen pagonishte.

Pas valles popullore u luajtën disa numra humoristikë nga estrada e ndërmarrjes. Në këtë kohë Vasoja gjeti rast dhe u afrua më shumë nga ana e Enkelës. Sapo rifilloi orkestra muzikën, ai u ngrit dhe shkoi tek ajo. Enkela sikur e parandiente që ai do të vinte pikërisht atë radhë. «Po pse u ngrit i pari?» — tha me vete dhe u skuq nga faqet. Ndjeu padashje një rrëqethje, kur ai i kapi dorën, por, kur bënë kthesën e parë në rrotullim, ajo pa se kishin dalë e po vallëzonin edhe çifte të tjera. Drojtja i iku, por ngjyra rozë nuk iu zhduk nga faqet.

Vasoja donte të hapte bisedë, por fjalët s'po i vinin. Heshtjen midis tyre e prishi Enkela që tha:

— Të pëlqeka shumë pogonishtja. E kërceje bukur.

— Më pëlqejnë të gjitha vallet popullore.

— Edhe vallen dyshe myzeqare e di?

— Po. I kam mësuar në fshat qysh i vogël. Ti nuk i di?!

— Jo, jo, nuk i di. Dësh të m'i mësonte vjet një shoqe në konvikt... por erdhën provimet shpejt dhe koha iku.

— Kam dashur të të pyes për emrin tënd, Enkela.

— Pse?

Shumë çifte e kishin lënë vallëzimin dhe qenë ulur. Po ata të dy vazhdonin të ecnin sipas notave muzikore pa ndierë më drojtje.

— Pse deshe të më pyesje për emrin? — i tha ajo sërish tek e shikonte pak si të hutuar.

Ai mori t'i përgjigjej, por muzika ndali.

— Pastaj, — i tha ai, — besoj se do të kërcejmë prapë.

* *
*

Ishte fillim vjeshte. Mbrëmjet ishin akoma të vakëta dhe birra e ftohtë pihej me kënaqësi. Atë mbrëmje edhe Enkela po pinte birrë. Bile ishte duke e mbaruar një shishe. Por megjithëkëtë asaj i pëlqenin më shumë ëmbëlsirat. Birrat e saj i pinin shokët e tavolinës, andaj edhe i jepnin pastat e tyre. Mbasi kaloi një çerek ore, ajo shkoi për te Vasoja që ta merrte për të kërcyer. Ai la cigaren në taktuke dhe u çua i qeshur.

— Unë mendova se do të kishe harruar.
— S'jam aq harraqe! — iu përgjigj ajo.
— Njëherë më shkoi mendja se mos të kishte zënë birra.

— Jo, s'më ka zënë fare, — i tha ajo, — megjithëse jam duke e mbaruar një shishe.

— Uu, sa paske pirë! — i tha ai me të qeshur.

— Tallesh ti! Po në një dasmë një shoqes sime, pa mbaruar një gotë, filloi t'i vinte mendja rrotull!

Orkestra luante një melodi gazmore, po Vasoja me Enkelën kërcenin ngadalë, lëviznin të qetë si lastarët e pemëve nga puhia pranverore.

— Ti se ç'doje të më pyesje, — i tha ajo.

— Ja... për emrin tënd. S'e kam dëgjuar ndonjëherë emrin Enkela. Ç'do të thotë ky emër vallë?

Ajo qeshi dhe i tha:

— Është shkurtimi i emrit Enkelana, i atij qytetit antik të fisit të Enkelejve.

— Aaaa, domethënë ti paske emër ilir.

— Po, të pëlqen?

— Më pëlqen shumë, se ka një tingëllim të butë.

— Ndoshta pse është i rrallë, — i tha ajo.

— Ndoshta...

*

* *

Ato ditë Vasoja ndihej më i gëzuar se kurrë. Tek ecte vetëm, fishkëllente melodinë e këngës: «A t'ia them, a mos t'ia them». Po në ato ditë atë e thërritën në zyrën e kuadrit, ku i thanë se do ta ngrinin në përgjegjësi dhe do ta çonin brigadier në montimin

e TEC-it të uzinës. Vasoja, i ndodhur para kësaj të papriture, tundi kokën dhe iu tha:

— Nuk mundem.

Atij iu kujtua Enkela. Kantieri i TEC-it ishte sektor më vete dhe ndodhej larg. Punëtorët e atij kantieri kishin mënsën e tyre, mbledhjet dhe mbrëmjet e tyre. Atje nuk do ta kishte më para syve Enkelën çdo orë. Nuk do t'i dëgjonte zërin kur do të fliste duke qeshur. As mbrëmjet e vallëzimit nuk do t'i kishin të përbashkëta.

— S'më vjen mirë të largohem nga rezervuari tani që jemi duke praktikuar mënyrën e re të montimit.

— Ajo metodë u kuptua nga të gjithë. Tashti e zbatojnë të tërë montatorët.

— Po pse u dashka që të vete pikërisht unë?

— Sepse je mjeshtër i talentuar në montim. Atje kemi montimet më delikate, prandaj u caktove ti për të shkuar atje. Mendohu deri pasnesër edhe eja e na jep fjalën e fundit.

Të nesërmen mbaruan punimet në rezervuarin e parë. Enkelës i dukej sikur kishin ngritur një këstjellë të hekurt mbi shpinën ngjyrë ari të kodrës.

— Një gjë s'po kuptoj — i tha ajo Vasos, — si do të çmontohet vingi maç?

— Fare lehtë, — tha ai, — do ta nxjerrim nga dera e vogël, që kemi lënë në brezin e fundit.

— Uaaa, si ka mundësi!?

— Pse çuditësh?

— Si të mos çuditëm?! Ajo më duket e ulët. Edhe njeriun mezi e nxë të përkulur.

— Teknika, — u dëgjua Vasoja, — çdo gjë ka teknikën e saj. Ja, eja të ta shpjegoj.

Ata u futën të dy në rezervuar. Nga brenda ai ngjante si një kullë madhështore, zërat merrnin një tingëllim të veçantë. Valët akustike thyheshin. Jehona e përsëritur e fjalëve vinte në vesh në mënyrë të çuditshme. Vinçi-maç që mbante kubënë e madhe metalike dukej para tyre fantastik. Pasi i spjegoi si bëhej çmontimi, Vasoja iu afrua Enkelës dhe i tha:

— Enkela! Dua të të them diçka.

— Mua?! Çfarë!

Ajo priste që ai t'i thoshte «të dua», kurse ai i tregoi se ato ditë do të largohej nga brigada.

— Si, pse? — e pyeti ajo.

— Transferohem në kantierin e TEC-it.

— Ashtu? — u dëgjua ajo dhe e vështroi me butësi. — U mësuam bashkë.

— E kam të vështirë largimin nga brigada, sidomos nga ty.

— Po pse «sidomos nga unë»?

— Mos bëj sikur nuk merr vesh. S'e kupton se unë të dua?!

Jehona brenda rezervuarit u dha fjalëve të tij një timbër sugjestiv dhe e trubulloi papritur.

— Sii?

— Unë të dua, Ela.

Ajo heshti dhe uli kokën. Vasos iu errën sytë. «Mos jam nxituar, mos bëra gafë!» tha me vete. Po pastaj e mori veten, i hodhi dorën në sup. Enkela u zbraps dhe i shkau nga duart, po ai e kapi nga krahët.

— Mjaftë! — i tha ajo e bërë flakë e kuqe. — Jashtë ka sy dhe ne kështu do të dalim të skuqur.

— Jashtë bën nxehtë — u dëgjua ai; — ne nxi-
tojmë dhe do të dukemi të skuqur nga vapa.

Ishte kohë dreke. Të dy bashkë, dolën nga re-
zervuari e shkuan në mensë. Atë mbrëmje, për herë
të parë, do të shëtitnin pa drojtje, krah për krah!

SHOKET DHE KALTËRSIA

Ngastra e parë u korr me autokombajnë brenda një dite. U mblodhën edhe kallëzat e fundit. Gruri i shirë u derdh në mes të lëmit të shtruar me çimento si një piring i madh. Hamullorja mori formën e një lëkure të gjerë e të gethur.

Ditën e dytë në atë hamullore traktorist Loni filloi plugimin e thellë për të hapur sa më shpejt ugaret e zeza. Këto ugare, pasi të ujiteshin, do të mbilleshin me misër hamullor.

Kur fillonte vapa, Loni bënte një pushim të vogël, i hidhte ujë traktorit për ta freskuar dhe pin-te një cigare. Po në atë kohë ai e kishte rregulluar që të takohej me rritësen e viçave, me Lenkën. Ajo ishte një vajzë e re me flokë të artë si nuskat e misërit, me sy të kaltër dhe me të ardhur vera vishte fustan të kaltër me lule të blerta.

Para vape ajo ndërronte turnin me shoqen e saj dhe nisej për në shtëpi. Por, në vend që t'i binte rrugës drejt nga arat me pambuk, shkonte nga parcelat me jonxhë, andej nga lëronte traktori.

Traktoristi e dallonte që larg. Në mes të gjelbërimit të jonxhës Lenka me flokë të artë e me fustan

të kaltër plot me lule të blerta dukej si një luledielli me fytyrën drejt tij.

Nga vapa ajri nxehej; drita thyhej dhe figurat e sendeve shndërroheshin. Loni nisej drejt saj. Edhe pse i afrohej Lenkës, ajo në sytë e tij qëndronte më tepër si një zhgënjim i syve. Ai shkonte drejt saj si i tërhequr nga një forcë e çuditshme. Ecte Loni dhe as që i vinte re fare plisat e dheut. Lante duart në ujë e kanalit dhe vazhdonte udhën drejt saj.

Derisa ta takonte me dorë, ajo i përfytyrohej si një copë qiell në mes të gjelbërimit.

Pasi takoheshin, kapeshin dorë për dorë dhe ndiqnin tragën, që të shpinte tek hija e manit. Atje Loni hante bukë dhe pushonte. Ja, atje i pëlqente të bisedonte edhe me Lenkën.

Qenë njohur në shkollën bujqësore të mbrëmjes. Shkolla ishte në kooperativë, por atje vinin për të mësuar edhe traktoristët e SMT--së. Sa qenë në shkollë, e kishin të lehtë të takoheshin dhe të bisedonin. Por, që kur u mbyll shkolla, takoheshin më me vështirësi. Në fshat që hapur fjala se Lenka dashuronte një traktorist, por prindërit e saj nuk kishin dashur. Babait të Lenkës i pëlqente më shumë ta fejonte me berberin e fshatit, i cili vërtet ishte pak i madh, por e kishte shtëpinë në qytet. Vajza po i bëhej me shkollë, kështu që s'do ta kishte të vështirë të zinte punë, po të martohej në qytet. Mirëpo Lenka as që donte të dëgjonte për berberin.

— Unë dua tjetër njeri, — kishte thënë ajo.

— E di, — ia kishte kthyer i ati, — e di që do atë traktoristin nga Dëllinjasi, po s'je menduar mirë, nga fshati në fshat do të biesh, nga balta në baltë.

— Balta është brumë, — baba. — Kështu më ke mësuar, kur isha e vogël. Ti edhe sot betohesh: «Për këtë tokë».

Biseda vazhdoi më gjatë, dhe ndonëse ata nuk u zunë, mosmarrëveshja midis tyre po ngjallej nga dita në ditë.

*
* *
*

Në fund të javës, Loni po lëronte hamulloren e tokës së re në rrëzë të kodrës. Jehona e traktorit vinte gjer në fshat. Natën oshëtimi e tij bëhej më e fortë. Njerëzit, të lodhur nga punët e ditës, i zinte gjumi pa vënë re uturimën e traktorit. Ata flinin të nanuritur nga zhurma e tij. Vetëm babai i Lenkës nuk flinte. Buçima e skapamentos së traktorit i bëhej si një daulle në rrëzë të veshit, që s'e linte të qetë asnjë minutë. Vonë, kur e kapiste gjumi, i delte në ëndërr traktoristi dhe i bëhej se i trokiste në dritare dhe i thoshte: «Ti plas nga inati, por unë Lenkën s'e le pa marrë».

...Toka hamullore qe e fortë dheu ishte forcuar si gur, por plugjet e traktorit e çanin, duke lënë pas disa plisa të mëdhenj, që nxeheshin nga vapa. Një mëngjes, kur po lëronte hamulloren e tokës së re, traktori nxori një zhurmë si ulërimë nga një sforcim i papritur dhe ndali në vend. Motori punonte, por traktori s'levizte. Loni shoi motorin dhe zbriti menjëherë. Traktori kishte ngecur me plugjet e kredhur në dhe. Loni i erdhi rreth e rrotull dhe u ndal te rrotat mbi zinxhir.

— Si duket më qenka thyer aksi diferencial — tha me vete. — Dheu është bërë çimento dhe unë do të jem nxituar.

Për të kuptuar shkakun e sforcimit të traktorit, shkoi te plugjet. Tek po luante plisat e mëdhenj, i zunë sytë një rrënjë druri të trashë. «Ah, dreqi! — mallëkoi Loni. — Paska qenë e trashë dhe e fshehur thellë. Si t'ia bëj tani?!»

Për t'u qetësuar, ndezi një cigare. Sytë nuk i shqiteshin nga rrënja e trashë e drurit para plugjeve. Pastaj vajti prapë nga motori, mori çelësat dhe kontrolloi disa vegla.

— Aksi qenka thyer, aksiii, — fliste me vete — he, pikë e zezë! Dhe kur pa! — Sot që ne duam të mbyllim fushatën e ugareve hamullore!

Pas dite erdhi me motoçikletë inxhinieri i SMT-së me një mekanik. Të tre ata e zbërthyen dhe gjetën se me të vërtetë aksi ishte thyer. Kjo ishte avaria e parë që i ndodhte Lonit në traktor. Atij po i vinte të pëlçiste nga inati. Kur ecnin duke mbajtur në duart copat e aksit për t'i çuar në ofiqinë, Lonit i dukej se po çonin atë vetë në spital.

*
* * *

Ugaret e zeza s'pritnin. Misri hamullor duhej të mbillej sa më shpejt, prandaj traktori duhej të fillonte nga puna sa më parë. Loni priste që t'i jepnin një aks të ri derisa të rregullohej ai që qe thyer. Kur mbaroi mbledhja e byrosë teknike, Loni pyeti inxhinierin dhe ai iu përgjigj se do ta ngjithnin.

— Në uzinën rajonale do ta çojmë? — desh të dinte Loni.

— Jo. Në uzinën rajonale shpiem ato me dëmti-

me më të rënda, që duhen bërë më shpejt. Atje na vete gjatë.

— Po ku do të bëhet ngjitja, shoku inxhinier?

— Këtu në oficinën tonë, — tha tornitori, një djalë i ri që kishte ardhur nga uzina rajonale para ca muajsh.

— Kush do ta ngjitë? — pyeti i mërzhitur Loni, duke shprehur haptazi mosbesimin e tij.

— Unë dhe Seriu, — foli i qetë tornitori.

— Me cilin Seri, more, me atë saldatorin, që ngjit llamarina dhe teneqe?!

— Po, ne të dy do ta ngjitim.

— Ju ngjitni ndonjë hekurishte aty, mos u merrni me punë që nuk ju përkasin. Është çelik special aksi, prandaj duhet shpënë në uzinë. Këtë di të them unë.. tjetër punë ajo se doni të shitni mend ju para inxhinierit.

— Po ngadalë, ore Loni, pse nxelesh?

— Pse nxehem? Si të mos nxehem! Kur ju merrni përsipër gjëra që s'jua mban kurrizi.

— Po qetësohu, more Loni, ne jemi të sigurt për atë që thamë.

— A s'më thoni, ky është aksi i parë që thyhet në SMT-ë?

— Jo.

— Po atëherë të tjerët pse nuk janë ngjitur këtu?

— Sepse nuk e kishim vrarë mendjen sa duhet.

— Po elektrodat ku do t'i gjeni?

— Ja tek janë, — tha tornitori.

— Si ore, si! Me elektroda vendi doni ju të ngjitni aksin diferencial të traktorit tim?!

— Po, po, me elektroda vendi.

— E po hip këtu e të shikosh Stambollin, — bërtiti Loni, duke nxjerrë grushtin përpara. — Unë

kam një shok në uzinë që ma rregullon jashtë radhës.

Seriu me tornitorin mundoheshin ta qetësonin, por Loni kishte marr zjarr dhe s'ulej fare.

— Kjo që bëni ju me mua, është tallje. Ju doni që unë përsëri të turpërohem në mes të ugarit me traktor të prishur, — tha Loni.

Kështu foli ai dhe u nis të merrte dy copat e aksit duke ngritur zërin edhe më lart. Mekanikët që e dëgjuan, dolën dhe e ndaluan Lonin. Ai iku i zemëruar, pa copat e aksit, duke sharë tornitorin dhe saldatorin. «Duan të më nxijnë faqen, po s'më bëhet vonë! Për mua flet puna. Faj ka edhe inxhinieri, që dëgjon trupeshqit» — mendonte ai.

*
* *
*

Pa humbur kohë tornitori me Serium filluan saldimin. Si i ngjitën mirë të dyja pjesët e aksit, e morën atë në duar dhe shkuan në torneri. Bënë gati për punë tornon, vendosën në pozicionin e duhur aksin diferencial dhe filluan të tornonin me kujdes atë pjesë të tij që qe trashur nga saldimi.

Në orën njëmbëdhjetë të natës aksi ishte gati për t'u montuar në traktor. Të nesërmen brigadieri me një mekanik kishte shkuar në ugar te toka e re. Aty vendosën aksin në traktor, mbërthyen pjesët e motorit dhe e ndezën. Traktori gjëmoi. Traktori ecte përpara duke tërhequr plugjet e rënda, që çanin dheun e fortë.

Loni, sa dëgjoji jehonën e traktorit, u nis drejt

tij. Traktori nga larg dukej si një buall i zi, që lëvizte me buçitje në ugar.

— E Loni, e rregulluam, — foli brigadieri.

— Me aks të ri? — pyeti Loni.

— Jo me aks të ri, por me aksin e tij, që salduam. Prandaj duhet të kemi më shumë besim në forcat tona.

Lonit iu kujtuan fjalët që bëri në oficinë dhe uli kokën.

— Po gjë delikate do të jetë tani e tutje ky aks.

Mekaniku që kishte ardhur me brigadierin, tha:

— Mund të thyhet në ndonjë vend tjetër, por jo atje ku është bërë saldimi.

Brigadieri dhe mekaniku u takuan me Lonin e u larguan, kurse ai hipi mbi traktor dhe nisi të lëronte si gjithnjë.

Kur afroji vapa, Lenka u duk përsëri nga ana e ngastrës me jonxhë. Përsëri ajo qe veshur me fustan të kaltër, përsëri flokët e artë si trëndelinë i kishte hedhur bisht kali, por Loni këtë ditë kishte humbur pas punës. Ajo u çudit që Loni s'po e ndalonte traktorin.

Vetëm kur Lenka doli përpara traktorit, ai u kujtua për të. Atëherë i qeshi fytyra. Shoi motorin dhe vajti tek ajo. Ai vuri re se sytë e saj bojëqielli ishin të menduar. Ajo dukej si e druajtur. Asnjëherë s'e pati parë aq të shqetësuar.

— Dje ku ishe? — e pyeti ajo. — Erdha dhe s'të gjeta.

— Dje më ndodhi avari, m'u thye aksi!

— Ashtu! Po e ndreqe?

— Ma rregulluan shokët në oficinë.

— Dëgjo, Loni, tashti duhet të ndreqim edhe punën tonë. Babai më dëboi.

— Siii! Të ndoqi?!

— «Ja me të, ja me mua» — më tha.

Lonit po i vinte keq që do ta linte pa e mbaruar dhe atë copë tokë atë ditë. Po ç'të bënte?! U nis me Lenkën për në gjendjen civile. Në rrugë takoi brigadierin. Ai i dha leje dhe i tha të mos bëhej merak, se aty do të sillte traktorin e Ramos, që e kishte mbaruar ngastrën e tij.

*

* *

Atë mbrëmje brigada e traktoristëve u kthye në SMT. Ata kishin përfunduar planin e ugareve hamullore dhe ishin të gëzuar. Atë mbrëmje traktoristët kishin ftuar për t'i qerasur në klub mekanikët. Ata kishin gëzim se jo vetëm që kishin mbaruar ugaret hamullore, por se edhe do të martonin shokun e tyre, Lonin.

— Po Loni s'ka as dhomë, — u dëgjua njeri nga traktoristët.

— Le të vijë në dhomën tonë, — foli tornitori, ne ia lëmë përfare.

— Po, — tha salvator Seriu — le të vijë në dhomën tonë. Ne do të rregullohemi te shokët.

— Epo ju lumshin krahët dhe suksese në fushatën e vjeshtës! — foli brigadieri — Çifti të trashëgohet!

Loni kishte marrë në tryezën e tij edhe Lenkën. Tek pinte birra, mendonte se sa e gjërë ishte zemra e shokëve. Një natë më parë ai i kishte sharë pa të drejtë, kurse ata, jo vetëm nuk i kishin mbajtur mëri por i dhanë dhomën e tyre pa asnjë ngurrim.

Atë natë Loni ishte shumë i prekur dhe i lumtur. Nga një anë shikonte dashurinë e madhe të shokëve, kurse nga ana tjetër ishte dashuria e tij për Lenkën; ishte Lenka me sy të kaltër, me fustan të kaltër. Kaltërsia e Lenkës me flokët si trëndelinë e kishte kredhur atë në një det lumturie. Atij çdo gjë i bëhej e kaltër atë mbrëmje. Në sytë e saj dhe të shokëve ai shikonte edhe qiellin blu, edhe detin, edhe lulet e ugareve...

NË VJESHTE

Lena është sekretare e organizatës së partisë në kooperativë dhe i duhet të jetë kudo. Ajo shkon nga brigadat e fushës në perimore, nga stallat e blegtorisë në arat e bimëve foragjere. Sekretarët e kooperativës janë të shpërndarë, prandaj Lena vë kapelën e kashtës në kokë, i hipën biçikletës dhe ikën shpejt ku e kërkon puna.

Kur duhet korrur ose prashitur, Lena nuk i mëson njerëzit me fjalë, por merr vetë draprin ose shatin dhe i vihet punës midis të tjerëve.

Një ditë vjeshte herët në mëngjes, ajo u nis për te brigada e dhjetë që ishte duke korrur misër hamullor. Misrat hamullorë atë vjeshtë ishin shumë të mbarë. Tek ecte me shpejtësi, ajo hidhte sytë nga arat dhe shikonte misërishtet që verdhonin. Të gjitha parcelat qenë bërë për drapër. Koha nuk priste. Ditët e mira të vjeshtës po iknin. Dielli i nxehtë dhe era e jugës paralajmëronin shi. Duhej bërë çmos që edhe misri të korrej, edhe pambuku i çelur të mblidhej sa më shpejt. Lena ecte anës një kanali dhe mendohej se ç'duhej të bënin që prodhimet të mblidheshin në kohë dhe pa dëmtime e pa firo. Një ditë më parë ajo kishte qenë në shkollë dhe ishte marrë

vesh me drejtoreshën që nxënësit ta bënin punën prodhuese në mbledhjen e pambukut. Po nuk mjaftonin vetëm nxënësit. Krahë pune duheshin edhe për parcelat me misër. Për këtë arsye ajo donte të shkonte në qytet pasdite dhe të bisedonte me kryetarin e bashkimeve profesionale se mbase e ndihmonin të dielën e ardhshme duke e shpallur ditë akcioni për bujqësinë. Pastaj iu kujtua brigada e dhjetë që ishte ca prapa me korrjet dhe tha me vete: «Para se t'u kërkojmë ndihmë punëtorëve, duhet të jemi në rregull vetë.»

*
*
*

Me të mbërritur tek ura e kanalit, Lena zbriti nga biçikleta dhe e mori për dore. Flladi që vinte nga deti i përkëdhelte fytyrën dhe i thante pikat e djersës. Tek ecte më këmbë, hoqi kapelën e kashtës dhe, pasi i shkundi pluhurin, e vuri prapa në portobagal. Si kaloi rrugën me gorga, ia hipi përsëri biçikletës. Ndërsa ecte përpara me vrull, flokët e verdhë i merrnin prapa si xhufka prej tërshëre. Tek ara ndanë rrugës Lena pa makinën e silazhit që po grinte misër foragjer. E la biçikletën pranë një gëmushe dhe u kthye. I takoi të gjithë me radhë ata që punonin atje dhe bisedoi për shumë gjëra. Brigadierja e blegtorisë që u ndodh aty u ankua për magazinierin e sektorit që ua jepte kripën me pakicë.

— Silazhi i mirë nuk bëhet pa kripë, shoqja Lena, — tha ajo. Lena mbajti shënim vërejtjen e brigadieres dhe doli në rrugë. Nxitonte këmbët e bi-

çikleta shkiste duke lënë pas një fjollë tymi. Flokët e verdhë, bluza ngjyra-ngjyra, pantallonat bezhë i jepnin pamjen e një peligorge, që çante nëpër fushat e arta të vjeshës. Befas, i vajtën sytë te një njeri që rrinte më këmbë në hijen e arrës dhe vështronte rreth e qark. Kur u afrua edhe ca e njohu; ishte roja i arave, Lika Loshi, një mesoburrë, që ndodhej gjithmonë në lëvizje nëpër parcelat e mbjella. Likoja është nga ata rojtarë që mbrojnë bimët nga çdo dëmtues, pavarësisht nga këmbët që kanë. Po inatin më të madh e kishte me harabelat, sepse ata, sapo shohin të mbillet gruri, turren truma-truma dhe gër-vishin tokën, gjelljnë farërat e mbjella e i gëlltitin. Po më të padurueshëm bëhen harabelat kur korret gruri. Atëherë grumbullohen rreth duajve duke sqepuar kitet me kënaqësi, saqë i lënë kallëzit të zbra-zët. Në këto raste Likoja nxehet dhe qëllon me plisa ose me popla dheu. Po edhe harabelat sikur ta njihnin Likon. Me ta parë që u afrohej, nishin fluturimin e largoheshin para se të arrinte guri i tij. Edhe atë çast, kur po afrohej Lena me biçikletë, ai trembte harabelat, se po hanin farën e tërshërës së mbjellë për hasëll të hershëm.

Me t'u avitur Lena, Likoja iu afrua hendekut të udhës dhe i foli.

— Mirë se erdhe, shoqja sekretare; qysh je?

— Mirë, faleminderit, Liko; si po ia çon ti? —
tha Lena.

— Ja, me të bredhur nëpër ara, — tha ai dhe i zgjati një gjysmë shege.

— Haje, — u dëgjua përsëri Likoja, — se të shuan etjen.

— Çkemi këtej nga brigada juaj?

— Ja, po korrim misrin hamullor.

— Po sikur jeni ca prapa!

— Ashtu është, se në krye kemi një çupërlinë.

— Brigadieren e zgjodhët vetë, prandaj nuk duhet të flitni keq, Liko.

— Brigadierja duhet të ketë dhe një çikë hije që t'i shkojë fjala, kurse kjo Ana jonë nuk e nxjer qimen nga qulli fare, — u qa Likoja.

Kur dëgjoi këto fjalë asaj iu pështirosën kokrrat e shëgës që po shkoqte mbi pëllëmbë dhe i la pa ngrënë.

— Njerëz që mendojnë si ti, bëhen shkak që të mos vejë mbarë puna në brigadë, more Liko, — tha Lena.

— Unë si roje bëhem copë dhe e kryej detyrën si nuk ka më mirë. Unë nuk lë asnjë lloj dëmtuesi të më shkelë ose të më prekë bimët dhe arat. Edhe harabelat s'i kam lejuar të dëmtojnë gjë nëpër arat e mbjella, shoqja Lena, — foli Likoja, i prekur thellë dhe i dëshpëruar nga fjalët që dëgjoi. Lena rrudhi ballin, i nguli sytë Likos dhe tha:

— Ti, Liko, u mburre se ruajte mallin e kooperativës nga dëmtuesit. Po ja të shikojmë, ç'po bën ti për të shpëtuar prodhimin nga shiu që po afron?

— Për ato punë janë ata të fushës, — u përgjigj prerazi Likoja. — Unë vetëm ruaj, kjo është detyra ime.

— Po ç'rëndësi ka ruajtja jote, kur prodhimi rrezikohet nga shiu? Nuk do të ishte mirë të merrje dhe ti një thes edhe të mblidhje ca pambuk?

— Unë jam roje, — përsëriti ai, — për këtë më paguan kooperativa.

— Po në mbledhjen e kaluar të brigadës u tha që ta bëjmë natën ditë.

— Le ta bëjnë ata të fushës, shoqja Lena. Fundja

ata janë me ditë pune, kurse unë paguhem me ditë fikse.

— Po ca më keq kështu, more Liko, — tha Lena. — Tamam se je me ditë fikse, pa s'duhet të të mbajë vendi fare, kur vështron se mund të na prishtet prodhimi. E sa para bëjnë ata harabelat e tu, përpara pambukut, ë? — tha Lena dhe nuk e zgjati më, po iku tutje me biçikletë. Likoja u mbështet mbas tringut të arrës dhe shikonte shegën e hapur mbetur në lëndinë. «Po mua ç'm'u desh të mburresha me të? — tha Likoja me vete. — Prite kur të ma nxjerrë emrin në mbledhjen e brigadës».

*
* *
*

Kur mbërriti Lena te parcela që po korrej, brigada ishte ulur në hijen e një plepi. Disa po piqnin misra të njomë rreth zjarrit. Aroma e misrit të pjekur kundërmonte rreth e qark.

— Si t'ju them, punë të mbarë, apo ju bëftë mirë? — foli Lena pa shprehur ndonjë zemërim.

Gjithë brigada u çua më këmbë. Një vajzë e re zgjati dorën dhe i dha Lenës një gjysmë misri të pjekur.

— Merre, shoqja Lena, se qenka shumë i lezetshëm. Merre, se nga kopshtet tona e kemi!

— Po qenka i ngrohtë dhe do të na japë ujë, — i tha Lena asaj me të qeshur.

— Kemi dhe ujë, dhe dhallë me vete nëpër shishe, — u dëgjua një grua e thyer në moshë.

Duke ngrënë misrin, Lena pa orën. Vapa nuk kishte filluar. Gjethet e misrit ishin akoma me vesë,

prandaj mund të korrej edhe ndonjë orë pa u dëmtuar lëpushka fare.

— Jemi në kohë fushate, — foli Lena përsëri, — parcelat me misër hamullor duhet të korren sa më shpejt. Ju jeni më prapa se të tjerët, kurse të dielën kemi aksionin e grumbullimit të misrit dhe të lëpushkës.

— Të fillojmë pa vonesë, — tha brigadierja.

— Mëngjesin e hëngrëm dhe çlodhjen e bëmë, — tha një tjetër.

Bashkë me kooperativistët, me drapër në dorë shkoi dhe Lena. Puna nisi me vrull. Për një orë u korr pjesa më e madhe e ngastrës. Kur shtrëngoi vapa, gjethet u shkrendën, se u tretën piklat e vesës, prandaj nuk mund të korrej më, sepse gjethet dërrmoheshin.

Meqë netët ishin me hënë, korrja e misrit u la që të fillonte përsëri në mbrëmje.

Kur po largohej brigada, Lena thirri komunistët pranë një tumbë me misër dhe bisedoi me ta si për korrjen e shpejtë të ngastrave të fundit, ashtu dhe për masat që duheshin marrë për aksionin e grumbullimit të shpejtë të misrit hamullor.

*

* * *

Mbrëmja erdhi e freskët dhe e kthjellët. Hëna ndrinte dhe vesa binte pa u kuptuar. Brigada e dhjetë u fut në misërishte. Kësaj radhe kishin ardhur dhe ca të moshuar. Lena dhe brigadiere Ana korrnin krah për krah. Drapërinjtë vringëllinin. Nga era e malit gjethet e misrit fërkoheshin dhe fërfërinin.

Kooperativistët e brigadës çanin nëpër arë me drapër në duar dhe nuskat e misrit si piramida të blerta ngelnin pas tyre të lara nga drita e hënës. Në fillim puna nisi pa zhurmë, por një lepur që doli papritur, i bëri njerëzit të qeshnin e të bërtisnin.

Këtë natë kishte ardhur për të korrur bashkë me të tjerët edhe Liko Loshi. Në fillim nuk bëri zë fare, por pas një gjysmë ore, kur gjeti një shalqin të madh në mes të vijës, u ul mbi një plis edhe e çau me drapër. Zemrën e kuqe e mori për vete dhe e kollofiti me lezet. Thelat e mëdha i çoi në mes të të tjerëve duke thënë me zë të lartë:

— I merrni në vend të ujit! I merrni në vend të ujit!

E qeshura u ndez dhe shkoi gojë më gojë.

— I njeh Likua vendet, i di dreqi edhe ku janë pjeprat dimërakë, edhe ku janë shalqinjët.

— Likon gjithnjë e ndjek e mbara, — foli i dyti.

— Likua gjithnjë i bie qarit, — u dëgjua i tretë.

— Ku është zemra e shalqinit? — u dëgjua një zë tjetër.

— Në barkun e Likos, — shtoi, dikush.

— Ç'të bëjë i shkreti Liko? I heq kërraba gjithnjë nga vetja, — tha njëri që po lidhte xhufkat e nuskave.

E mori fill pastaj historia e krrabës së Likos. Fjala vajti deri në vesh të Lenës, e cila deshte të dinte se nga kishte dalë shprehja «kërraba e Likos». Ana i tregoi se disa vite më përpara, kur kooperativat ishin të vogla, Likoja punonte korrës. Në mbrëmje nuk kthehej bashkë me shokët, por vinte më pas, mbliidhte tufa me jonxhë ose tërfil, i lidhte ato tufa në një krrabë dhe i hidhte në sup. Sa futej në oborr, shkonte te lopa, i çonte barin, pastaj futej

në shtëpi. — Ja kështu — tha Ana, — që atëherë doli fjala «Likos i heq krraba nga vetja». Kjo shprehje pastaj mori dhenë në fshat dhe i ngjitej çdo njeriu që jepej pas interesit personal në dëm të interesit të përbashkët. Njerzit filluan të thoshin: «Të mos kapemi nga krraba e Likos, ta hedhim tej krrabë, e Likos».

Lena dëgjonte Anën dhe qeshte. Pastaj iu kujtua biseda që kishte bërë me Likon në mëngjes.

— Po kur paska qenë i tillë, si e keni vënë roje?
— tha sekretarja e partisë.

— Thonë se ka ndryshuar, — vazhdoi të fliste Ana.

— Me sa vura re në mëngjes, kur bisedova me të, nuk ma ha mendja që Likua të ketë hequr dorë nga krraba e tij, — tha ajo.

Me dritën e hënës mbaroi gjysma e ngastrës së fundit. Kooperativistët u larguan për në shtëpi. Për të nesërmen u mbeti edhe pak punë dhe kështu përfundonte edhe në këtë brigadë korrja misrit.

* *

Ditën tjetër kur misri qe korrur i gjithë, u bë thirrja për aksion. Brigadierja i tha edhe Likos që të ngrihej shpejt dhe të dilte bashkë me shokët.

Me të ardhur në shtëpi, ia kujtoi edhe gruaja:

— Nesër kemi aksion, Liko. Po ta bëj gati bukën që sonte, se unë do vete me shoqet e brigadës.

— Pikë e zezë, de! — tha Likoja si me qortim.
— Një brigadiere e lashë në fushë dhe tjetrën e gjeta në shtëpi.

— Nuk të detyroj njeri more burrë, po nuk është mirë të ndahesh nga shokët.

— Mirë, moj, po ku na e kanë gjetur nesër që unë dua të shes mëshqerrën?

— Shite javën tjetër.

— Po shtyn java javën dhe unë po e mbaj jashtë statutit, prandaj nuk e largoj më pazarin. Pastaj kam frikë edhe mos më dobësohet. Unë mezi e shëndosha.

Dhe vërtet kohët e fundit Likoja, sa herë dilte nga ngastrat, merrte në dorë fije zhuke. Me to lidhte tufat me nenë, me grëm, ose me labot të egër. Këto barishte lopa e tij, Baloshja, i hante pa naze. Ashtu si hante mirë, ashtu ishte plot shëndet, ashtu mbushte edhe kovën me qumësht. Krejt si veten kishte bërë dhe viçen, të shëndoshë, llupëse dhe baloshe.

Me kalimin e kohës viçja e Baloshes u rrit dhe u bë mëshqerrë. Dhe Liko Loshi nisi të vriste mendjen se ç'do të bënte me të. Ta mbante akoma, nuk e lejonte statuti i kooperativës, ta shiste, i vinte keq, po sidoqoftë mëshqerra do t'i ikte nga vatha. Për të pasur sa më tepër sy në pazar që t'i shitej sa më shtrenjt, ai vendosi ta ushqente mëshqerrën si jo më mirë.

Bari i egër, grëmi ose barishtet si nena e laboti i fushës, që dëmtojnë bimët e mbjella, jo vetëm duhen këputur dhe shkukur, por edhe të çrrënjosen fare. Dhe Liko Loshi këtë punë nisi të bënte. Ikte nga një parcelë në tjetrën, mbliidhte barishte, i bënte vandake të vegjël dhe i lidhte me fije zhuke.

Një javë më vonë në ata vandakë të gjelbër nisi të fuste kallinj misri. Mëshqera i hante me qejf tufat e blerta që sillte Likoja. Pastaj Likoja filloi t'i fuste kallinj të e misrit dhe nëpër xhepa, sepse mëshqerra

dhe lopa i hanin shumë. Bile një mbrëmje me hënë ai mbushi një thes me kallinj misri të pazhveshur dhe ia hodhi mëshqerrës përpara në një kosh të vjetër. Mëshqerra, me ta parë, shqeu sytë nga kënaqësia dhe iu vërsul kallinjve të misrit, se i dukej që do t'ia hiqnin shpejt. Po nuk ishte ashtu. Likoja donte ta shëndoshte, andaj nuk ia kursente ushqimin dhe nuk ia hoqi koshin me misër.

*
* *
*

Të nesërmen, kur për të gjithë gëdhinte ditë aksioni, Likos i rrinte mendja te pazari. Në mbrëmje të gjithë ranë shpejt për të fjetur që të ngriheshin me kohë. Atë mbrëmje edhe Likoja nuk vonoi të shtrihej për gjumë, se donte të zgjohej më herët se të tjerët dhe të nisej për në pazar duke u gdhirë e pa u diktuar nga askush. Ndërsa mëshqerra përçante kallinj misri, Likoja mbyllte sytë dhe përpiquej të flinte, po gjumi nuk po e zinte. Mendimet i shkonin larg dhe diçka sikur e cimbiste përbrenda. Iu kujtua koha kur ishte pa u futur në kooperativë... Atëherë nuk i jepte lopës jo një kosh, po asnjë kalli misri. Atëherë edhe qe zënë keq me gruan, kur e kishte parë një herë që u kishte hedhur pulave një dorë kokrra misri. Pastaj mendja vringthi i fluturoi nga ajo kohë te mëshqerra e tij, që gëlltiste misër në kosh. Liko Loshi ra në mendime dhe thoshte me vete: «Atëherë nuk lija gruan t'u hidhte pulave asnjë kokër misri, kurse sonte i mbusha mëshqerës një kosh... Si i thonë kësaj pune? Të ishin arat e botës, të ishte misri i botës, do ta quaja grabitje, po unë

kë grabita? Arat janë tonat, misri është yni. ...Ashtu është vërtet, po lopa është imja, mëshqerra është imja. «Më vonë iu kujtua gruaja që kishte mbjellë misër nëpër vija, djali i madh që kishte prashitur. Një zë i brendshëm vazhdonte ta trazonte e i thoshte: «Ke vjedhur djersën e gruas dhe të djalit tënd».

Ndërkohë Likon e mori gjumi dhe në gjumë e sipër zuri të përpëlitej nga një ëndërr e rëndë. I bëhej sikur e kishin diktuar që kishte mbushur thesin me kallinj misri të pazhveshur dhe e kishin nxjerrë në karikaturë. Vetë Likua, për të mos dëgjuar gjithë sa flisnin njerzit ishte larguar nga fshati dhe ishte futur në pyll.

Mëshqerra hëngri sa hëngri e doli nga vatha. Ajo kishte etje të madhe, andaj shkoi vetë te korrata e pusit dhe piu ujë si e djegur nga misri. Asaj nuk po i hahej më. Dukej e ngopur, po nuk ishte e qetë. Kokrrat e misrit kishin nisur të bumeheshin prej ujit dhe lëngjeve tretëse. Mishëqerrës po i merrte barku të ënjtur. Ajo gjendje e shqetësuar vazhdoi deri në mëngjes.

Likoja, i munduar natën nga ëndrra, u ngrit shpejt dhe vajti drejt e te vatha. Sapo shkeli atje, u çudit. Mëshqerra po përpëlitej e po dridhej; shqyente sytë sikur ta kishte zënë gulça. Barku i qe ënjtur, kurse brinjët i qenë bërë një me vithet.

— I ziu unë! — bërtiti Likoja. — Po më ikën mëshqerra.

Shkoi me vrap në shtëpinë e veterinarit. Trokiti në derë e, sa u takua i tha me nxitim:

— Kam keq mëshqerrën.

Derisa erdhi veterinari, në oborrin e Likos u mblodhën shumë njerëz. Pa e ditur ç'kishte ndodhur,

ata vinin të thërritnin Likon për aksion. Tek shikonin mëshqerrën që përpëlitej, njerëzit mendonin se do ta kishte nga ndonjë helmim, kurse veterinarin, me të ardhur, tha:

— Nuk ka helmim, po fryrje nga ushqimi i tepërt.

Veterinari i bëri lavazh të lehtë, i dha kripë purgante. Kështu pastaj, pa u vonuar, mëshqerranisi të shfrente... Misërishtet muarën vathën.

— Paska ngrënë gjithë këtë misër! — tha njëri nga fqinjët.

— Ku e ka gjetur? — shtoi i dyti.

— Do të ketë shpëtuar natën nga vatha dhe ka vajtur vetë në arë, — u dëgjua i treti.

— Jo, more, jo, s'i ka shpëtuar Likos nga vatha, po ia ka hedhur vetë misrin. A nuk e shikonin koshin? Ja dhe lëpushkat.

Tek dëgjonte këto fjalë, Likoja e harroi mëshqerrën dhe e shtyu koshin tutje që të mbulonte kallinjte e misrit me lëpushka që të mos dukeshin. Mirëpo fundi i koshit që i shqepur dhe një pjesë e kallinjve doli në shesh te cepi i kasolles pranë vathës. Likoja u skuq, kurse të tjerët qeshën duke shikuar njëri-tjetrin.

— Të lumtë o Liko, të lumtë! Misër s'mbjell, por korrke? — tha i pari.

— Ç'të bëjë i shkretë Liko! Kështu i ka hequr kërraba gjithnjë, — foli me romuz një tjetër.

Likos i erdhi mendja rrotull. Iu duk sikur i ra qielli përsipër. Me të dalë nga vatha, ia mbathi në rrugë të madhe.

— Ç'bëra unë!! — e qërtonte veten dhe ecte nga e çonin këmbët pa e ditur se ku shkonte.

Gruaja e Likos shikonte veterinarin, fqinjët më-

shqerrën e sëmurë dhe mezi e mbante veten. Goja i merrej nga turpi. Me zë të dridhur u tha atyre që kishte përqark:

— E bëri Likua këtë turp, për turp e pastë! Na nxiu faqen, u nxiftë!

*
* *
*

Aksioni kishte filluar me vrull. Në ndihmë të kooperativistëve kishin ardhur qindra punëtorë. Njerëzit grumbuj-grumbuj ishin shpërndarë nëpër parcelat me misër të korrur. Të gjithë ishin në lëvizje. Puna vinte zinxhir. Disa thyenin kallinjte, të tjerët lidhnin lëpushkat, ca të tjerë mbushnin koshat me misër dhe i zbraznin nëpër Zetorë. Ndërsa Zetorët shkonin ndër hangare për të shpënë misrin, qerret ngarkoheshin me lëpushka e vinin e shkarkoheshin anës mezhdës së rrugës kryesore, që të tërhiqeshin duajtë pa vështirësi gjatë ditëve me shi dhe në kohë dimri.

Që në minutat e para të aksionit erdhi edhe sekretari i komitetit të partisë së rrethit. Pasi u përshëndet me aksionistët, ai u takua me Lenën dhe me kryetarin e kooperativës.

— Punë e organizuar mirë — tha sekretari.

— Ndryshe nuk e përballonim dot, — tha Lena.

— Pa këtë aksion do të na kishte rrezikuar shiu!

Tek bisedonin u duk një karro që pruri ujë me fuçi.

Dy vajza mbushnin gjymat dhe shkonin nëpër

nuskat e misrit për t'u dhënë ujë njerëzve. Një vajzë tjetër u drejtua nga pingu i madh me kalling misri për të çuar ujë. Atje po punonin dhe shokët që kishin ardhur nga rrethi.

— Doni ujë? — pyeti ajo duke mbushur një gotë.

— Dhe pyet... — tha sekretari. — Më mirë na jep me atë sapllakun e madh që të ngopemi mirë.

Pas dy orësh parcelat u liruan nga pingu me misër dhe nga nuskat me duaj lëpushkash. Ajëri i freskët e i pastër u jepte njerëzve gjallëri.

*
* *
*

Kur të gjithë u jepnin duarve që aksioni të mbaronte sa më shpejt, Likoja ecte i menduar dhe nuk dinte si ta mblulonte turpin. «Nga t'ia mbaj, i ziu?» — thoshte me vete.

Turpi i rëndonte Likos mbi kokë si një qerre me misër. Ai e dinte se fjala do të merrte dhenë dhe ai do të bëhej gazi i kooperativës. «Le fjalët e botës, po kush dëgjon gruan në shtëpi!» — thoshte me vete. Po më në fund Likoja e mblodhi mendjen top. E mori mëshqerrën për dorë dhe u nis për në stallën e re. Ai vendosi që mëshqerrën Baloshe ta çonte në tufën e përbashkët të kooperativës. Le t'ia paguanin sa të donin. Po prapë nuk ndihej i qetë. «Kështu shlyej dëmin, — mendonte Likoja, — po nuk laj turpin.»

Me të lënë mëshqerrën në stallën e re, Likoja u nis drejt ngastrave me misër, ku ziente aksioni. Ai donte të takohej me Lenën ose me kryetarin e koo-

perativës, që t'u hapej dhe t'u tregonte të gjithëve punën e pahijshme që kishte bërë natën e kaluar. Kur iu afrua ngastrës së parë, atij iu errën sytë. Asnjëherë nuk kishte parë aqë shumë njerëz nëpër ara. Misërishtat gumëzhinin nga zërat e shumtë të aksionistëve. Likoja, që ishte i fortë nga këmbët, kësaj radhe mezi i hidhte çapat. Ndihej i topitur dhe i hutuar. Të qeshurat, që vinin nga thellësitë e arave, atij i dukeshin se kishin të bënin me të. I dukej se të gjithë flitnin për të, për mëshqerrën që e sëmuri me misër. Prapa Likos po vinte një Zetor me ca njerëz sipër. Zetoristi ndali dhe i tha Likos:

— Hip lart, se kemi një njeri mangët.

— Atë çast Likos sikur i hoqi një njeri një cipë të zezë nga sytë.

— Unë dua të takoj kryetarin ose sekretaren e partisë, — tha ai, pasi hipi në karrocërinë e Zetorit.

— Sot s'ke ku i gjen dhe pastaj nuk mbaron dot punë, — i tha një tjetër.

— Mirë e ke ti, po unë ashtu e kam hallin.

— Po prit, o Liko, të mbarojë aksioni.

— Ashtu do të bëj.

*
* *
*

Bashkë me të tjerët, dhe Likoja filloi të mbante koshat me misër. Për mëshqerrën akoma nuk po dëgjonte gjë, po ai ishte i sigurt se tymi do të dilte më pas.

— Forca Liko, forca! — tha me shaka zetoristi.
— Më duket e paska hedhur tej «krrabën».

— Ti flet me shaka, — ia ktheu Likoja, — po unë me gjithë mend sot i lashë hiletë e «krrabës». Shko në stallë dhe shiko Baloshen që e dorëzova në tufën e përbashkët të kooperativës.

— Të lumtë, Liko! — thanë të tjerët duke mbushur koshat.

M I D I S B L E R I M E S H

Çdo ditë, para se të gdhinte, Qazoja mbrente kuajt në karrocë e nisej për të marrë ushqimin e lopëve. Zhaurima e lehtë e rrotave të karrocës, troku i patkonjve, tringëllimi i zilkave nëpër frerë e në rripa binin gjithë së bashku dhe një orkestër e vogël vrapuese e ngacmonte përbrenda Qazon, e guduliste, e sillte në qejf.

Gjithë kënaqësi ai i binte borisë dhe thërriste: «Hajt, hajt, trimat e ustait».

Kuajt e ndienin këtë përkëdhelje e ua mbathnin këmbëve me të katra nëpër rrugicat midis blerimesh. Qazoja, si karrocier e brigadës së blegtorisë, përditë ndodhej midis blerimesh. Çdo herë që ngarkonte ose shkarkonte karron, ai përqafohej me pirqjet e jonxhës e të tërfilit të korrur.

Ai i jep blerimit pika djerse, kurse blerimi i jep ngjyrën e vet. Gjelbërimi i është ngjitur atij në rrobat, në duar e në fytyrë. Bashkë me ngjyrën e blertë ai u ka marrë bimëve dhe aromën. Karroja e Qazos kundërmon erë lule fushe. Nga kjo anë karroja e tij të kujton baulet e arkat e nënave të moçme, të cilat, kur ishin nuse, vinin në rrobet e reja lule trëndelinë. Sa herë mban me karro tërfil, Qazos i kuj-

tohet nëna e tij me baulen e saj dhe me rrobat me erë lule fushe.

Ndërsa Qazoja mbushte karron me bar të gjelbër e bënte udhën prej lëjdinave drejt stallës, mjelëset grazhdonin lopët, i milnin e i pastronin. Në mëngjes, pasi bënë këto punë, ato shkonin për ca kohë në dhomën e çlodhjes dhe pritnin porositë e brigadieres ose të zooteknikut. Në këto e sipër Naja, mjelësja e grupit të parë, ndizte në oxhak një zjarr bubulak me kashtra dhe piqte aty misra të njomë që i merrte në kopshtin personal, aty pranë stallave.

Të gjithë e dinë se mistrat e njomë, kur piqen, lëshojnë aromë të këndshme, sa të lëngëzohet goja dhe të vjen oreks për të ngrënë. Disa i duan mistrat e pjekur të zhveshur e të thekrisur, ka që i duan t'i pjekin të pazhveshur, t'i pjekin me lëpushkë e t'i hanë të përzhitur. Për këtë arsye Naja i piqte mistrat edhe me lëpushka, edhe pa lëpushka.

Shpeshherë, tek ishin duke përshtypur mistrat e pjekur, dëgjonin zërin e Qazos, të karrocierit, i cili u flitte kuajve:

— Hajt, hajt, trimat e ustait!

Bashkë me pasthirrat e Qazos dëgjoheshin dhe tringëllimat e zilkave, që ai ua kishte vënë kuajve në rripa dhe në frerë. Qazoja punonte pa hile. Për punë të mirë mjelëset e lavdëronin dhe e quanin si njeri të afërt. Po dhe Qazoja s'kursehej, as për punë, as për shaka.

Me të shkarkuar karron, ai u afrohej mjelëseve e u thoshte:

— Ku është pjesa ime? Ju përtypni misër, lopët përçapin silazh dhe jonxhë, po unë, Qazua, që ju ushqej e ju sjell me karro për të ngrënë?

Kështu atij i qe bërë racion një misër i pjekur

për çdo mëngjes. Kur qëllonte që nuk kishte misra të pjekur, ai tundte kokën si shenjë mosbesimi. Pastaj vërente nëpër stallë dhe, sa shihte ndonjë viç të vogël, mendja i shkonte te kulloshtra.

Në muajt e parë Qazoja që shumë i rregullt, kurrë s'e vononte ushqimin e lopëve, kujdesej për çdo fill jonxhe e tërfili; nuk linte të shkonte kot asnjë dorë ushqimi foragjer. Mirëpo me kalimin e kohës ai nisi të ftohej me punën. Ndodhte shpesh që e sillte me vonesë hajen e lopëve. Për këto vonesa shfaqësohej duke thënë se i qenë larguar kuajt në kullotë, ose i që shpuar goma, ose pse ishte gdhirë vetë pa qejf e pak i zafshëm. Ashtu thoshte Qazoja, po mjelëset nuk e besonin gjithnjë. Ato shikonin, tek shkarkonin jonxhën, se në shtratin e karros kishte herë-herë copëza tullash të kuqe dhe herë grimca gëlqereje ose mbeturina zhavorri; kurse dikur shtrati i karrocës rrinte gjithnjë i blertë nga lëngu i gjelbër i barishteve të njoma. Më vonë u mor vesh se Qazoja nuk vonohej se i iknin kuajt larg, dhe as pse i shpoheshin gomat. U mor vesh se ai kishte filluar të bënte punë private me karron e kooperativës. Kishte ca njerëz që e bënë shtëpinë e re vetë, pa u lidhur me brigadën e ndërtimit. Tamam tek ata çonte lëndë ndërtimi Qazoja. Këto punë, ai përpiquej t'i bënte jashtë orarit, në mbrëmje ose herët në mëngjes. Kështu, në mugëtirë, ai mund të ruhej dhe nga sytë e njerëzve. Mirëpo kjo gjë mori erë dhe në mbledhjen e brigadës mjelëset ia thanë troç Qazos.

Më shumë e kritikoi Naja:

— Shoku Qazo, — tha ajo, — duke na e prurë me vonesë ushqimin e lopëve, na ka prishur rregullin në stallë. Ai është bërë shkak për uljen e sasisë së qumështit. Prishja e orarit të ngrënies nuk është

e mirë për lopët. Qazoja duhet të kritikohet edhe si njeri që po i jep shumë rëndësi interesit personal. Kjo është arsyeja që e shtyn atë të bëjë punë private me karron e brigadës së foragjereve.

Qazos, që qe ulur andej nga fundi, i dogji kritika. Në vend që të bënte autokritikë, u ngrit dhe tha se ai nuk ishte fare pa faj, por edhe që po ia bënin qimen tra, sikur nuk ishte e drejtë. Pasi e përdrodhi fjalën litar, Qazoja e mbylli duke thënë: «Sidoqoftë unë do t'i kem parasysh vërejtjet që m'u bënë në kolektiv.» Kështu foli ai, po në thellësi të qenies së tij nisi të zgjohej një ndjenjë hakmarrëse. Zemëratën më të madhe e drejtoi kundër Najes. «Vath në vesh do t'ia kem... S'ngellet gjë pa u larë në këtë botë» — mendonte me vete. Ditë e ditë me radhë po priste Qazoja «t'i vinte gjuha në shteg», të zbraste zemëratën derisa të qetësohej.

*

* * *

Kishte vënë re Qazoja kohët e fundit se në stallë dukej mësuesi i biologjisë. Sapo vinte, ai takonte Najen dhe pastaj bisedonte me të. Sipas Qazos mësuesi nuk vinte këtej se e merrte malli për viçat dhe për lopët; ai vinte këtej vetëm e vetëm se e merrte malli të takohej me Najen. «Dhe nuk i ka vajtur syri keq — mendonte Qazoja. — E gjatë, e hollë, syzezë, gushëbardhë, apo s'të ka forcë! Pendë e ka koshin me silazh.»

Mësuesi pyeste për dietën e viçave, të lopëve, për përzierjen e ushqimit të njomë me të thatë, për

sasinë e kripës në silazh. Për çdo përgjigje ai mbante shënim.

Për mendjen e Qazos gjithë këto shënime që mbante mësuesi ishin ca shejtanllëqe për t'ua hedhur të tjerëve se, gjoja, ai nuk vinte për Najen, po për punë mësimesh.

Një ditë tjetër Qazoja e pa mësuesin tek po shoqëronte Najen nga lëndinat me jonxhë e tërfil. «Tashti e paska ndrequr dhe më mirë. Këtëj s'kanë nevojë të mbajnë as shënime... mjafton të pushojnë në pirqjet me jonxhë dhe merren vesh...» mendoi Qazoja.

Duke i marrë hamendjet e tij për të vërteta Qazoja nisi të pëshpëriste posht e lart rrugëve nga ecte me karrocë. Pak gjë kërkonte ai për t'i tjerrur pastaj fjalët si të donte dhe të zbraste kështu zemëratën e heshtur, që i ishte strukur përbrënda si qeni që të ha fshehurazi.

Kur vajti të ngarkonte tërfil në lëndinë, pyeti korrësit e u tha se mos kishin parë gjë mësuesin e biologjisë nëpër hije.

— Ç'punë ka mësuesi deri këtu? — iu përgjigjën ata.

— Punë nuk ka, po del e shëtit me Najen. Sot paradite gjezdisnin andej nga arat me jonxhë, çoc bisedonin të dy.

— Jo, more! Po pse vallë?

— Atë s'e di unë. Vetëm i pashë siç i panë dhe të tjerët.

— Po s'ka ndonjë të keqe, — tha korrësi i parë.

— Fundja beqarë janë. Sot merren vesh me shoshoqin, nesër martohen, — shtoi i dyti.

— More, ta marrë ai, ku ta gjejë Naja! Po ku

mësuesi, ku Naja që mezi mjel lopët, — tha Qazoja dhe u shkeli syrin.

— Kjo s'na përket neve për ta zgjidhur, — u dëgjua prapë korrësi i dytë.

— Si nuk na përket! Duhet t'i dalim në mbrojtje shoqes së brigadës, — foli me zë të lartë Qazoja.

— E ç'të bëjmë sipas teje, o Qazo?

— Ç'të bëjmë? T'i dalim përpara me sfulqje dhe me kosat atij horri dhe t'i japim të kuptojë se nuk duhet të futë hundët në vajzat e brigadës sonë.

— Kjo që thua ti, o Qazo, është turp ta mendosh! Si, ore, i dalke përpara tjetrit me sfulqje, sepse pëlqeka një çupë? — ndërhyri në bisedë një korrës tjetër duke mprehur kosën.

— Epo, të them të drejtën, mua sesi më vjen, kur shoh një ballukemadh t'u sillet rrotull vajzave të brigadës.

— Ti, Qazo, mos fol me hamendje, përderisa nuk ke fakte dhe s'të është ankuar njeri, — e qortoi korrësi i parë.

— Qazua po flet si e ëma e Zeqos në majë të thanës, — e qortoi i dyti.

— Kësaj i thonë të merresh me llafe, o Qazo, po s'të ka lezet, e qortoi dhe korrësi i tretë.

Ku ta dinin ata se Qazoja deshte të gjente për-krahës për mendimet e tij, për ta bërë mizën buall dhe ashtu t'i ulte kokën Najes, që të mos kishte gjë të kritikonte herë tjetër.

*
* *
*

Mësuesi i biologjisë, me t'u kthyer në shkollë, nisi të sistemonte shënimet që mori në stallë dhe në

lëndinat me jonxhë dhe tërfil. Ai ishte mësues biologjie, por jepte dhe mësimet e bujqësisë, prandaj i duhej t'i saktësonte sa më mirë çështjet e reja të bujqësisë dhe të blegtorisë. Probleme të tilla si shtimi i peshës, sasia e qumështit sipas krerëve dhe tufës, racioni ditor i ushqimit për çdo kokë dhe për çdo tufë, i duheshin jo vetëm atij, po i hynin në punë bile edhe mësuesit të aritmetikës. Mirëpo ai ishte shumë i zënë me punë mësimore, sepse kishte mësim dhe me shkollën e mbrëmjes. Për këtë arsye ai i qe lutur mësuesit të biologjisë që të merrte ca shënime dhe për të. Pas këtyre ditëve, mësuesi i biologjisë nuk para u duk më nga stallat, mirëpo kjo s'do të thoshte gjë për Qazon. Nga dita në ditë fjalët e tij ishin përhapur pa u ndierë si tymi i plehut. Për këtë shkak të rinjtë e fshatit ishin mbledhur dhe, pasi e kishin shoshitur mirë çështjen, vendosën t'i vinin Qazos një fletërrufe.

Kur e pa Qazoja fletërrufenë, rrudhi ballin e tha se ia kishin bërë për inat, se ajo ishte shkruar me nxitjen e Najes për të mbuluar diellin me shoshë.

As kësaj radhe Qazoja nuk vuri mend. Si njeriu që mezi pret të gjejë një qime për të sharë gjellën, Qazoja mezi priste t'i dilte një rast për të përfolur kundër Najes. Më vonë atij i ra në sy një njeri tjetër që po afrohej shumë me Najen. Ky ishte veterineri. «Kam thënë mirë unë, — foli me vete Qazoja. — S'kanë faj burrat, por ato që luajnë bishtin. Nuk i doli mësuesi i biologjisë asaj... dhe ja, e mpleksi me veterinerin!..»

Kooperativa ishte e madhe, kishte disa sektorë. Në çdo sektor ishin ngritur komplekse stallash. Veterineri ishte një i vetëm në kooperativë dhe kishte dy infermierë. Puna ishte e shumtë. Për t'u

dalë mbanë të papriturave shëndetësore, veterineri po përgatiste në mënyrë praktike mjelëset që kishin shkollë. Ato, në rast nevojë, do të bënin punën e infermieres. Ai u jepte udhëzime të hollësishme rreth mjekimeve.

Kur u dëgjuan zilkat e kuajve të karrocës së Qazos, veterineri po i shpjegonte Najes si duhej të vepronte në rastet e helmimit nga ushqimi. Pasi i përshkroi shenjat e helmimit dhe llojet e tij, veterineri nisi t'i tregonte preparatet. Mësimet i bënte shumë praktike. Ai i tha Najes:

— Të kujtohet si u sëmur viçi i lopës Livadhe?

— U helmua nga gjethet e tatullës së njomë, — iu përgjigj Naja.

— Ç'ilaçe përdorëm për ta shëruar?

Naja nisi t'i tregonte se në fillim i kishin dhënë karbon medicinal dhe më pas kripë purgante, që quhej sulfat magnezi. Veterinerit i erdhi mirë që Naja i mbante mend llojet e ilaçeve dhe i thoshte me emrat shkencorë. Mjeku e pyeti dhe për viçin e lopës Baliska. Ajo menjëherë iu përgjigj se ai kishte qenë më rëndë dhe se kishte qenë helmuar nga piperka djegëse, andaj i patën bërë lavazh dhe i kishin hedhur solucion glukoze me gjilpërë intervenoze.

Ndërsa ata bisedonin për këto lloj mjekimesh, Qazoja nisi të shkarkonte karron dhe thoshte me vete: «S'kanë faj djemtë që i vijnë anës, i tërheq vetë kjo».

— Qysh je me shëndet, Qazo? Si ia çon me haje? — pyeti veterineri!

— Mirë, mirë. Plot e mbush karron.

— Karron plot dhe pastaj do të kemi qumësht plot.

— Punoj, o doktor, punoj, po s'ma dinë.

— Si, ore, s'ta dinë! Ti ke marrë ditë-pune më shumë se çdo karrocier e pendar në sektor.

— S'ua kam fjalën për pagesën, por për atë që ta bëjnë qimen tra.

Kaq foli Qazoja dhe, pasi mori sfurkun me dhëmbë të hekurt, shkoi të shkarkonte atë pjesë të jonxhës që kishte mbetur në shtrat të karros.

— Atij i ka ngelur qejfi, — i tha Naja mjekut veteriner, — i ka ngelur qejfi, sepse e kritikua në mbledhjen e brigadës.

— Pse e kritikuat, moj Naje?

— Sepse na sillte me vonesë ushqimin e kafshve, ngaqë merrej me punë private me karron e brigadës së foragjereve.

— E pranoi gabimin? — pyeti veterinari.

— Bëri sikur e pranoi, po në të vërtetë u mor me llafe të kota për ne që e kritikua, kështu që të rinjtë e brigadës i vunë fletrrufe.

*

* *

Qysh kur i vunë fletërrufenë, Qazoja i la shakatë dhe u bë më i ngrysur. Por pas ndonjë jave që ngritur më herët se çdo ditë. Kishte grazhduar kuajt e ia kishte filluar punës midis blerimesh, duke kënduar:

*Ma kishje shtëpinë
mu në fund të Fierit,
moj goc' e berberit.
Të zbardhonte gusha
si top i sheqerit.
moj goc' e berberit.*

Qazoja e kishte zakon që, kur bënte udhë të gjatë me karrocë, këndonte. Ai këndonte edhe kur ishte i mërziur, por në këtë rast zëri i dilte mjaft i përvajshëm. Dhe kjo i ndodhte shpesh e më shpesh kohët e fundit. Mirëpo ja që atij mëngjesi ai ia kishte nisur një kënge gazmore. Ç'kishte ndodhur ashtu vallë? Kishte filluar ta ndiente veten të lehtësuar Qazoja. Në mbrëmje që diskutuar fletërrufeja. Të gjithë e kritikuan, se ishte marrë me llafe dhe u mbante mëri mjelseve. Në kohën që bëheshin diskutime, Qazoja që menduar me vete: «Prite kur të propozojë ndonjëra nga mjelset që të ma heqin karrocën fare! Atëherë më batërdisë shejtanet». Atij i vinte keq të largohej nga karroja, jo se kjo punë ishte më e lehtë se të tjerat, por pse që mësuar me kuajt dhe me karrocën. Ai që i pari që bëri një karro model e për zili në brigadën e blegtorisë. Një karro e tillë, me kuaj të rinj, me rrota me goma, me frerë plot zilka, të tërheq. Mirëpo Naja ose ndonjë mjelëse tjetër, mund të ngrihej dhe të propozonte që Qazos t'ia hiqnin karrocën. Ajo mbrëmje vere, ndryshe nga të tjerat, u ngrys me shi dhe rrufe. Retë zbritën mbi drurë dhe shiu mbuloi fushën. Nga toka u ngrit aroma e dheut të zhuritur prej vapës. Asnjë shpend s'dukej jashtë. Qazos po i ndillte zemra për keq. Dhe ja, një vajzë e re u ngrit dhe tha:

— Qazua na mban mëri dhe merret me llafe, se ne ia thamë hapur ato që kishim për të. Unë mendoj se ai duhet hequr si karrocier i brigadës.

Qazos sikur i ra çatia mbi kokë. Ai priste tani të çohet Naja. Dhe tamam, kur ai po mendonte për të, Naja u ngrit. «Tani mori fund çështja e karrocës — mendoj Qazoja me vete. — Tani asaj i erdhi lepuri në shteg dhe mund të qëllojë si të dojë.» Po ndryshe

nga ç'mendonte Qazoja, Naja nuk e përkrahu mendimin e mjelëses së parë.

— Nuk është çështja që t'i heqim Qazos karrocën, po t'i heqim lakrat që ka në kokë, — bëri shaka ajo. — Unë mendoj që Qazua të jetë përsëri karrocier në brigadën tonë dhe të riedukohet midis nesh.

Mendimin e Najes e përkrahën dhe të tjerët. Qazos i erdhi shumë mirë që nuk ia hoqën karrocën, jo se nuk bënte dot punë të tjera, por që dhënë aq shumë pas karros dhe kuajve, saqë ditë e natë për ta mendonte. Nga një anë Qazos i erdhi mirë, por nga ana tjetër ndjeu një zbrazëti në vetvete; iu duk vetja midis tyre si gogla midis arrave. Atë po e mundonte ligësia e shpifjes. «Ja se ku më çoi ligësia e mërisë» — thoshte me vete kur të tjerët diskutonin për të.

Brenda në Vatrën e Kulturës ziente kritika, kurse jashtë shiu i verës shuante etjen e tokës, duke larë blerimet. Piklat e shiut, që binin mbi xhamin e dritares, Qazos i dukeshin si saçma të vogla, që vinin nga rretë e ndezura prej vetëtimave. Në fund mori të fliste edhe Qazoja, po nga turpi nuk dinte si të ullahte. I vinte rëndë sidomos nga Naja: «Sa zemërgjërë është ajo... aq zemërngushtë jam treguar unë» — thoshte dhe nuk kishte guxim ta shikonte në sy. Pastaj mori kurajë, iu zgjidh gjuha dhe foli:

— I pranoj të gjitha ato kritikak që më bëhen, more shokë, — dhe jua di për nder mjelëseve të brigadës, që më ndihmuan të mos shkelja akoma më keq në dërrasë të kalbur. Ja ku ju jap fjalën se do të mos kursehem për lopët, për brigadën, as ditë dhe as natë.

Atë natë, Qazoja bëri një gjumë të shqetësuar. Të nesërmen u ngrit pa gdhirë. Pa zbadhur agimi,

filloi të rregullonte karron: mbrehu kuajt, i grazhdoi, i kashaisi dhe nisi pastaj rrugën me karro për te jonxhat duke kënduar këngën e gocës së berberit.

Çdo gjë i dukej e bukur, e blertë, e larë nga vesa. I bëhej sikur shiu që kishte rënë në mbrëmje ishte futur edhe brenda shpirtit të tij dhe kishte larë bashkë me blerimet, edhe zemrën e tij.

SHTYLLA E KAVAKUT

Dikur Lami s'kishte pasur tokë, ndaj ai nuk mund të merrej me zanatin e bujkut gjithë vitin. Për të mbajtur frymën gjallë, merrej me një mjesh-tëri tjetër: shkulte zhuga, i zhulaste dhe me to bënte litarë. Me paratë që nxirrte nga shitja e tyre, blinte misër për bukë. Ditë e natë Lami merrej me këta të uruar litarë, ndaj edhe nisën ta quanin Lam Litari. Edhe kur mori tokë nga Reforma Agrare dhe u bë bujk, prapë Lam Litari e thërritnin, po kështu edhe kur u fut në kooperativë.

Tani, nga e kaluara Lamit s'i ka mbetur asgjë përveç nofkës dhe një kavaku. Kur bëri shtëpinë e parë me furka në gurë, ai nuk e preu kavakun për ta çarë, që ta bënte shtëpinë me furka dhe binarë. Ai nuk pranoi të pritej kavaku as kur u bë shtëpia e re dhe e lartë ca kohë më parë. Me sa duket plaku ruante ca kujtime rreth kavakut. Ç'kujtime ishin këto? Për këtë gjë pandehmat qenë të ndryshme, po ajo më e besueshmja dhe më e goditura ishte ajo që thoshin disa se Lami, kur kishte qenë djalë, nga maja e kavakut e pati përgjuar nusen e tij të re. Te kavaku i zinte «pusinë», te kavaku... Dhe, kur pikaste se nëpër shtëg vinte Fina, vetëm, me pulat e detit

vënë përpara, i dilte fshehur përballë, e përkëdhelte me sy e pse jo, edhe me dorë ca më vonë...

Mirëpo papritur një ditë prej ditësh Lami mori sëpatën e vogël, sharrën e dorës dhe iu ngjit kavakut lart e më lart, aq sa mundi. Atje sipër preu me sharrën e dorës majën e kavakut. Pastaj nisi të krasitte degët rreth trungut. Pas pak trangu i kavakut ngeli i zhveshur nga degët dhe nga gjethet. Njerëzit, tek shikonin Lamin duke krasitur kavakun, thanë se aq e pati dhe ai. Kujtuan se do të kishte rrjedhur nga pleqëria.

E shoqja, nënë Fina, tek dëgjoi fjalët e njerëzve, u bë merak, doli në oborr dhe i tha:

— Zbrit, o i zi, se do të rrëzohesh! Zbrit, se do të pritesh!

— Rri rehat, moj grua, se nuk e kam për të parën herë këtë punë.

— Ç'ke ndër mend të bësh, a derbardhë?

— Atë e di unë, o Finë, po mjaft, se m'u bëre si gjinkallë.

«I ziu ky pa» — tha ajo me vete dhe u fut brenda në shtëpi.

Më kot bota dhe nënë Fina mendonin aq ters për të. Lami nuk kishte lajthitur as një dërhëm nga terezia e tij. Ai po e krasiste kavakun që t'i vinte në ndihmë të birit.

*
* *
*

Djali i tij i madh, Gjergji, kishte blerë televizor edhe s'pò e montonte dot, se nuk kishte ngjitur akoma kolonën e antenës. Hë sot, hë nesër dhe televizori po rrinte kot. Kovaçi i fshatit merrej me

belat, shatat e lopatat. E ku ia kishte ngenë ai shtyllës së antenës së tyre, kur pritnin aq kazma e bela që duheshin rregulluar?

— Pse s'po e hapni këtë televizorin e uruar? E ç'ju pengon që nuk e vendosni në dhomë? — pyeti Lami djemtë.

— Duam të rregullojmë shtyllën më parë, — i tha Gjergji. — Këtu jemi si në vend të ulët dhe nuk merr televizori pa një shtyllë të lartë për antenën.

— Kaq punë paska ajo shtyllë? — pyeti Lami përsëri.

— Duam të ngjitim ca hekura njërin pas tjetrit që të bëhet e gjatë, — tha djali tjetër.

— Po pse nuk i ngjiti kavaçi?

— Se është shumë i zënë, baba, ngjitja e këtyre hekurave do goxha kohë.

— Po prej druri, more bir, a nuk bëhet? — deshi të dinte plaku.

— Bëhet, ore baba, po eja e gjej furka aq të gjata! E ku qëndrojnë dot ato? — thanë djemtë dhe u nisën për në punë.

Lami mbeti vetëm. Nuk iu durua më, hodhi sytë nga kavaku dhe i tha: «Mjaft të kam ruajtur, o kavak, s'ke ç'pret më dhe ti. Sot erdhi radha të më shërbesh. Shtylla e antenës u bëka dhe prej druri. S'kam nge unë të pres atë prej hekuri». Kështu tha Lami me vete dhe, pa e zgjatur më, mori sharrën e dorës dhe sëpatën e vogël e iu qep kavakut përpjetë si djalë.

*
*
*

Pasi krasiti kavakun mirë e mirë, Lami thirri elektrikistin e i tha:

— E shikon këtë kavakun e krasitur?

— Po, e shikoj, — iu përgjigj ai.

— E di pse e krasita?

— Besoj se do ta bësh dërrasa.

— Nuk e gjete. S'më duhen dërrasa. Dhomat i kam të shtruara.

— Domethënë nuk dashke ta presësh, — tha elektrikisti.

— Jo, jo, — i tha Lam Litari, — nuk do ta pres. Kam për ta lënë kështu, që ta bëj shtyllë për antenën e televizorit.

— Shumë bukur, — ia bëri qejfin elektrikisti.

— Po a e merr me mend pse të kam thirrur?

— Me siguri do të të jenë prishur dritat.

— Jo, jo, — iu drejtua Lami me të qeshur, — të kam thirrur që të më vendosësh antenën. Djemtë po ma vonojnë me sot e me nesër, kurse unë e dua sa më shpejt.

Elektriciisti buzëqeshi. Shikoi orën, pastaj i tha Lamit:

— Me gjithë qejf, po do të më presësh pak kohë derisa të vete te makina grirëse e silazhit.

— Posi, ore, do të pres, se dua dhe unë të çlodhem ca pas tërë asaj pune.

Ata u ndanë. Lami shkoi në shtëpi dhe elektrikisti u nis për nga makina e silazhit. Nënë Fina, sapo dëgjoi që i shoqi do të vendoste antenën e televizorit në majën e kavakut, u shqetësua. Ajo s'mund ta merrte dot me mend Lamin e saj, që dinte të thurte vetëm litarë zhugash, të ishte aq i zoti sa të montonte antenën e televizorit. Mirë po ç't'i thoshte Lamit që i ishte bërë mendja verigë për televizor dhe e kishte marrë përsipër këtë punë? Nënë Finës nuk

i dukeshin fare të udhës planet e plakut për të vënë antenën në majën e kavakut. Po ku dëgjonte Lami nga qortimet e saj? Atëherë ajo vendosi t'ia punonte. I mori pjesët e antenës dhe i mbylli në arkën e vjetër që e kishte sjellë me pajë në nusëri. Si e kyçi arkën, u nis për te fqinjët, duke qenë e qetë se Lami nuk mund ta gjente dot antenën.

*
* *
*

Me të mbaruar krasitjen e kavakut, Lam Litari nguli sëpatën në një trung të prerë dhe hyri në shtëpi. Tek ishte duke dredhur një duhan, ai hodhi shikimin prapa derës ku kishte qenë antena. Meqë nuk ia zunë sytë gjëkund në dhomë, tundi kokën dhe qeshi me djallëzi. Pastaj mendja i shkoi te Fina dhe tha: «Siç duket e ka hequr gruaja... Shejtane mbeti Fina... si atëherë kur ishte e re... do të më nxehë përsëri. Le që ka dhe të drejtë, — mendonte duke tymosur duhan — kujton se unë do ta bëj vetë këtë punë dhe trembet se mos e prish antenën. Po jo, moj e shkretë, jo, s'kam lajthitur unë që t'i vihem një pune që s'ma pret mendja dhe nuk ma ka zënë dora.»

Lami u ngrit, kontrolloi të gjitha dhomat, por antenën s'e gjeti. Po, sa pa arkën e kyçur, s'e pati të vështirë ta merrte me mend se ku e kishte fshehur Fina atë. Ai qeshi me vete, sepse iu kujtua koha e shkuar, koha kur ishin të rinj dhe Fina bënte gliko prej kumbulle dhe e vinte në vazo. Që të mos ia hante Lami menjëherë, ajo e mbyllte në arkë me kyç. Mirëpo Lami, që e pëlqente glikonë si ariu mjal-

tin, nuk pyeste fare për kyçin e Finës. Me anë të një gozhde të shtrembër në majë ai e hapte njëlloj si me çelës dhe hante gliko sa të gjente.

Vetëm kur i vinin miq, e merrte vesh Fina që Lami e kishte kollofitur glikonë e paktë që ajo e ruante si sytë për t'u nderuar. Dhe çuditej, vallë me ç'illoj çelësi ia hapte Lami arkën?

Edhe kësaj radhe Lami bëri si atëherë në të ri të tij. Mori një gozhdë, e shtrembëroi në majë dhe e hapi kyçin. Nxori pjesët e antenës dhe i mbështeti te kavaku. Pastaj u ul në një stol të rëndë prej druri që e kishte bërë vetë. Tek po priste elektrikistin, pa se nga ana tjetër e rrugës po vinte e shoqja me disa pjepra në duar. Fina, sa e pa antenën jashtë, vrenjti vetullat dhe e pa me ca sy qortues Lamin duke pëshpëritur.

— Qyqi ti! Si të paska bërë dora që të çaje arkën time që e ruaj për kujtim të nusërisë?

— S'e kam çarë, moj, jo.

— Po si e hape? — tha prapë ajo.

— Ja, i fryva në vrimë dhe e hapa.

Po Fina nuk i besonte këto dokrra. Për t'u bindur, i solli kyçin që ta hapte në sy të saj. Lami nxori gozhdën nga xhepi. Atëherë iu kujtua Finës koha e shkuar, kur Lami e hapte arkën për gliko sa herë të donte.

— Ah, shejtan, — tha ajo, — ujku qimen ndërron, por zakonin s'e harron, — dhe mori ta shpinte antenën prapë në shtëpi. Lami i doli përpara.

— Kjo nuk është punë për ty. Ti vetëm litarë di të bësh. Lërua djemve këtë punë, — tha gruaja.

— S'jam aq kërcu sa mendon ti, — ia ktheu Lami prerë. — Edhe unë di ç'bëj.

Tek po kapeshin me fjalë njëri me tjetrin, ja tek arriti elektrikisti.

— Ja tek erdhi edhe ustai, — i tha Lami. — Unë bëra shtyllën dhe ai do të montojë antenën.

— E po kështu thuaj, — u dëgjua Fina, — se gjer tashi po mbureshe se do ta bëje vetë, kurse unë rrija si më gjemba, ngaqë druaja se mos e prishje.

— Sa të rregullojmë antenën ti, nënë Fina, na i bëj gati ata pjeprat, pa për këtë punë mos ki merak fare, — tha elektrikisti.

Ndërsa ata ngrinin antenën, Fina piqte misra të njomë dhe sytë nuk i hiqte nga shtylla e kavakut. Pjeprat i futi në ujë të ftohtë. Në mbrëmje televizori ishte gati. Në shtëpinë e Lamit u mbloodhën gjithë njerëzit e mëhallës.

Kur erdhën djemtë dhe panë kavakun të krasi-tur, u çuditën. Me t'u futur në dhomë, sytë u vajtën tek ekрани i televizorit. Në ekran hidheshin valle dyshe myzeqarët dhe gjëmonte gërneta. Lam Litari, pakëz çakërcejf nga ndonjë gotë, hidhte vallen vetë në mes të dhomës...

NDRYSHIMET E PELARËVE

Fisi i tyre quhej Pelar, sepse kohë përpara ata qenë shquar për kapjen e pelave të egra, që rriteshin azat në kullotat e Povelçës. Nuk është gjë e lehtë të zesh mëza që s'njohin erë njeriu; pa le pastaj t'i mësosh për të mbajtur shalën, samarin ose të tër-heqin karrocën. Vetëm ciganët e Labotës ia dilnin mbanë kësaj pune. Ndërsa ciganët e tjerë merreshin më tepër me arinj, ata të Labotës u dhanë shumë pas kapjes e zbutjes së pelave të egra. Midis tyre, si më i zoti nga të gjithë, shquhej Hekurani. Atë e njihnin gjithë fshatrat përçark, se ai ishte dhe njeriu më i rëndësishëm i fisit. Ishte shumë i prapë; po të gjithë ia dëgjonin fjalën. Jepte urdhra tamam si një kryetar bylyku. Burrave u thoshte të bënin sita dhe shosha, gratë i caktonte të shkonin derë më derë për të shitur sitat. Fëmijët e rritur i mësonte të dilnin me arinë. Edhe djalin e parë, që kishte me gruan e dytë, Shefitin, andej e niste me arinë, që e kishin mësuar për të luajtur valle. Vetë Hekurani merrej me shitjen dhe blerjen e kuajve e të gomarëve. Ishte xhambaz i zoti. Çdo ditë pazari ai rropatej të fitonte sa të mundte më shumë duke blerë hajvanë sa më lirë dhe duke i shitur sa më shtrenjtë.

Mirëpo kohët e fundit Hekurani kishte rënë në mendime dhe s'po dinte nga t'i jepte. Në bylykun e tij kishin filluar prapësira dhe ai nuk e ndiente veten të sigurt. Mjaft hoqi Hekurani ca vjet më përpara dhe me një nipin e tij, me Selamin, që u fut ndihmëstraktorist në fermën e Labotës, pa e pyetur dhe pa i marrë lejë. Hekurani e qortoi dhe i tha të largohet nga ferma, po ku dëgjonte Selami? «Na u bë dhe ky kokëfortë i ndërkyer si i vëllai, — bërtiste i pari i pelarëve — po fajin kryesor ma ka Feriku, vëllai i tij». Ferikun Hekurani e quante shkaktarin kryesor për shthurjen e rregullave të fisit. Kur ishte liruar nga ushtria, ai nuk qe kthyer fare në bylyk që të merrte mendjen e kryetarit të fisit, po kishte shkuar drejt e në fermën e Labotës, ku kishte zënë punë në oficinën e sektorit të parë.

«E keqja më e madhe — mendonte Hekurani — nuk është se iku vetë, por pse po bën me vete edhe të tjerët. Shih rrushi rrushin dhe piqet.» Derisa nuk qe kthyer Feriku nga ushtria, Hekurani e kishte ndierë veten të qetë si bylykbash. Stani i kampit të tij vazhdonte të bënte jetën e plotë cigane.

Mirëpo, me të ardhur Feriku, turma e pelarëve filloi të lëvizte. Njerëzve sikur u pëlqente të bënin sipas kokës së tyre. Shumë qenë ata që po futeshin nëpër punëra pa pyetur më për Hekuranin. Prandaj për këto të papritura, që atij i dukeshin paudhësira, ai shante Ferikun me të vëllanë: «Që të dy janë haram, — bërtiste — duket se nuk kanë fare gjak cigan». Tek shikonte Ferikun duke salduar, dridhej nga inati. I bëhej sikur shkëndijat e saldimit fluturonin drejt kasolleve dhe ndiznin flakën e sherrit dhe të prishjes së fisit. Mosbindja po përhapej në fisin e pelarëve si nuk kishte ndodhur kurrë ndonjë herë.

Kjo gjë e shqetësonte Hekuranin. Ai e ndiente se emri i tij po e humbiste rëndësinë në sytë e njerzve të bylykut, prandaj sa vinte dhe bëhej më gjaknxehtë.

*
* *
*

Zemërimi më i madh e pushtoi Hekuranin, kur e kundërshtoi dhe i biri, Shefiti. Kjo ndodhi një ditë kur ai i nisi djemtë dhe vajzat të shkonin me ariun. Shefiti nuk pranoi të shkonte me ta.

— Pse të merrem me ariun — kishte kundërshtuar, — kur ka punë të tjera? Nuk është gjë për të qenë puna e arixhiut.

Me të dëgjuar këto fjalë, i hipën nervat. Mblodhi buzët. Mustaqet gjysmë të thinjura iu ngritën përpjetë dhe me sy të hakërruar, i tha Shefitit:

— Për ne ciganët puna me ariun është më e njohura dhe më e bukura. Jo më kot na thonë bota arxhinj.

— Po Shefiti nguli këmbë jo dhe jo. Hekurani, i nxehur siç ishte, e qëlloi me pëllëmbë dhe e dëboi nga çadra pa ngrënë. Nuk do ta qaste brenda derisa t'i vinin mendtë e të pranonte urdhrin e kryetarit të bylykut, që ishte babai i tij.

Shefiti u përlot, por nuk ndërroi mendim. Iku duke fërkuar sytë e zes si ullinj. Më kot priti Hekurani të tërhiqej djali. Shefiti s'donte ta bënte veten më arixhi. Puna me ariun i dukej qesharake. Ai vazhdonte klasën e gjashtë atëherë. Vërtet dukej pak i madh nga mosha, por në atë kohë në stanin cigan kjo shkollë ishte një ngjarje e jashtëzakonshme.

Shefitin po e mbanin si njeriun më të ditur. Ai u le-
xonte të tjerëve gazeta dhe revista. Shumë gjëra i
kuptonte më mirë se ciganët e tjerë.

Hekuranit, që vetë e kishte futur në shkollë, i
shtyrë nga sedra që i biri i kryetarit të fisit të bëhej
më i ditur se të tjerët, nga njëra anë i pëlqente që
njerzit e bylykut të tij po merrnin mësim nga i
biri, po nga ana tjetër i vinte edhe inat kur shi-
konte se ca mendime të Shefitit vinin e ngriheshin
kundër jetës cigane. Mendimet e djalit ai i quante
si një përdhunim, si një shkelje të jetës dhe të zako-
neve cigane të vendosura nga të parët gjysh pas
gjyshi dhe të lëna trashëgim brez pas brezi.

Ndonjëherë i dukej se i biri po ngrinte krye
kundër rregullave të bylykut. Kështu pra Hekurani e
qëlloi me pëllëmbë dhe e dëboi Shefitin nga çadra
ca më tepër me që i dukej se ai po ngrinte krye kun-
dër zakoneve e jo aq shumë pse ai e kundërshtoi
për të dalë me ari.

*
* *
*

Shefiti, i dëbuar nga i ati, nuk po dinte se ç'të
bënte. Kur erdhi mbrëmja dhe errësira zuri të dën-
dësohej, ai u nis për nga shkolla. Mendoj të flinte në
sallonin e jashtëm të shkollës, atje pas shkallëve.
Tek po ecte rrugës, pa mullarët me byk. Ishte pran-
verë dhe kashta e grurit përdorej vetëm për shtresë
në stallë. Pjesa e sipërme e mullarit që ulur dhe ishte
bërë si e shtypur, duke marrë një formë të sheshtë.
Nga shirat dhe nga erërat një bark i mullarit që bë-
rë si shkallë. Shefiti u rrotullua rreth mullarit, e pa

mirë e mirë, pastaj vuri një dru dhe, duke u kaca-
vjerur në të, u ngjit. Aty lart u kap pas strumbullarit.
Pasi e shesoi dhe më shumë majën e mullarit, for-
moi një si furrik, ku u shtri sëprapthi me fytyrë
drejt qiellit. Kështu nisi të mendonte thellë. «Si të
bëj, — thoshte me vete — të shkoj a të mos shkoj
në shtëpi? Me siguri babai do të më çojë me ari. Do
të ngulë këmbë tani që unë ta lë shkollën e të shëtit
në mos me ari, me sita dhe me shosha.» Pastaj iu
kujtuan shokët e shkollës, klasa e tij dhe mësimet e
fundit të gjeografisë. Mësuesi në një kabinet të ve-
çantë kishte bërë një qiell me yje dhe me diell. Në
atë kabinet ai u shpjegonte nxënësve si rrotullohej
Toka rreth Diellit, si formoheshin dita dhe nata, si
formoheshin stinët dhe pse hahej hëna. Aty kënaqej
Shefiti më tepër se kudo. Ato që dëgjonte, i dukeshin
çudira. Dhe dëgjonte gojëhapur e si i habitur. Vetëm
një gjë nuk arrinte ta merrte dot me mendje Shefiti,
çështjen e hemisferës jugore. Si mund të ecnin nje-
rëzit me kokë poshtë? Ai çuditej me ata njerëz që
nuk binin! Po qeramidhet e tyre si qëndronin mbi
çati, vallë?

I shtrirë mbi mullar, Shefiti çlodhej duke vësh-
truar kupën qiellore. Atë çast nga qielli u shkëput
një yll, që u zgjat si një fjongo e kuqe. Atij iu duk
se do të binte mbi mullar ai yll i ndezur. Ylli ra tu-
tje, shumë larg, aty ku xixëllonte një pyll i madh.
Atij i shkriu gjaku dhe iu kujtuan prapë njerëzit e
hemisferës jugore, të cilët mund të binin me kokë
poshtë si ylli që u shkëput nga qielli, kurse tjegullat
e shtëpive të tyre duhej të rrëzoheshin si breshër i
kuq me copa të mëdha në formë kallkani. Tërë atë
natë Shefiti fjeti i shqetësuar. Në ëndërr i bëhej si-
kur i ati kishte vënë gjithë bylykun për ta gjetur.

Atij iu bë sikur dëgjoi zërin e Hekuranit që thoshte: «Ma gjeni dhe ma sillni këtu Shefitin, pa kam për t'ia treguar se ç'do të thotë të kundërshtosh rregullat e bylykut tonë.»

Njertzit e bylykut nuk u kishin dhënë rëndësi fjalëve të tij. Ata, në vend që të kërkonin Shefitin, nisën që të gjenin iriqe. Ëndrra po zgjaste shumë. Shefiti, që flinte në furrikun e mullarit, po shikonte gjëra të çuditshme. Vetëm kur kënduan gjelat e parë, ai u zgjua dhe pa se ato që kishte përfytyruar, nuk ishin të vërteta, por ëndrra.

* *
* *

Të nesërmen u ngrit shpejt. Ishte fundi i prillit dhe gjithë vendi gjelbëronte. Flladi pranveror frynte nga veriu e përkëdhelte kallinj të grurit, që dallgëzonin nëpër ngastra. Nëpër detin e blertë të grunoreve shkëlqenin si flutura të zjarra lulkuqet. Shefiti nxori një letër të madhe nga trasta e librave dhe nisi të mblidhte lulkuqe nëpër ara. Gjithë mezhdat e kanaleve, krerët e ugareve dhe brazdat kuqonin nga lulkuqet e panumërta. Shefiti vazhdoi të mblidhte lule derisa dielli u ngrit lart. Kur erdhi ajo kohë që quhet vapa e dhenve, Shefiti e mbushi trastën plot me lulkuqe, kurse librat i mori në dorë. Dhe u nis për në pikën e grumbullimit të bimëve mjeksore. Pasi i shiti lulkuqet, shkoi të hante mëngjesin në mensën e kooperativës.

Tek shkonte për të ngrënë bukë, ai mendonte se ç'duhej të bënte: T'ua tregonte mësuesve dhe drejtorit të shkollës hallin e tij, apo ta mbante të fshehur?

Ai nguronte. Druante se mos dilte ndonjë njeri dhe mund të thoshte: «Ciganët pelarë s'kanë kokë për shkollë», ose «Ata janë vetëm për kuaj dhe arinj, për sita dhe shosha, por jo për shkollë.» Përderisa këto fjalë i thoshnin vetë ciganët e bylykut të pelarëve, pse të mos i thoshin të tjerët? «Mësuesi ose drejtori i shkollës me siguri do të më çojnë te babai, i cili mund t'u japë fjalën se nuk do të më pengojë më për në shkollë, po këtë do ta bëjë sa për sy e faqe, sepse ai është xhambaz dhe si gjithë xhambazët është gënjeshtar dhe pa cipë.» Shefiti e dinte mirë se i ati, si bylykbash që ishte, ndryshe nga ç'mund t'i thoshte drejtorit, pas ca ditësh do ta niste përsëri me ari ose me saze. «Njerzit, kur bëhen me shkollë, i harrojnë rregullat dhe zakonet tona» — thoshte shpesh herë në mes të bylykut Hekurani.

*

*

*

Drejtori i shkollës dhe mësuesi kujdestar, kur mësuan shkakun e vonesës së Shefitit në mësim, vajtën vetë tek i ati. Më përpara ata i thanë se kishin vajtur se donin të bënin ca defa për shkollën dhe se më shumë se kudo gjetkë kishin besim tek ai. Hekurani ua pranoi kërkesën dhe u zgjati paqetën e cigareve. Ndërsa drejtori i shkollës dhe mësuesi kujdestar nxorën shkrepset nga xhepi, Hekurani shpejt e shpejt i ra me masat gurit strall dhe ndezi eshkën, që lëshoi një erë të këndshme.

— Ti, Hekuran, — i tha drejtori, — siç duket, i ndezke cigaret gjithnjë me eshkë.

— Po, po, jo vetëm duhanin, por edhe zjarrin mua ma kënda ta ndez me eshkë!

— Si i jep flakë? — pyeti mësuesi.

— Fare lehtë. Në fillim përdor bajgat e thata të kuajve, — iu përgjigj ai duke qeshur.

Pastaj mësuesi kujdestar iu drejtua përsëri Hekuranit dhe i tha se së shpejti do të bëhej festivali folkoristik i zonës. Ai kërkoi nga Hekurani që në atë festival të merrte pjesë dhe grupi i sazeve të të vegjëlve të lagjes së fisit të pellarëve. I tha gjithashtu se bashkë me sazet duhej të ishte dhe Shefiti i tij me violinë.

— Më ka ikur dhe nuk e di as unë nga bëhet, — iu ktheu Hekurani.

— Ndodhet në shkollë, — tha drejtori.

— Ah, qerratai i mbrapshtë! — foli me zë të lartë Hekurani. — Sa në zemër ma paska shkollën! Ai lë dhe sazet për shkak të shkollës.

— Si thua Hekuran, a ta marrim dhe Shefitin me orkestrën tuaj? — e pyeti përsëri mësuesi.

— Të vijë, si të mos vijë. Bile mua më pëlqen që ai kurrë të mos ndahet nga sazet, se kështu nuk do të harrojë qemanet për shkak të shkollës.

— Sa mirë, o Hekuran, që na e plotësove dëshirën! — tha drejtori i shkollës.

— Në fisin tonë e kemi për nder të mësojmë qemane dhe violinë. Ne nuk i bëhemi njeriu prag, po qe puna për këngë dhe muzikë, sepse kënga dhe ariu na kanë mbajtur gjallë.

— Ta tymosim dhe një herë, o Hekuran, — tha mësuesi dhe i zgjati cigare me filtër.

— Të falem nderit, — ia ktheu cigani duke vënë dorën në zemër, — nga këto cigare pinë gratë e mia, unë nuk i kam qejf, se më duken si kashtë. — Kë-

shtu foli ai dhe mbushi çibukun me duhan të fortë.

— Domethënë Shefiti mund të vijë tek ju dhe të mësojë violinë si në shkollë, si në shtëpi.

— Shtëpia hapët është. Le të vijë. Për hatrin tuaj do ta nxit që të stërvitet sa më mirë me violinë. Vetëm dua që të mos heqë dorë nga sazet, se për fisin tonë njeriu që nuk merret me saze është më keq se një murg.

Kështu u bë zbutja e Hekuranit. Po kjo nuk donte të thoshte se ai hoqi dorë nga qëllimi për ta mbajtur djalin me ari.

*
* *
*

Asaj jave, kur po merrej me përgatitjen e festivalit, njëri prej mëzave qëllloi shumë i egër. Hekurani që munduar ta stërviste, po ai nuk e kishte qasur asnjëherë për t'i hipur lart. Kurse Shefiti, në kohën që la violinën dhe mori të çlodhej, duke dashur që të zbavitej me mëzin e egër, iu qas dhe e mori me të mirë. Më në fund e afroi dhe e zbuti aq sa ia arriti t'ia hipte lart dhe pa shalë. Hekurani, me ta parë, përdrodhi mustaqet dhe tha me vete:

— Qerrata! Krejt si unë kur isha i vogël. Edhe kaçurrelat i ka si unë, edhe hundën skifter; ballin e kërcyer si dhe qerpikët e gjatë krejt nga unë i ka. Çapkën ka për t'u bërë me siguri. Këtij kam për t'ia lënë zanatin unë... Më të zot nga ky, nuk ka asnjë në gjithë fisin.

Hekuranit po i zbriste inati fare dhe zënka pothuaj se u harrua. Qetë-qetë ai iu afrua të birit dhe

bashkë me të po i vinte anës mëzit të pabindur për t'i hedhur shalën.

— Tani e tutje do të jesh me mua, — i tha djalit, — nuk duhet të mësosh vetëm shkollë dhe violinë, por edhe zanat.

— Nuk po të kuptoj... si është puna?

— Si e sheh, mua po më lënë fuqitë, prandaj dua që zanatin tim të ta mësoj ty dalngadalë.

— Unë të bëhem xhambaz kuajsh, ë!

— Mos u çudit, kujt do t'ia lë unë këtë goxha zanat? Kujt më mirë se sa ty? Po, që të bëhesh xhambaz i vërtetë, nuk është gjë e lehtë.

Kur Hekurani pa se i biri nuk e priti mirë këtë kërkesë, i ra hilesë dhe tha:

— Xhambaz është vërtet zanat i mirë, por është dhe ca i vështirë, prandaj ty do të të lehtësojmë nga disa punë. Meqë nuk të pëlqen, ti nuk do të dalësh më me ari, as me saze për ahengje, as me sita dhe shosha. Shko vetëm në shkollë dhe në festival dhe pastaj ec të merremi me kuaj dhe me miëza sëbashku.

Hekurani kësaj radhe e mbajti fjalën. Qysh nga ajo ditë Shefiti nuk doli më me ari. Arixhinjtë e tjerë i luteshin gjithnjë të shkonte me ta, se ishte i zoti në violinë. Aqë bukur i binte, sa ariu e niste vallen menjëherë pa i rënë deficit.

«Meqë nuk dashka të udhëtojë me ari, xhambaz do ta bëj kokëkrisurin, kështu do të vijë në binarë ky!» mendonte me vete Hekurani. Dhe që t'ia arrinte qëllimit, ai ndaloi Shefitin të shkonte me saze për t'i rënë violinës.

— Mos e merrni andej Shefitin, le të rrijë me mua, se kam ca punë me të, — u tha atyre që dilnin me ari.

Mirëpo Shefiti as xhambaz nuk u bë, as nga violina nuk hoqi dorë. Vërtet nuk shkonte më me gazet nëpër dasma, por gjente rast dhe i binte violinës për qejf herë pas here.

Për të mirë të tij, fare papritur erdhën një ditë disa njerëz afër çadrave cigane dhe matën tokën.

— Këtu do të ngremë një uzinë, — u thanë ata ciganëve pelarë. — Do të ngremë një uzinë për plehura kimike.

— Po ne ku do t'i ngremë çadrat e stanit tonë? — pyetën pelarët.

— Do t'ju futim në shtëpi të reja.

— Ku do të na i bëni? — pyeti Hekurani.

— Janë bërë, afër lagjes ndodhen, — iu përgjigjën ata.

Hekuran pelari tundi kokën i dëshpëruar. Të vije afër lagjes për të, donte të thoshte të hiqte dorë nga zanati i xhambazit, të merrte fund bylyku i pelarëve! Po t'i hiqte këtë punë, më mirë t'i pritje kokën.

Gjithë fisi i pelarëve pranoi të futej në shtëpitë e reja, përveç Hekuranit. Për këtë shkak Hekurani u prish me të gjithë pelarët. Për këtë çështje ai nuk arriti të mërrej vesh dot as me gratë e tij. Nuk qe parë sherr si ai që plasi midis Hekuranit dhe grave. Me më të voglën, me të cilën mendonte të jetonte për gjithnjë, u zu më keq, aq sa desh u rrahën.

Askush nuk pranoi të vente me të. Hekurani nevrrik e kokëfortë po çuditej. Vetëm tani ai e kuptoi se nuk kishte më fuqi mbi të tjerët, se nuk ishte më i pari i stanit të ciganëve dhe se bylykut të tij në këtë mënyrë i erdhi fundi. Për urdhrat e tij, që më parë i zbatonin në çdo çadër e kasolle të kampit, tani as që e pyeste njeri fare. Kësaj radhe puna

qëndronte krejt ndryshe. Ciganët shkuan e u futën në banesat e reja dhe nuk vajtën për të ngritur tjetër kamp me çadra.

Në këtë mënyrë Hekurani u nda e iku i zemëruar me gjithë bylykun. Nuk u takua me njeri, as me gruan e tij më të re. Ngriti plaçkat personale dhe shkoi e nguli çadrën e vet larg uzinës.

As Shefiti që ai po mundohej ta merrte me të mirë, nuk i vajti pas. Shefiti vajti dhe u këshillua me Ferikun, që vazhdonte punën si saldator në oficinë dhe me Selamin, i cili ato ditë ishte bërë traktorist. Ata e nxitën që të shkonte në kantier, dhe ai ashtu bëri.

— Ec me ne, — i thanë atij ata që deshën të qëndronin akoma me saze. — Do të fitojmë, nuk do të jemi keq.

— Jo, — iu përgjigj Shefiti atyre, — nuk vij as me ju; unë do të shkoj puntor në uzinën e re.

Më vonë edhe të tjerë pelarë e kuptuan se në kantier ishte më mirë se sa duke bredhur. Në kantierin e ri shkuan më përpara djemtë që gjezdisnin me ari. Pastaj vrulli i kantierit i përfshiu të gjithë. Gjatë kohës së ndërtimit Shefiti mësoi në kursin teknologjik.

Shefiti donte të bëhej punëtor i kualifikuar, dëshironte të qëndronte në uzinë edhe pasi të mbaronte montimi. Kishte qejf të mbetej teknolog. Për atë kjo uzinë kimike ishte një gjë e habitshme. Edhe vetë emri i uzinës i tingëllonte në mënyrë të çuditshme.

Ai vrau mendjen të gjente pse e quanin azotik atë uzinë. Më vonë mësoi se e thërritnin ashtu ngaqë do të përpunonte azotin.

Kaloi një vit. Kullat e uzinës lartoheshin drejt qiellit. Disa nga repartet filluan nga provat e para. Fabrikat gjëmonin. Sokëllima e tyre ushtonte nëpër fusha. Shefitit, i rrethuar nga jehonat, i dukej vetja se fluturonte mbi krahët e buçitjes.

Atij iu desh shumë kohë, derisa u njoh sadopak me të fshehtat e uzinës. Mbi të gjitha i tërhoqi vëmendjen fabrika që ndante ajrin. Atje ai pa se si avullonte oksigjeni në temperaturën minus njëqind e tetëdhjetë gradë. Tubacionet ishin të veshura nga brenda me lëndë izolante, por megjithëkëtë ftohtësia arrinte deri në anët e jashtme. Prej ftohtësisë avulli i ajrit ngrinte përreth tubave e formonte shtresa bore të bardha edhe në korrik.

Mbi borën e bardhë punëtorët vinin shishe me ujë dhe arançata. Njëherë Shefiti tok me kursistat e tjerë pa para panelit të fabrikës edhe dy tuba të hollë. Inxhinierja që i shoqëronte u tha se nga ata tuba dilte neon dhe helium. «S'do të jetë e largët dita — shpjegoi ajo — kur ne këtu në azotik do të nxjerrim edhe neon».

Shefiti hapte sytë e shikonte si i shastisur. Llambat neon ai i kishte dëgjuar aq herë dhe i kishte parë; por fjalën «helium», që sapo e dëgjoi, nuk arriti as ta mbante mend aty për aty.

Bashkë me shokët e kursit Shefiti shkoi edhe te një fabrikë tjetër, që ishte shumë e lartë, prandaj dhe kishte ashensor. Kjo fabrikë kokërrzonte plehun e bardhë të nitrat amonit dhe quhej kulla Preling. Atë ditë për herë të parë Shefiti me shokët e kursit

hipi në ashensor. Ngjitja me ashensor që një mrekulli tjetër që u dha kënaqësi të madhe të rinjve.

Sa më shumë njihej Shefiti me makineritë automatike, aq më shumë i shtohej dëshira të qëndronte në azotik, të mësonte mirë teknologjinë e të bëhej punëtor i kualifikuar.

Tani që kishte filluar të kuptonte pak gjëra, drojtja e dikurshme për t'u futur në kurs i dukej e kotë. Dikur e kishte mundur frika se mos turpërohej e bëhej qesharak, po të futej në kurs. «Kush jam unë që kërkoj të futem në kurs? — pat menduar ai me vete — Unë jam një djalë cigani, që kam bredhur me ari, një djalë të cilit babai deshte t'i jepete zanatin e zbutësit të mëzave e ta bënte xhambaz».

Me zemrën e tij ndesheshin dëshira për t'u futur në kurs dhe drojtja. Për orë të tëra, atë s'e zinte gjumi. Ai s'dinte si të bënte. Për t'u harruar, kalonte kohën duke i rënë violinës. Gjëja që i pëlqente më shumë, ishte të imitonte cicërimat e këngët e zogjve.

Po kjo gjendje nuk zgjati shumë. Një ditë shkët e brigadës e morën me vete dhe shkuan e u regjistruan në kursin teknologjik të uzinës.

*
* *
*

Shefiti s'e kishte mbaruar dot shkollën tetëvjeçare. Po disa nga shokët e klasës që kishin vajtur në gjimnaz i takonte shpeshherë në uzinë, kur vinin për praktikën në prodhim. Midis tyre Shefiti dukej si usta. Ata e dëgjonin me kureshtje kur u tregonte për çudirat e azotikut.

Pasi mbaronin praktikën, shkollarët hipnin mbi një tarracë të lartë, prej nga dukej gjithë pamja e zonës industriale. Atje bënin skica, vjershëronin, përgatiteshin për hartim. Shpesh herë bashkë me ta ndodhej edhe Shefiti. Kështu ai takohej përsëri me shokët. Sa herë bëheshin mbrëmjet e vallëzimit, orkestra ishte e siguruar. Gjimnazistët sillnin fisarmonikën, kurse të rinjtë punëtorë kishin violinën e Shefitit.

*
*
*

Gjatë kohës që mësonte në kurs, Shefiti kishte dëgjuar për eksperimentet e inxhinier Albanit, i cili po përpiqej me anë të provave laboratorike të vërtetonte se vaji lubrifikant i përdorur mund të futej prapë në punë. Ai vaj blihej jashtë vendit dhe kush-tonte shumë. Po të rigjenerohej, të pastrohej, të bëhej siç ishte në fillim, ai futej përsëri në makineri. Ja, për këtë çështje bënte eksperimente të ndryshme inxhinier Albani në laborator. Pas shumë provash ai arriti të vërtetonte se filtrimi i plotë i vajit nga papastërtitë, ishte gjë e mundshme.

Kështu nisi puna për një linjë të re në repart. Midis atyre që u caktuan për ngritjen e saj ishte edhe Shefiti.

Natyrisht ai, si shumë shokë të brigadës, nuk dinte as të saldonte, as të montonte, por ai bënte punë të thjeshta. Hapte themele, mbante tuba, hiqte ndryshkun e rezervuarëve duke përdorur acid nitrik.

Tani që po punonte tok me ata që po ngrinin një linjë të re, Shefiti e ndiente veten më të rritur, më të burrëruar.

«Ku qeshë e ku jam, — mendonte Shefiti. — Unë që s'dija veç të zija iriqë, të luaja me ariun dhe të zbutja mëza, tani hipi mbi kullat e larta, hap themele të thella dhe mësoj lloj lloj formulash kimike.»

Për të parë novacionin e inxhinier Albanit, vinin dhe inxhinierë të tjerë. Ata e përkrahnin idenë e Albanit. Vetëm njëri s'që i një mendjeje me Albanin dhe shprehte mosbesim. Ky ishte një inxhinier i hollë, me mustaqe spic, me flokë të lëpirë e të lyer me një esencë që kundërmonte. Ai ishte një kimist me njohuri, që studjonte shumë revista shkencore në gjuhë të ndryshme, por që s'para e vriste mendjen për të zbuluar rrugë të reja teknologjike.

Kur e ftoi Albani për bashkëpunim, ai i tha:

— Projekti i kësaj uzine është shumë modern. Ne s'jemi në gjendje t'i bëjmë atij modifikim. Këto projekte duan koka të mëdha që të ndryshohen.

Kur Albani dhe inxhinieri me mustaqe spic ndesheshin me fjalë, Shefiti i dëgjonte i habitur dhe s'kuptonte gjë fare se cili prej tyre kishte të drejtë.

Por, kur shikonte duart e inxhinier Albanit të përzhitura nga acidi nitrik nëpër eksperimente, mendja i thoshte se ai do të fitonte. Vaji lubrifikant, që të futej përsëri në makineri, duhej pastruar krejtësisht nga uji. Për këtë arsye Albani eksperimentoi në fillim metodën e dekantimit. Nga analiza doli se pastrimi i vajit s'kishte qenë i plotë; ashtu vaji s'ishte i përshtatshëm për makineri.

— Ju thashë unë, — u dëgjua një ditë kimisti me mustaqe, — ju punoni në tym; kimia është shkencë ekzakte, s'bëhet shaka.

— Sidoqoftë, — iu përgjigj Albani, — ndonjë gjë s'kemi humbur nga prova e parë, përkundrazi, pasuruam përvojën.

— Keni humbur, si nuk keni humbur? Keni humbur kohën. Koha është flori, prandaj nuk duhet ta harxhojmë kot. S'del djathë nga hirra, Alban, kështu thonë barinjtë, — thoshte kimisti.

Megjithëse dëgjoji fjalë të ftohta nga inxhinieri me mustaqe, Albani nuk u tërhoq nga puna eksperimentale. Deri natën vonë ai qëndronte në laboratorin e uzinës duke u marrë me analiza të ndryshme.

Më në fund nga kërkimet e tij, gjatë disa ditëve Albani arriti në përfundimin se shkakun që s'lejonte pastrimin e plotë të vajit ishin disa cipa uji fare të holla në sasinë e vajit të rezervuarit. Ato cipa ishin shtresa-shtresa në formë flluskash delikate. «Duhet luftuar me to — tha Albani me vete. — Po si? Ato s'janë pluhur që të mund t'i heqim me pendë. Tani ec e gjej mënyrën e zhdukjes së tyre. Me metodën e parë të dekantimit nuk e bëmë dot atë që dëshironim.»

Ngado që shkonte, ai e ndiente veten të rrethuar nga këto cipa ujore që i delnin përpara si rrjetë merimage.

Në një buletin shkencor që kishte lexuar ato ditë, i tërhoqi vëmendjen ngrohja e ujit me azot të nxehtë.

Ai i kishte nënvizuar ato radhë dhe kishte thënë me vete: «Azoti i ngrohtë është indiferent. Po ta futim me anë tubash në vajin lubrifikant, do t'i nxehtë cipat ujore, do t'i kthejë në avull e do t'i marrë me vete jasht.»

Kështu i lindi ideja që të sulmonte me azot të nxehtë cipat e holla si flluska.

Eksperimentet në laborator vërtetuan mendimin e ri të Albanit. Gjatë asaj jave, pasi u bind për pastrimin e plotë të vajit me metodën fiziko-kimike,

Albani u tha shokëve se duhej kaluar nga faza laboratorike, në atë të prodhimit industrial.

Ana mekanike e linjës së re nuk paraqiste shumë vështirësi, prandaj montimet u bënë shpejt. Në fund të javës doli prodhimi i parë. Vaji i fëlliqur nga përdorimi, u bë i pastër.

Në mbrëmjen e ditës që vaji i filtruar u fut prapë në shërbim të uzinës, punëtorët dhe inxhinierët e repartit u mbloodhën në klubin e azotikut. Atje pinë me zemrën plot. Dhe inxhinieri me mustaqe të holla spic kishte vajtur në atë mbrëmje.

Edhe Shefiti, si të gjithë, pinte birrë e këndonte duke i rënë violinës. Tek luante harkun e violinës, hidhte shikimin midis tryezës dhe pa dashje i dilnin përpara syve gostitë cigane me saze dhe ari, këmbët e zbathura dhe rrugët e gjata të bylykut. Iu kujtua se si i ati njëherë e kishte lavdëruar, sepse kishte mësuar si mbërthehet një shoshë. «Im atë sonte duhej të linte mendjen, — fliste ai me vete po ta kuptonte se unë s'jam ai që mezi mbërtheja një shoshë por ai që, bashkë me të tjerët, montoj një uzinë.»

Sa vinte në shtëpi, ai u tregonte njerzve të fisit për të rejat u uzinës. Ata e dëgjonin me sy hapur dhe mburreshin që një djalë nga dera e tyre po bëhej aq i zoti.

Në uzinë Shefiti u bë i njohur në të gjithë repartet. Sa herë bëheshin mbrëmjet, ai do të gjente fisarmonikën dhe vetë do t'i binte violinës. Një kënaqësi e veçantë për njerëzit nëpër mbrëmje ishte të dëgjonin Shefitin kur i binte violinës duke imituar zëra zogjsh. Sa futej në sallë Shefiti, shtohej gjallëria në mbrëmje, niste vallja dhe kënga. Jo më kot Shefitin me violinë e quanin dhe «ajri i këngës».

Ciganët pelarë, që u strehuan në lagjen e re, zunë punë në kantier, në uzinë e në ndërmarrjen komunale. Po Hekurani, babai i Shefitit, s'luajti nga e tija. I vetëm ai ngriti një çadër diku dhe një kasollez. Në çadër flinte, kurse në kasolle mbante pelën dhe ca vega të farkëtarisë së tij të vogël.

Një natë, kur bëhej mbrëmje në uzinë dhe Shefiti i binte violinës, cigani plak, Hekurani, po merrej me rregullim çerepësh, ndreqje kazanash e kusish.

Të nesërmen që ditë pazari. Ai u ngrit herët, ngarkoi pelën me hekurishte edhe u nis për në qytet. Në rrugë, e sipër iu kujtua se atë pelë ia kishte mësuar dhe zbutur Shefiti. Sa mëze e egër kishte qëlluar. Po Shefiti ishte i zoti. «Qerrata për asi punësh, andaj babai donte ta bënte xhambaz kuajsh si veten, — mendonte. — Eh ç'zanat me fitim është ai i xhambazit! — mendonte Hekurani. — Për një javë fiton atë që tjetri nuk e nxjerr dot as për një muaj; ndonjëherë as për gjashtë muaj. Pse, more Shefit, më le vetëm. Te ti kisha mbështetur gjithë ato shpresa. Po ja, more Shefit, blenim katër mëza, i rritnim, dhe vetëm nga ata nxirrim një vit rrogë. Po sa ka zanati ynë, more Shefit! Ja, unë, në një ditë pazari, duke i blerë kuajt në rrugë dhe duke i shitur dy orë më pas në mes të tregut, fitoja aq sa futja në pijetore tërë bylykun tonë cigan. Sa e sa gërneta kam blerë kështu, po sa violina, po sa llautka, dhe të gjitha këto për qejf. S'më hynte në sy sazja dhe puna me hekurishte para zanatit të xhambazit. Xhambaz, or bir, do të thotë vetë zot, vetë shkop. Për ne, ciganët, puna e xhambazit është më e vjetër

se puna me arinë. Gjysh stërgjyshi ne jemi marrë me këtë zanat, që i ka falur bylykut tonë gëzimin, rakinë, mezenë dhe dashurinë. Le ta zemë, ore bir, se na paska ikur, «koha e kalit» dhe paska ardhur «koha e hekurishteve». Edhe për hekurishte ne, ciganët, s'kemi qënë të paktë. Ne dimë të bëjmë kusi e tepsi, çerep e qebap, sita edhe shosha. Fitime pa mundim. Ç'na duhet ne të përzihemi me njerëz që s'janë të dorës sonë, ashtu siç lajthit rrugë ti, o çamarroku im. Sa të qortova e të shava, aq të dua, o bir, por, me sa duket, ti s'je më për mua. Ti u fute në uzinë që të merresh me hekura të mëdhenj, por që të japin fitim të vogël. Kurse unë atje në kasolle kam një ofiçinëz të vogël, por që më sjell fitime të majme. Kujtoja se do të bëheshe i shquar midis bylykut, si yt gjysh edhe yt atë. Oh, sa gjera di unë nga gjyshi yt, që pati gjezdisur shumë pazare të Ballkanit. Po të takova, do ta shpjegoj, or bir, se s'bëre mirë që u ngule në uzinë. Aty je si kali në lëmë. Kurse në ofiçinë e kasolles sonë je si kali i shfrenuar azat merasë. E di se ty të ka pëlqyer të jesh azat, por nuk kuptoj se qysh t'u mbush mendja të futesh aty, ku nuk ka asnjë nga dora jonë. Nuk e kishte kot gjyshi yt kur më thoshte: «Në jetë ke të mbarë, kur plaçkat t'i mbart një gomar me samar». Ne na zuri siç duket mëkati, sepse nuk mbajtëm porosinë e tij. I pari e prisha unë atë porosi, sepse pranë çadrës gjithnjë kam bërë kasolle.

Vërtet që kasollja s'është pallat, por ka themel në tokë. Për ciganin s'duhet të ketë themele as me furkë e as me gurë. Gabim, bir, gabim, ashtu s'ke për të pasur kurrë fitim. Ja, s'po të detyroj të bëhesh xhambaz, as arixhi, po eja të punojmë teneqexhinj ose kovaçë. Gjithnjë do të ketë nevojë për

kazan e kusi, për çerepa, sita e shoqsha, për shporta e kosha. Cigani që është cigan, di nga kthen e nga mban...»

Këto mendonte Hekurani që ecte duke hequr pas për kapistre pelën e ngarkuar me hekurishte.

Tek vinte për në qytet, cigani plak mori atë rrugë që të nxirrte disa metra para uzinës. Në atë copë rrugë e pushtoi një dëshirë për të takuar të birin. Ai s'i kishte humbur shpresat që me rrangullishtet e tij do të mundte ta tërhiqte të birin përsëri drejt jetës cigane.

Sa zbriti kodrën e vogël, uzina u shfaq para tij me madhështinë e një pylli me shtylla të larta. Në për shkallët metalike hipnin e zbritnin njerëz. Diku midis tyre ishte dhe djali i tij, Shefiti. Në vetminë e vet para botës së metaltë vetja i ngjante Hekuranit si një barishte para një pylli me lisa të mëdhenj. Te neqetë e hekurishtet mbi samarin e pelës krakëllinin. Krakëllima e tyre para buçimës së uzinës iu duk si kënga e laraskës para gjëmimit të topit.

Kur uzina sokëlliu me rrapëllimë, Hekurani u drodh, kurse pela e tij e pamësuar me këto lloj buçimash u llahtaris. Ajo mori vrull si e tërbuar, i shpëtoi Hekuranit nga duart e nisi vrapin nga e çonin këmbët me të katra. Në vrap e sipër pelës i ranë hekurishtet nga samari. Ndërsa pela langohej pa kthyer kokën pas, Hekurani fërkonte dorën, se i dhëmbte nga kapistra, që kafsha kishte hequr me fuqi në turfullimë e sipër. Hekurani mallëkoi pelën dhe tha se do ta çonte sa më parë në pazar për ta shitur. Atij i erdhi inat me pelën që i shpëtoi nga duart e ia mbathi me vrap nga sytë këmbët. Ca njerëz po kalonin rrugës në punë të tyre duke qeshur.

Ai u nxeu më shumë, tek pa ata, se iu duk që qeshnin me të.

Hekurani, i cili pati pandehur se do ta bënte për vete Shefitin, ato çaste u ndje i poshtëruar. Ai nuk e pa të udhës ta kërkonte më të birin në uzinë. Cigani plak mori frymë thellë e përsëriti me vete fjalët e të atit: «Cigani ka të mbarë kur plaçkat i mbart në një gomar me samar.» Çdo largim prej kësaj porosie ai e quante si një lajthitje nga jeta dhe zakonet kurbate. Kjo e mundonte. Te kjo lajthitje ai gjente edhe shkakun që i biri e braktisi nga të parët bylykun e pelarëve.

*

* *

Se ç'bëri pastaj Hekurani, nuk dihet mirë. Ai nuk u kthye më në kasollen e vogël që la pas.

Ca kohë më vonë erdhi një njeri prej fisit të fshesarëve të anës së lumit, i cili takonte pelarë të moshave të ndryshme dhe u çurçuriste fjalë për të rifilluar jetën e mëparshme kurbate. Edhe ai përdorte fjalë nga ato të Hekuranit, se cigani nuk është mësuar të rrijë në një vathë, se cigani s'mund të kullotë vetëm në një lëndinë. Ai iu bënte thirrje pelarëve të ktheheshin në botën e arixhinjve përsëri, që ta qetësonin shpirtin e bylykbashit, i cili gjoja nuk jetonte më. Sipas tij, kur Hekurani kishte dëgjuar se gruaja e tretë i qe martuar me një tjetër, nuk e kishte duruar më fyerjen dhe qe mbytur. Mirëpo inatin e paskësh pasur aq të madh sa që ringjallej si lugat. Ashtu si kukudh ai do t'u dilte përpara ciganëve të bylykut të tij dhe do t'i tmerronte, po të mos ktheheshin në turmën kurbate të fisit.

Nga këto gjepura nuk u tut asnjeri. Si të rinjtë, si të moshuarit vazhdonin punët e reja që kishin filluar. Mysafirin e paftuar, që kishte ardhur nga ana e lumit me ari për dore, kurrkush nuk e ftonte për vizitë. Ai u largua me ariun e tij pa u përshëndetur me kërkënd.

Bashkë me bukën dhe gjellën në shtëpitë e pelarëve u shtuan dhe violinat. «Puna nuk na pengon për qemane» — thoshin të gjithë. Çdo darkë në postrehët dhe ballkonet e tyre ziente gërneta dhe violina. Pelarët vërtet që qemanet nuk i harruan, por ata nuk shkonin më nëpër ahengje dhe në gostira me lekë si dikur. Tani, kush kishte qejf, vinte në klubin e punëtorëve, ku stërviteshin për orkestra të festivaleve. Ata që ishin futur në orkestrën e shtëpisë së kulturës, kishin filluar t'u binin veglave me nota.

Ndërkohë u mor vesh se Hekurani nuk ishte mbytur, se cigani i fisit të fshesarëve, që pati ardhur me ari, kishte dashur t'i gënjente me qëllim. E vërteta për Hekuranin qëndronte krejt ndryshe. Me paratë e fituara prej kuajve që shiti, ishte futur në një birrari dhe kishte pirë shumë, qe dehur dhe nuk dinte nga t'ia mbante. Kishte fjetur natën në lulishte dhe një vesë shiu e kishte ftohur keq. Pastaj kishte shkuar te mjeku për t'u vizituar dhe ai e kishte shtruar shpejt në spital. Si u shërua mirë, ai kishte thënë se qe i vetëm, njeri pa njeri, dhe kishte pranuar të qetësohej në azilin e pleqve.

Pasi kaluan dhe disa muaj në azil, Hekuranit i

erdhi fuqia. Faqet iu skuqën, kurse duart iu bënë të buta. Ai nuk po mësohej dot me jetën e azilit. «Nuk është jeta e kafazit për mua» — nisi të thoshte me vete. Fuqia e ripërtërirë i ziente në kraharor. Mezi i shikonte duart e tij pa kallo. Ai donte të merrej patjetër me diçka. Në krahasim me njerëzit e tjerë në azil, Hekurani e ndiente veten shumë të fortë. Atij i hanin duart për punë dhe i zienin këmbët për udhë. Mezi gjeti një farë pune sa për t'u shmpirë: ujiste lulet e azilit tok me lulishtarin. Po kjo i dukej një punë fëmije. Ai tërë jetën ishte marrë me çerepa, me tela, me hekura dhe ca më shumë me kuaj. Trupi i tij kishte qenë mësuar me rrugë të gjata, me hipje dhe zbritje nëpër kuaj.

Kur shtrëngoi dielli dhe vapa arriti kulmin, pleqtë kërkuan hije, deshën të bënin një tendë të thjeshtë dhe ta mbulonin me gjethe dhe barishtë.

Hekurani nuk priti shumë. Me t'u caktuar vendi se ku do të bëhej tenda, mori belin dhe hapi gropat, për të ngulur furkat. Pastaj preu dhe ca degë të një plepi në fund të baçës, i bëri shtylla, i futi nëpër gropat e hapura dhe u tha të tjerëve:

— Sa të rregulloj unë çatinë, ju gjeni barishtë dhe gjethe dhe ecni ta mbulojmë.

Pas dite tenda kishte përfunduar. Atje nën hijen e saj grumbulloheshin pleqtë dhe ia fillonin lojës domino. Ca të paktë luanin shah. Kështu, tek i shtohesh dëshira për punë, i fashitej gjithnjë e më tepër zemëratat për fisin e pelarëve, prej të cilit qe ndarë me sherr shumë kohë përpara.

Sado që mudohej të ruante krenarinë, malli po e merrte për të gjithë. Bashkë me përmallimin i shtohesh dhe kërsëria për të ditur se ç'bënin ata nje-

rëz. Kishte dëshirë të bisedonte goja-gojës me të gjithë njerzit e fisit. «A thua do të jetë më mirë nëpër punërat e reja, apo ashtu ku ma del, o harabel» — thoshte me vete kur binte në mendime.

Nga dita në ditë Hekurani po e ndiente se po i bëhej mendja verigë për të ikur. Më në fund ai vendosi të dilte nga azili. Gjithnjë e më tepër e ngacmonte dëshira për të shkuar e për të biseduar me njerëzit e fisit, deshte të mësonte dhe të shikonte me sytë e tij se ç'kishin bërë ata gjatë gjithë kësaj kohe. U largua nga azili dhe pa ngurrim u nis drejt pellarëve. «Fundja, dhe po të më presin keq — tha me vete — jam i zoti i duarve dhe i këmbëve.»

Para se të priste biletën e udhëtimit, shkoi në një ëmbëltore ku bleu karamеле dhe kaposha të kuq prej sheqerke.

Rruga nuk zgjati shumë. Si zbriti nga treni, u fut në pazar e shkoi te hi ja e akacjes së klubit pranë tregut fshatar. Atje qëndronin ciganët dikur, sa herë donin të gjenin myshterinj për sazet. Nën hijen e akacjes, para klubit, duke kthyer gotat me raki, ose me birrë, lidhej fjala midis dasmorëve dhe Hekuranit, që atëherë ishte i pari i bylykut. Atje merrej kapari¹⁾ dhe jepeshin adresat. Pastaj pellarët futeshin në klub dhe pinin brenda, sa bëheshin tym, duke pritur ditën e dasmës. Kjo punë bëhej gjithë verën dhe zgjaste deri në fund të vjeshtës. Megjithëse ishte ditë vjeshte, atij nuk i zuri syri asnjë nga pellarët. Pastaj Hekurani la klubin dhe u nis nga te neqepunuesit. Shikoi nga dritarja e katit përdhes

1) paradhënia.

dhe pa se një pelar po ngjiste një bidon. «Këtu qenka akoma Selimi — tha me vete. — Si duket i paska pëlqyer». Më vonë mori rrugën për nga reparti i farkëtarëve, ku i zunë sytë një pelar të ri, i cili ishte duke rregulluar një sustë krevati.

Hekurani u drejtua nga lulishtja e qytetit që të glodhej. U ul në një stol dhe nisi të dridhte një duhan. Tek po shkreppte me masat, pa një Zetor që po afrohej. Zetori ishte i ngarkuar me zarzavate dhe kalonte drejt depove të N.T.SH.A.P.-it. Hekurani fërkoj sytë që të shikonte më mirë... Zetorin po e ngjiste Selami; po, po, i nipi i tij, Selam Pelari. «Më qenka bërë dhe zetorist qerratai» — tha me vete. Paštaj mendja i iku prej Selamit te Shefiti. Tek kujtoi të birin, vështroi drejt jugut dhe pa uzinën. Andej do të shkonte përsëri autobusi urban, që sapo kishte ndaluar në stacionin e parë. Hekurani, pa e zgjatur më, hipi në autobus. Zbriti në stacionin e dytë.

Me t'u futur në mëhallën e re, ku qe vendosur pjesa më e madhe e pelarëve, hodhi shikimin rreth e rrotull. Në rrugën e uzinës kishte shumë lëvizje. Tek ecte ngadalë, Hekurani u gjend i rrethuar nga një turmë kalamajsh. Ishin fëmijët e fisit, që ishin strehuar në shtëpitë e reja. Ata e vështrojnë kureshtarë. Ai nxori nga trasta një grusht me karamelle dhe ua hodhi në mes. Fëmijët u derdhën si zogj dhe iu afruan atij më shumë, duke qeshur. Hekurani u dha edhe nga një kaposh të kuq prej sheqerke.

— Ku e ka shtëpinë Shefiti, — i pyeti ai fëmijët që lëpinin kaposhat e kuq prej ëmbëlsire.

— Ja, te pallati i dytë, kati i parë, — iu përgjigjën njëzëri të vegjlit. — Shefiti ka blerë tavolinë për të ngrënë bukë, — u dëgjua një fëmijë tjetër.

— Dhe ne kemi blerë tavolinë, — foli një djalë që dukej më i madh.

Hekurani dëgjonte dhe heshte.

* * *

Lajmi se kishte ardhur Hekurani u përhap në të gjithë lagjen e re. Pelarët, të mëdhenj dhe të vegjël, kishin dalë për ta pritur.

— Do të largohesh prapë, dajë Hekurani? — pyesnin vogëlushët. Por ai nuk pati kohë t'u përgjigjej, sepse i dolën përpara njerzit e rritur të fisit, me të cilët nisi të përqafohej.

Atë natë Shefiti bëri darkë të madhe. U mblodhën tërë pelarët dhe kënga zjeu deri vonë. Violina dhe gërneta jehuan në gjithë mëhallën.

Mbas buke, kur pushoi dhe kënga, Hekurani pyeti:

— Ju jeni rregulluar të gjithë, po ç'të bëj unë tani, që nuk kam as saze, as ari?

— Ec te ne si teneqexhi, — i tha njeri. — Ty të vjen ndoresh për kusi dhe tepsi.

— Edhe në komunale ka vende bosh — i tha i dyti. — Në ndërmmarrjen tonë po kërkojnë fshesarë dhe karrocierë.

— Edhe kovaçhana e uzinës ka nevojë për farkëtar, — u dëgjua Shefiti.

— Llaço tella buti¹⁾ — iu përgjigj cigançe Hekurani atyre. «Mirë që ka punë» donte të thoshte

1. Mirë që ka punë.

ai me ato fjalë. Pastaj vazhdoi: — Sa të më punojë dora dhe këmba, nuk kam për të mbetur brenda, do të bëj dhe unë si bëjnë të gjithë.

— Ashtu është, o Hekuran, — shtoi një cigan i thyer në moshë, — puna është shëndet kudo që të jetë.

Kur u thye nata, pelarët ikën nëpër shtëpitë e tyre dhe u shtrinë për të fjetur. Kurse Hekurani rrinte pranë sobës dhe mendohej i habitur për ndryshimet e pelarëve që nga koha kur u ngrit uzina.

K A Ç A K U

Mitroja kishte mbetur me një ka, andaj mbrente në zgjedhë lopën. Keq i vinte për të, por ç'të bënte?... Më shumë se dhalla, duhej buka. Deshi s'deshi, një ditë shkoi iu lut beut dhe i kërkoi një ka.

— Të bëj rixha, bej, për një ka.

— Ka me qira? — ia ktheu rëndë beu duke fërkuar kurrizin e mustaqeve me të praptën e dorës.

— Si urdhëron, me qira, bej.

Pastaj mos harro se është kollaj për ta marrë kaun, por është e përpjetë për të dhënë qiranë, — tha përsëri gjithë rëndësi beu.

— Unë jam njeri që mbaj fjalë, bej.

Beu tundi kokën si me dyshim. Mitron e shqetësoi mëdyshja e beut dhe, si për t'i mbushur mendjen, i tha:

— Për bukën që më zëntë sytë, s'lë hak pa larë Mitrua!

— E po mirë atëherë, mirë, merre një ka, por dije se tre kuintalë misër qira do të kesh për të dhënë.

Mitroja u gëzua që i doli udha mbarë. Mori kaun në grazhdin e konakëve të beut, u ngjatjeta me yzmeqarët dhe iku, pasi i bëri një temena të vogël

beut. Me kaun për dore erdhi në shtëpi. Sa vajti në oborr, i qeshi fytyra edhe i thirri gruas!

— Dil, moj Lule, dil të shohësh kaun që kam sjellë shok për Murgjinë.

Edhe Lulja u gëzua; me ngut iu afrua kaut që kishin marrë me qira dhe e fërkoi nga vithet.

— Qënka shumë i butë, — tha Lulja, — do të shkojnë si vëllezër me Murgjinin tonë.

— Është i urtë dhe i rrahur me punë. Tani besoj se e hodhëm lumin, o Lule, e çiftosëm pendën edhe ne.

— Ashtu qoftë, o burrë! Po ku na lë qiraja dhe e treta ne të ngremë kokë? — psherëtiu gruaja.

— Sido qoftë, o grua, nuk do ta kemi bukën thatë. Pastaj Mitroja nisi të përfytyronte të ardhmen; lopa do t'i bënte një viç mashkull, që ai do ta rriste dhe do ta bënte ka dhe kështu do t'i kishte të dy qetë të vetët.

Mirëpo lopa përsëri i bëri viç femër. Megjithatë ai nuk e hoqi shpresën se radhën tjetër ajo duhej të bënte një mashkull.

*
* *
* * *

Koha iku shpejt. Në mbarim të vitit të dytë qehajai i kërkoi hakën Mitros: tre kuintalë mbi të tretën. Ai u mblodh nga e keqja dhe nuk dinte si t'i përgjigjej. Nga thatësira e madhe toka, megjithëse qe lëruar e punuar mirë, nuk kishte prodhuar, kishte humbur vlagën e bimët i qenë venitur. Mitroja kishte ngecur keq e nuk dinte si të bënte. Ai e kishte dhënë fjalën se do ta lante hakun dhe fjala e burrit

duhet mbajtur. Për këtë ai ishte betuar, duke u betuar për bukën. Ndërkohë, duke ëndërruar për një viç mashkull që ta rriste dhe ta bënte ka të tij: me ndihmën e të vjehrrit kishte bërë hall një mëz të bukur. Si mëzja e tij balashe nuk kishte asnjëri në fshat. Ajo u rrit me muaj dhe u bë pelë e madhe për ngarkesë. Mitroja e stërviti dhe e mësoi, po nuk e gëzoi. Beu në vend të hakut së drithit i kërkoi pelën, Balashen. Ç'të bënte Mitroja? Beu dërgoi qehajanë, i cili mori me vete kryeplakun dhe shkoi e i kërkoi Mitros pelën. I mbetur ngushtë, ai e dha Balashen, atë Balashe që e kashaiste çdo ditë, që mezi e kishte zbutur e mësuar dhe që e kishte stërvitur aq bukur sa që ajo ecte revan e me të katra si nuk kishte më mirë.

Balashja u shqua midis kuajve për bukurinë dhe shpejtësinë e saj. Dhe ja dëshira e beut u plotësua; Balashja u vendos në katuan e konakëve të tij. Udhën deri në qytet Qerim beu e bënte me Balashen. Sa herë i hipte lart, ndiente kënaqësi dhe thoshte:

— Ku kishte kokë Mitro Troka për këtë pelë, bre, ku kishte kokë! Mitros i pikonte zemra, tek shikonte Balashen në rrugë dhe në kullotë. Shfrynte nga marazi, duke shtrënguar dhëmbët. Tani, për të bluar misrin në mulli, ai detyrohej ta ngarkonte në shpinë. Shpresat se me kaun që mori me qira do ta ndreqte gjendjen iu venitën fare.

*
* *

Dimri po largohej. Koha po ngrohej dhe lulet po çelnin. Pranvera kishte filluar, po misri në hambarin e Mitros po sosej. Atij i kishte mbetur vetëm

një thes misër. Ishte misri i farës; mbi të nuk vihej dorë. Sipas zakonit të lënë brez pas brezi fara nuk luhej. Fara është zanafilla e çdo gjëje të gjallë. Të prekje farën, ishte mëkat më vete që të mundonte tërë vitin. Të haje farën, donte të thoshte ta lije tokën të digjej në afshin e saj, të mbetej dheu shterpë e ugari dangall. Kështu që buka e farës nuk mund të kapërdihej, se të mundonte brenga e tokës. Prandaj Mitroja, si çdo bujk i mirë, që kur fuste drithin brenda hiqte mënjanë farën dhe e ruante me kujdes që të mos merrte lagështi dhe të mos i zinte myk. Ai nuk e kishte prekur asnjëherë farën dhe tokën e kishte mbjellë gjithnjë. Sa herë i kishte qëlluar viti jo i mbarë dhe me korrje të pakta, gatuante lakra. Kur nuk gjente rrëpicë dhe lepjetë, grinte hidhës. Për t'i pasur duk sa më shumë mielli, vetëm sa e shoshte dhe e gatuante me lakra pa e situr fare. Po me gjithë kandarisjen e madhe, buka edhe në shtëpinë e Mitros u bë gjë e vështirë. Papritur erdhi ai viti i zi me thatësi të madhe, që e zuri Mitron shumë ngushtë. Atij i qe mbaruar tërë zaireja dhe i kishte mbetur vetëm një thes me misër. Ishte thesi i farës. Mitroja dha e mori dhe e pa se nuk kishte nga t'ia mbante më. Më në fund ai iu drejtua thesit të farës, e vështroi me ngashërim dhe tha: «Frymët gjallë!... Kushedi se ç'e mirë vjen deri në parmen-dën e dytë». Si e zbrazti gjysmën e misrit në kashun, e hoqi thesin afër derës dhe u ul mbi prag. Pasi tymosi një duhan, nuk e zgjati më. Hodhi thesin me misër në kurriz dhe u nis për në mullirin e blojës me motor në qytet përmes udhëve me baltë.

Atë ditë kur vendosi të hante farën, katër-pesë muaj që i kishin marrë Balashen. Gjatë kësaj kohe

ai kishte shkuar në mulli me thesin në krah, si atëherë kur nuk kishte pasur pelë.

Nga moti që po ngrohej, borërat shkrinin në male dhe lumenjtë vinin trarë-trarë. Tek zbritnin në fusha, teptisnin të trubullt dhe dilnin nga shtrati.

Nga shkaku i përmbytjeve fshati i Mitros veçohej nga mulliri. Po kjo nuk e trembte Mitron; ai që mësuar me ujërat e gjoleve. Sidomos, kur ishte puna për të bluar, ai nuk donte t'ia dinte fare për lumë e për këntë. Edhe kësaj radhe, me të hedhur thesin me misër më shpinë, mori rrugën nëpër tragat që nuk kishin shumë baltë. Tek ikte drejt mullirit të blojes, mbante vesh se mos dëgjohej motori. Meqë s'po ndiente asnjë zhurmë, ai qëndroi dhe e vuri thesin mbi një mezhde. «Si do të jetë puna? — thoshte me vete. — Mos vallë është prishur motori? Jo, jo, — makina duhet të blujë, por motori ndofta nuk dëgjohet nga shkaku i erës. Era e shtyn zhurmën tutje». Duke ecur, dyshimet se mos makina ishte mbyllur, po i shtoheshin dhe druhej se mos i shkonte mundimi kot. Megjith atë Mitroja nuk e ndali udhën.

Lumenjtë vazhdonin të vinin të trubullt e degë më degë; dilnin nga shtrati dhe villnin llumëra në kënetën e Povelçës. Rruga drejt qytetit nga ndodhej dhe mulliri ishte bërë e vështirë. Era e jugut dhe retë që po dëndësoheshin tregonin se pasdite do të kishte shi. Mitroja u vrenjt. Nuk trembej se do të qullej vetë, por shqetësohej për misrin, se misri i lagur bluhet keq në gurët e mullirit.

Si u çlodh ca mbi një trung plepi të rrëzuar, hodhi përsëri thesin me misër mbi kurriz e filloi të përshkonte udhët me baltë. Kur vajti pranë kënetës, iu drodh mishtë. Para se të çante kënetën,

mori të hiqte opingat e çorapet dhe të përvishte pantallonat. Atë çast e kishte vënë thesin mbi një gëmushë marine dhe vështronte gjolin tejprtej. Tutje dukeshin ca zhuka. «Sa të dal matanë, pa do të ndez një zjarr me zheka dhe do të thahem mirë, pastaj do të marr rrugën e largët».

Mirëpo shiu po afrohej e do ta qullte përsëri, prandaj nuk duhej humbur kohë. Rregulloi eshkën dhe masatin në xhepin e brendshëm të xhaketës, shtrëngoi mirë grykën e thesit dhe filloi të zgjidhte opingat, duke vërejtur cipën e kënetës që pasqyronte retë e zymta. Pa hequr akoma opingën e parë, i zunë sytë edhe disa pela që po hanin çol dhe truskë. Ato po afroheshin duke kullotur. Mitros iu çel fytyra. Midis kuajve ai pa pelën Balashe që ia kishte marrë qehajai muaj më parë dhe e kishte çuar te ahuri i konakëve të beut. «Sa mirë më doli përpara tani që dua të kapërcej gjolin» — tha me vete dhe iu kujtua koha kur edhe ai shkonte kaluar për në pazar ose në mulli. Atëherë nuk i dukej gjë hiç kënetë. Le të shtonte ujë gjoli sa të donte. Ai çante mespërmas me Balashen dhe mbaronte punë shpejt e shpejt.

Tek mendonte kështu, Mitroja u ngrit më këmbë dhe e ndolli Balashen si atëherë kur e kishte të tijën.

— Hajd, Balashe! Hajd! Hajd!

Këputi ca truskë dhe ca çol dhe ia tregoi. Pela zgjati qafën dhe i shkoi afër, sikur ta kishte njohur nga zëri. Mitroja nisi ta fërkonte nga perçet e i hodhi përpara ushqimin që i kishte mbledhur. Tek po e fërkonte nga kurrizi, pela u drodh. Mitroja hapi sytë. Ai e pa me kujdes dhe vuri re se kishte një plagë. E kishte zënë shala e beut.

— Ah qeni, i qenit, — tha me vete — të paska vrrarë?!

Vuri re se dhe në ije pela kishte një gërvishtje.

— Ah, maskarai i dynjasë, ah egërsira e dreqit, — thirri tani Mitroja me zë të lartë, të paska goditur me mamuze!

Mitroja i vuri një ngojez prej zhuge të thatë, ngriti thesin me misër, ia hodhi në kurriz e i kërcëu vetë sipër.

— Hajde, Balashe, më nxirr dhe kësaj radhe nga gjoli. Po të ngarkoj rëndë, moj shpirte, po s'kam ç'të bëj, — i foli ai me pikëllim. Pela, ngriti kokën e bindur dhe u nis.

Tek çante pellgun me ujë, Mitros i bëhej se fluturonte përmbi kënetë.

— Eh, sikur të të hedh prapë një herë në dorë, moj Balashe! — i thoshte Mitroja me zë të lartë. Do të të shërojë plagët Mitroja, pa do të të mbajë si nuse të re Mitroja, moj xhane!

Nga kënaqësia që ndiente, nisi të fishkëllente një këngë trimi, që i pëlqente shumë:

*Kapedan Tefikun
Ç'e kanë zënë hallet!
Po na merr dylbitë,
Na vështron nga malet!*

Në këngë e sipër i zuri veshi një fishkëllimë, pastaj një ushtrimë pushke. Mitroja ktheu kokën dhe pa qehajanë që po e kërcënonte që larg. Frynte juga dhe qehajai kishte dalë për gjah, se rosat e egra mot me llohë kërkojnë. Si gjahtar i vjetër, ai u futej tinëz rosave. Vinte përpara pelat dhe vetë s'konte pas bishtit të tyre. Mirëpo atë ditë pela kishte marrë të

trembur nga të shtënat e çiftes dhe nuk po e qasnin atë. Sapo shikonin qehajanë, ato merrnin vrapin me linkth. Balashja nuk e donte fare erën e barutit të çiftes; me të parë qehajanë, ajo kthente kokën mënjane. Kurse Mitros iu qas menjëherë, me t'i dëgjuar zërin.

Kur pa qehajai që Mitroja kishte shaluar pelën, plasi nga inati. Pa e zgjatur fishkëlleu dhe i dha shenjë me pushkë. Mitroja u detyrua të kthehej pas. «Pilkë e zezë, — tha me vete — ku paska qenë ky lanet që mos e pastë kokën!»

Kur mbrijti te qehajai, kërceu nga pela dhe hoqi thesin me misër prej kurrizit të saj.

— Ore tutkun! Mos e di që e ke akoma tënden Balashen!? — bërtiti qehajai me hakërrim.

— Më doli përpara, qehaja, për bukën që më zëntë sytë, më erdhi vetë përpara! — tha Mitroja.

— Dhe ti nuk përtove t'ia hipje, or gjidi i derrit, ë? — iu hakërrua dhe e qëlloi me pëllëmbë.

Mitros i erdhi rëndë nga vetja, s'u përmbajt më dhe ia ktheu:

— Dy duar për një kokë, qehaja Feçor! — e iu hodh me grushte turinjve. I ra aq fort sa e përgjaku në fytyrë. Kur pa qehajai se e mbuloi gjaku, hoqi çiftin nga krahu, po Mitroja ia kapi menjëherë. Përlesheshin ndanë gjolit si dy dema të përbaltur. Qëllonin pa mëshirë njeri-tjetrin. Të dy, duke shtrënguar pushkën me duar, rrokulliseshin mbi çolet e moçalit, pa vënë re se po lageshin dhe po fëlliqeshin si buaj të lerosur. Më në fund Mitroja arriti t'ia zhvaste nga duart çiftin dhe ia drejtoi tytën. Atij i iku fytyra, u zbeh si lule kungulli dhe, pasi nxori një klithmë tmerri, ra i zalisur. Mitroja e pështyu

me përbuzje dhe pastaj e shuku çiften mbi një trung marine. Kondaku u thye dhe mekanizmi i shkrepjes iu shtrembërua i tëri.

— Na, merre, — i tha dhe e shuku anës gjolit.

Pastaj Mitroja hodhi thesin me misër në kurriz e u nis për në shtëpi. Ai duhej ta çonte të bluar, por ja se si i ndodhi...

Tek shkonte me thesin ngarkuar, i erdhi në vesh zëri i ngjirur i qehajit:

— Dardha e ka bishtin prapa, o zorrëtharë! Prit, se ke për ta parë.

Mitroja ktheu kokën dhe pështyu prapë në drejtim të tij duke thënë me vete: «Ah, kur s'të vrava, mor qen!» Prapë mori udhën dhe mendonte për Lulen që do të dëshpërohej, sepse nuk po i çonte miell. Ata mund ta hanin misrin të zier, po ashtu nuk do t'u kishte duk. Lulja donte miell për të gatuar lakrat që të shtynin drejt draprit të parë sa më shumë ditë. «Po fundja — foli me vete — le ta bluajmë fshehur në mokrat e fqinjve».

— Sa shpejt e blove, o burrë, — i tha Lulja, kur e pa në oborr.

Ai e pa i brengosur, uli thesin përtokë dhe tha:

— Nuk arrita ta bluaja dot, o Lule, jo. Hajeni si ta hani! — Zieje, ose bluaje fshehurazi në mokra.

Lulja vuri re se diçka fshihej në fjalët e tij dhe kur e pa aq të përbaltur tha:

— Ne nuk do ta hamë vetëm, Mitro, do ta hamë bashkë. Pse flet ashtu?

Mitroja, në vend që t'i përgjigjej, mori sëpatën e vogël dhe e vuri në brez, hodhi gunën çile kraheve, futi pushkën e shkurtër nën gunë e iu afrua Lules. E përqafoi fort, e puthi dhe u largua duke i thënë: «Të mirë u pafshim! Mos më pritni më».

Gruaja hapi sytë nga habia dhe e pyeti përsëri:
— Ç'po thua, Mitro!! Nuk të kuptoj se ç'të ka ndodhur?!

— Jam rrahur me qehaja Feçorin, ia lava turinjtë me gjak.

— Nga e rrahe shtriganin e keq?

— Ja andej anës së kënetës.

— E tani ç'ke ndër mend të bësh?

— Do të dal kaçak, do të bëhem firar.

Lulja mbushi sytë me lotë të nxehtë dhe i tha Mitros:

— E si do të rriten djemtë?...

Ai iu përgjigj asaj prerë dhe shkurt:

— Ashtu si jam rritur vetë, me rrëpicë dhe me lëpjetë.

*

* * *

Kaloi një kohë e gjatë dhe Lules i dukej si e çuditshme ajo që kishte ndodhur me burrin e saj. Tek merrej me punë gjatë ditës, harrohej dhe i dukej se i shoqi ishte larguar për pak ditë e pastaj do të kthehej. Vetëm kur vinte darka e mblidhej vetëm, me fëmijët, ajo binte në mendime, psherëtinte e përimallohej.

Çdo njeri mallëngjehej, tek dëgjonte ndarjen dhe largimin e Mitros nga nusja dhe nga djemtë. Fjalët që i tha Mitroja Lules se si do të rriteshin djemtë, ngacmuan fantazinë e këngëtarëve, të cilët thurrën një këngë:

Lulja pyeti Mitron vetë:
«Mitro, si do rriten djemtë?»
Çfarë t'i thosh ai i shkretë?
Ashtu si jam rritur vetë,
Me rrëpicë dhe me lëpjetë.

Kjo këngë u mësua nga të gjithë dhe dëgjohej nëpër dasma dhe gostira. Ajo iku gojë më gojë nga fshati në fshat, nga kullota në kullotë. Ndërsa kënga merrte dhenë, Mitroja nuk dukej gjëkund. Xhandarët e kërkonin dhe nuk e gjenin dot. As në një vend nuk i diktohej gjurma. Për të gjithë u bë e qartë se ai nuk kishte shkuar as argat, as yzmeqar. Mitroja që zhdukur dhe të gjithë e kuptuan se ai kishte dalë kaçak.

*
* *
*

Vitet iknin, po Mitros asgjëkund s'i dukej gjurma. Ikte nga një pyll në tjetrin. Korrte kashtira e shkulte zhuka. Bënte me to kasolle të vogla si strofka dhe, ku ngrysej nuk gdhihej. Ushqehej me rrënjë zhuke, me stike pishe dhe me fiq të egër. Mbillte fara bostani nëpër bëset me rërë. Hante rrush larushk ndër korijet me verrinj anës gjoleve pranë detit. Me kashtën e korrur bëri shumë rrogoza. Deshte që t'ia niste Lules pa rënë në sy. Po si t'ia bënte? Një ditë vjeshte vendosi të afrohej në kullotë. Kur iu qas vendit të barinjve nga pishat e detit, dëgjoji një këngë. Mbahti vesh mirë dhe e kuptoi menjëherë se ajo këngë që thurur për të. Fjalët e këngës i kujtuan bisedën e fundit me Lulen:

«Mitro si do rriten djemtë?»
«Ashtu si jam rritur vetë
Me rrëpicë e me lëpjetë».

Ato çaste iu përfytyruan gruaja dhe fëmijët. «Djemtë do të jenë rritur tani dhe me siguri i janë bërë krah Lules». Tek mendoi kështu u mallëngjye dhe për herë të parë gjatë kohës që kishte dalë kaçak i shkanë dy pika lotë.

Ndërsa barinjtë vazhdonin këngën, Mitroja shkonte drejt tyre. Loparët e vegjël, tek panë njeriun e panjohur, u çuan më këmbë pak të druajtur nga kjo e papritur. Ai iu afrua dhe i takoi me radhë.

— Erdha se më tërhoqi kënga juaj — u tha çunave.

— Kjo është kënga e Mitros, — foli një bari i vogël.

— Vërtetë! Po ç'është ky Mitroja? — pyeti ai djemtë që të mësonte ndonjë gjë.

— Mitroja është një trim nga fshati ynë, po rrahu qehajanë e doli firar, u bë kaçak, — u përpoq ta sqaronte një tjetër.

— Më vjen mirë që ju pëlqenkan këngët e kaçakëve, se edhe unë kaçak jam.

— Ashtu? — thanë me habi barinjtë e vegjël.

— Po, po. Atë Mitron e kam shok të ngushtë.

— Vërtet e paske shok? — pyetën të habitur ata. — Nuk na e merrte mendja që ai të qëndronte në këto anë.

— Mitroja nuk rri kurrë në një vend, atij nuk i zenë këmbët dhe! Atje te bregu i pyllit me pishë Mitroja ka lënë ca rrogoza. Po mundët, ia shpini Lules që t'i shesë, — tha ai.

— Mos ki merak, o xhaxho, tha njëri nga lo-
parët. -Do t'ia shpiemë.

*
*
*

Më vonë, një natë pas netësh, Mitroja u fut brenda në fshat. Trokiti me unaza si atëherë, kur s'kishte dalë kaçak. Lulja e njohu atë trokitje dhe, pa pyetur se kush ishte, vajti dhe ia hapi derën. Mitroja hyri në shtëpi, përqafoi gruan dhe puthi femijët, që i u dukën goxha të rritur. Si kaloi mesnata, u ngrit dhe iku përsëri. Po në vënd që të shkonte drejt e nga pyjet, u nis nga shtëpia e qehajait. Me të mbërritur te porta, i bëritit fort:

— Pa dil të shoh, o Feçor Mersina!

— Kush je? — u dëgjua një zë i shpirrosur.

— Mitroja jam, Mitroja. E di që më kërkoni, andaj kam ardhur që të shmallem.

Zëri i dobët nuk u ndje më. Brenda oborrit të thurur me driza filluan të lehnin qentë. Mitroja zuri pusi në hendek dhe i bërtiti qehajait përsëri:

— Dil, o Feçor, dil, se nuk jam kusar, por firar.

Mitroja u largua pa e zgjatur më, po qehajai mbeti i strukur brenda. Që të nesërmen forcoi portat dhe dyert, shtoi qentë.

Që atëherë qehajai e la të lirë Balashen. Ajo kulloste nëpër gjole, hante truskë dhe çole, po njeri nuk i hipte më.

«Le t'i hipë Qerim beu, po desh, — mendonte qehajai — unë nuk i hipi më, se është bërë e hazdisur».

Mitroja nuk dukej, por hijs e tij ndihej nëpër

fshat. Kënga e tij dëgjohej gjithnjë e më tepër. Kjo këngë e vinte në mendime beun dhe e bënte qehajanë t'i maste hapat më mirë. Tani dhe lepujt, kur dilnin befas me teftik nga gardhi, e bënë qehajanë të shikonte anës e anës, nga drojtja se mos e përgjonte firari.

ZOTËRINJTË DHE BARIU

Në kohët e para, ditën e një feste fetare në mes të gushtit, para e fushës e kishte për mbarë e mirë të kungohej në Apoloni. Atë ditë papu Nikolla kishte shumë punë. Mezi gjendej radha për të vënë gojën në lugëzën e uratës me verë dhe naforë.

Pastaj tyxharët e qytetit dhe agallarët e fshatit, për të mos i zënë kungimi, dilnin dhe kullotnin sytë nga gurët e moçëm të qytetit të varrosur pas lisit të manastirit.

Kur dielli ngrihej një copë, njerëzit niseshin për në det. Atë ditë «të shënjtë» qe mirë të laheshe ose të spërkateshe me ujë deti. Këtë zakon, që thoshnin se sillte mbarësi dhe shëndet, e kishin bërë të tyren sidomos para e qytetit. Njëri syresh ishte Sotiraq Dyqani, i cili njihej shkurt edhe si zoti Raqi, siç e thërritnin që nga koha kur bëri dyqan të madh. Ditën e shënmërisë ai gjezdiste nga të donte dhe kënaqte jo vetëm syrin por edhe barkun. Vetëm ëmbëlsira, fruta dhe gjëra të lehta i qaste stomaku. Për këto ushqime delikate nuk e kishte të vështirë aspak. Kush s'e nderonte dhe nuk e ftonte për të ngrënë e për të pirë, sapo të shkelte në Apoloni!

Këto nderime njerzit ia bënin nga e keqja se ishin të mbytur në borxhe tek ai. Zoti Raqi jepte gjë të gjallë përgjysmë dhe para me faiz. Kur vinte shënmëria e gushtit, ai gëzohej jo vetëm se do të kungohej në manastirin e Apolonisë dhe do të lahej në det, por më shumë se atë ditë zgjidhte llogaritë e vjetra dhe do të lidhte të rejat. Zoti Raqi nuk e kishte të vështirë të ikte nga një vend në tjetrin, sepse zotria e tij na kishte edhe makinë. Ishte nga të parët në qytet. Gjer atëherë nuk qe parë ajo çudi në Myzeqe. Pa le pastaj si parakseshin fshatarët, kur zotit Raqi i tekej të dilte fushës.

Dhe kur dilte për llogari borxhesh, zoti Raqi nuk merrte shoferin për të ngarë makinën, atë e dërgonte në punë të tjera. Në vend të tij merrte vëllanë e vogël, Lol Dyqanin, që e ngiste veturën tamam si shofer. Edhe atë ditë Lolin pati marrë me vete për shofer.

*

*

*

Si për çdo mot, edhe në shënmërinë e gushtit të vitit 193., pas kungatës, Raqi vajti në det për t'u larë. Po ndryshe nga paria tjetër që shkante me karrocë, ai u nis me veturë. Pasi u la u largua gjithë krenari, para të gjithëve. Tek ecte me veturë mbi rrugën e sheshtë, i bëhej vetja se qe me krahë, i ngacmuar nga buzëqeshja e fatit, dhe mendonte për mbarësinë e llogarive. Dalngadalë fytyra iu përskuq prej diellit të gushtit, dhe gjuha iu trash nga etja. Në kthim e sipër, kur arriti te Këneta e Kash-tës, i zuri syri ujë. Pa iu shtua etja ca më shumë. Mezi priste të dilte ndonjë bari. Dhe ja, papritur në buzë të xhadesë u pa një njeri me krrabë në

dorë, që kishte vënë si strehë pëllëmbën e dorës mbi sy për t'u mbrojtur nga dielli. Ky qe bariu Llambro, që po vërente makinën duke fishkëlluar melodinë e një kënge:

*Kam një kotruve, thyer mënjanë,
kur pi ujë, më lanë surranë.
Një shtëpi të rënë mënjanë,
shkojnë breshkat radhë-radhë...*

Kjo këngë i pëlqente ca më tepër ndoshta sepse i kujtonte motrat dhe vëllezrit e vegjël që pinin ujë me një shtamë me vesh të thyer. Kohën më të madhe Llambroja e kalonte merave ku kulloste delet, duke i rënë fyellit, duke kënduar a fishkëllyer.

Kur makina qëndroi, bariu gjeti rast dhe iu afrua. Po e vështronte me habi. Atë çast doli nga vetura një burrë me qafë të trashë si dem edhe i tha Llambros:

— Ke ujë, çoban?

Ky, që e kishte njohur zotin Raqi nga dhëmbi i florinjte, nga barku dhe palat e dhjavit sërë-sërë nën gushë, i foli me nxitim:

— Si urdhëron, zoti Raqi, kemi plot për njerëz të mirë dhe udhëtarë, dhe vrap vajti mori bucelën brenda blacës së marinës.

Kur e hoqi nga buza bucelën, që bënte dëk-dëk-dëk, tregtari e vërejti mirë Llambrosin dhe i foli:

— More, si e ke mbajtur kaq të ftohtë në këtë pisk vape?

— E mban të ftohtë vesa nën krëndet e marinës; s'futet dot dielli atje, hija e marinës është shumë e freskët, — tha Llambroja që nuk po i shqiste dot sytë nga vetura. I dukej gjë e çuditshme. Sa ndry-

shim kishte nga qerrja. Shkëlqimi i veturës i vriste sytë. Ai vinte rreth veturës dhe e vërente se si ajo pasqyronte sendet përqark. Në ato çaste e pushtoi dëshira për të hipur pak që ta provonte si ecte. Kur pa se brenda kishte vend bosh për t'u ulur, mendoi se nuk ishte ndonjë gjë që binte në sy për keq t'u thoshte pasanikëve ta merrnin në veturë një copë rrugë, sa ta provonte, se nuk kishte hipur kurrë. «Fundja — mendoi me vete — unë këtyre u kam përcjellë matanë kënetës dhentë e shtjerrat me qerren time, bashkë me të tjerët». Kështu bariu Llambro nuk e zgjati, po iu drejtua zotërisë së madh:

— Bën të hipi pak, zoti Raqi? Kam qejf ta provoj si ecën! Jo shumë, jo, po deri te kthesa e parë, te pylli i madh.

— Posi, posi, hip! — tha zoti Raqi dhe i qeshi buza prej rrëngut që do t'i punonte fshatarit. Dhe me vete vazhdoi:

«Hip, hip, — pa do ta shohësh tët ëmë ndër valle». Llambrua nga gëzimi u fut brenda me gjithë ç'kishte. I mori të tëra: krrabën, bucelën, xhaketen e shajaktë që lëshonte një erë deleje. Kur u fut brenda dhe u ul, nuk u mbështet dot, se nuk e linte naxhakja që mbante prapa brezit. Naxhakja, një lloj sëpate e vogël, i hynte shumë në punë, ndaj ai kurrë nuk e hiqte nga mezi. Me naxhaken priste shufra për bishta krrabe, priste purteka për vathën edhe drurë për hunj gardhi. Me naxhake vriste dhe gjarpërinj, kishte qëlluar të vriste ndonjëherë edhe dhelpra e çakej.

— Deri te pylli i madh dua të vete, pastaj do të zbres, se do të shkoj prapë te dhentë, — përsëriti Llambroja tek rrinte në sedilen e butë.

— Eh, more, eh, këtu hyn kollaj, po nuk del

dot menjëherë, — foli si nëpër dhëmbë zotëria dhe ia bëri me sy të vëllait që t'ia shkelte sa më shpejt.

— Ke eshkë? — pyeti zoti Raqi.

— Si urdhëron, — u përgjigj Llambroja.

— Pa ndize një fitil, se më pëlqen kundërmimi i saj.

Bariu shkrepri xixa me masat dhe ia dha eshkën e ndezur zotërisë. Aroma e saj dehëse zbuti erën e rëndë që vinte nga të shajaktat e Llambros. Makina vraponte. Llambroja, që shikonte me habi marinat të ecnin përmes jamrukut dhe drurët të ndiqnin njeri-tjetrin me vrap, harroi se ajo tashmë e kishte kaluar pyllin e madh.

— Ua, ua! Si po eckan drurët! Po ata plepat u dukkan sikur fluturojnë! Ha ha haaaa — qeshte i varfri çoban pa i vajtur mendja se duhej të kishte zbritur me kohë.

Zoti Raqi me të vëllanë, të mësuar me ato lëvizje gënjeshtare të drurëve e të sendeve përqark, po gajaseshin me Llambbron e paditur, që s'po kuptonte se ku ndodhej.

Kur zoti Raqi vuri gramafonin, Llambroja u mahnit fare.

— More, more! Si njeri e kaluar njeriut qenka! Si kënduaka, moo, si kënduaka!

— Dhe këtu ka ca njerëz, ka ca njerëz aty brenda, — u tall zoti Raqi.

— Mos, more!! Paska njerëz prej hekuri!!

— Posi, posi, ka, — tha tregtari dhe u mek së qeshuri sa mbante ijet me dorë.

— Si është e mundur, nuk më besohet? — foli çobani i çuditur.

— Janë prej mishi, por janë të vegjël, janë

xhuxha, — thoshte pasaniku dhe të qeshurat e tij «hi hi hiiii»s'kishin të mbaruar.

Tek ecte vetura shpejt, duke lënë pas renë e përhimtë të pluhurit, Llambros i shkuan sytë te pylli i Subashit. Atëherë e kuptoi se qe larguar aq tepër, sa nuk ia pati marrë mendja. Mori të ngrihej duke thënë:

— Sa larg paskemi vajtur!! Mbajeni, mbajeni makinën!

Po zoti Raqi nuk kishte nge të dëgjonte. Ai kishte ardhur në qejf dhe po mbante brinjët me dorë, duke e gajatur me lotë «hu hu huuu!»

— Po ç'e kujtove, more gunëgrisur, qerre? — i tha tregtari.

Ndërkaq Loli, zotëria i vogël, që ngiste makinën, e frenoi pak atë, zoti Raqi i tha bariut:

— Dil tani.

Llambroja hodhi krrabën dhe mori të dilte, po vetura mori vrapin si më parë. Sendet rreth e për-qark filluan përsëri të fluturonin.

— Mbani veturën! Pse talleni me mua? — bërtiti bariu me zë të fortë dhe akerrues.

Zotëria i vogël e ngadalësoi fare shpejtësinë e makinës. Llambroja po matej të zbriste dhe, për të qënë më i lirë në dalje, hodhi bucelën, e ajo u bë copë e çikë në kalldrëm.

Mirëpo Loli, i cili e kishte kuptuar dëshirën e vëllait për t'u dëfryer me këtë lojë zbavitëse, i dha prapë makinës dhe ajo rrëshqiti me nxitim.

Atëherë Llambroja nuk u përmbajt dot më. Nxori naxhaken nga brezi dhe me sa fuqi pati qëlloi me mykën e saj xhamin e përparmë të makinës. Zotërinjtë u tronditën nga krisma dhe zhurma shurdhuese. Një breshër ceflash qelqi u derdh brenda

në makinë. Loli frenoi me nxitim. Makina qëndroi menjëherë, po Raqi nga nxitimi ra përpara dhe balli iu shuk mbi një copë xhami të thyer, që e çori dhe e përgjaku.

— Ç'na bëre, more! — bërtiti zoti Raqi me një zë si klithmë duke hedhur shikimin nga Llambroja. Po kur pa se dora me naxhaken, që theu xhamin, qëndronte akoma e ngritur lart, u tremb, u struk në sedile i zverdhur si limua. Iu bë se atë çast Llambroja do t'i binte kokës me tehun e sëpatës së vogël. Me shpejtësinë më të madhe e me dorë të dredhur zoti Raqi hapi derën e i tha me zë të butë:

— Mos, mos, se këto djall vetura janë me huqe, nuk i ke në dorë e nuk bën dot me to si të duash! Vija e gjakut, që dilte nga balli i ra në gojë. Ai ndjeu kripësirën e gjakut, po dhembjen e plagës së çarë nuk po e ndiente akoma. Llambroja doli nga dera dhe u dha munxët.

— Kështu e doni ju, o zemërzes të ndyrë! Unë ju dhashë ujë dhe ju më thyet bucelën. Unë ju kam nxjerrë dhentë dhe shqerrat me qerre, kurse ju deshët të talleshit!...

— Kështu foli bariu tërë hakërrim e vrer dhe, pasi u hodhi pasanikëve një pështymë, qëlloi me mykën e sëpatës edhe një herë makinën në protobagal dhe u nis me hapa të shpejtë drejt dhenve duke ndjerë një krenari të madhe që ua kishte treguar fuqinë zotërinjve për rrengun që i punuan. Si bëri një copë udhë, ktheu kokën pas. Kur pa se makina nuk po ikte, iu bë qejfi.

— Qesh mirë, kush qesh i fundit — tha ai me vete. — Këta qena na rjepin me fajde. Me djersën tonë bredhin Evropën, shikojnë botën dhe pastaj duan të tallen!

— Ndërsa bariu vazhdonte rrugën, të dy zotërinjtë mbetën pranë makinës.

Loli i mbushte plagën me duhan zotit Raqi për t'i ndaluar gjakun.

— Nuk do t'ia them askujt se si na e punoi, bariu, — e mësonte Lolin zoti Raqi. — Është e kotë. E kush i duron ato të tallurat e të tjerëve? Më vonë do t'ia gjej ditën unë, jo tani; ti mos i thuaj askujt, mirë?

— Askujt, — përsëriti Loli, i cili vazhdonte të pengonte gjakun me duhan dhe shami.

— Në na pyetët kush, do t'i themi se u përplasëm me një degë druri që kishte dalë anës së një qerreje ngarkuar me dru.

— Ashtu do të themi, — shtoi Loli, i cili vazhdonte të fshinte ceflat e xhamit të thyer.

Më në fund makina mori rrugën drejt qytetit ngadalë dhe zoti Raqi mbante ballin e përgjakur me dorë duke e mbuluar plagën me një shami duarsh.

P Ë R M B A J T J A

Faqe

Elektricitja e betonierës	3
Rreth ombrellës metalike	21
Shokët dhe kaltërsia	38
Në vjeshtë	47
Midis blerimesh	63
Shtylla e kavakut	75
Ndryshimet e pelarëve	82
Kaçaku	110
Zotërinjtë dhe bariu	124